Valerică Stănescu

Legile şatrei
&
Le krisa le rromenqe

Lucrare tipărită în 4000 de exemplare de către Reprezentanţa UNICEF în România cu fonduri primite din partea Comitetului Naţional UNICEF din Elveţia

unicef

Copertă şi ilustraţii: *Eugen Raportoru* - pictor rrom
Redactor lb. rromani şi Notă asupra ediţiei: *conf. dr. Gheorghe Sarău*
Postfaţă: *lect. dr. Delia Grigore*
Referenţi: *lect. dr. Delia Grigore şi conf. dr. Gheorghe Sarău*

Versiunea rromă: *prof. Camelia Stănescu*, fiica autorului

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STĂNESCU, VALERICĂ
Legile şatrei / Valerică Stănescu. - Bucureşti: Vanemonde, 2004
ISBN 973-86502-7-5

821.135.1=214.58=135.1

@Coppyright: UNICEF şi Valerică Stănescu

Layout: *Victoria Dumitrescu*
Editura: **VANEMONDE** • Tel/Fax:331.02.00
ISBN 973-86502-7-5

Dedic această carte tuturor băieţilor şi fetelor din neamul meu rrom, pe care - îndrăgostiţi, deopotrivă, de învăţătură şi de respect faţă de rânduielile noastre rrome, aşa cum am fost eu la vârsta lor - îi rog să primească sfatul meu de a înnoi şi de a îmbina armonios legile noastre bătrâneşti rrome cu învăţătura, cu aspiraţiile şi cerinţele vieţii moderne, spre binele lor şi al tuturor rromilor.

Valerică Stănescu

Notă asupra ediţiei

Stănescu Valerică, creator rrom, este unul dintre autorii de dinainte de Revoluţie, care, deşi a fost înscris într-un plan editorial, nu şi-a văzut opera publicată în perioada comunistă.

Este vorba de lucrarea *Legile şatrei*, pe care Editura craioveană "Scrisul Românesc" o inclusese, ca rezervă - la p. 16, ca titlul nr. 26 - în *Lista lucrărilor propuse să apară în 1981.*

În viziunea de atunci a Editurii, demersul autorului rrom era înfăţişat astfel::

"*Nuvela de dimensiuni ample "Legile şatrei" sondează un univers specific, foarte individualizat, referitor la istorie şi tradiţii, şi anume lumea rromilor corturari.*

Autorul, pe baza unei cunoaşteri amănunţite a mediului, pe experienţe orale, cât şi pe baza unor surse directe, se opreşte la elementele de tradiţie *petrecute într-un trecut ceva mai îndepărtat, conturând o lume aparte, cu legi nescrise, dar respectate cu stricteţe.*

Valerică Stănescu se opreşte mai ales asupra elementului moral, care conduce viaţa unei asemenea grupări, reglementându-le familiile şi traiul în colectiv. Astfel, asistăm la scene de judecată morală*, pe baza tradiţiei şi în faţa întregii obşti, la momente de respingere singulară a unor hotărâri sau de încercări de evadare din cercul considerat închis.*

Scrisă cu măiestrie, cu frază pitorească, ca şi limbajul personajelor, nuvela Legile şatrei *reprezintă o izbutită considerare a unui mediu uman devenit istoric*".

Din păcate însă, în această lapidară prezentare nu se amintea nimic despre autor, iar lucrarea avea să dispară din sertarele acestei edituri. Până în Revoluţia din anul 1989, autorul a încercat, în paralel, să câştige bunăvoinţa unor critici şi profesori de la catedra de limba şi literatura română (aşa l-a cunoscut, de pildă, pe domnul profesor Al. Hanţă, decanul de atunci al facultăţii de profil a Universităţii Bucureşti, care l-a încurajat să scrie în continuare), dar subiectul era, se pare, desuet din punctul de vedere al ideologiei epocii.

Valerică Stănescu, deşi înfrânt pentru moment, a înţeles - aşa cum în tinereţea sa simţise el însuşi - că fiica sa, Camelia, trebuia să încerce să se "salveze" din ghiara tradiţiei uneori foarte stricte a neamului căldărarilor, îndemnând-o să urmeze liceul şi filologia (secţiile spaniolă - limba şi literatura română).

Astfel, în anul universitar 1992/1993, având-o ca studentă la cursul meu opţional de limba rromani, am aflat de la *Camelia Stănescu* despre talentul tatălui său şi despre dezamăgirile acestuia în privinţa publicării creaţiei amintite. Cum nu se mai păstra nici manuscrisul - martor, am sfătuit-o să-şi îndemne tatăl să rescrie opera.

De bună seama că s-au scurs câţiva ani până când - dându-i, personal, un imbold în acest sens - *Valerică Stănescu* s-a aşternut din nou la scris în luna decembrie 2002.

O dată cu ieşirea din iarnă, în martie 2003, după patru luni de muncă zilnică, *Valerică Stănescu* a reuşit să definitiveze o nouă variantă a scriiturii sale anterioare, în forma de faţă, ce este însoţită de o frumoasă versiune în limba rromani realizată de fiica acestuia, profesoara *Camelia Stănescu*, ea însăşi autoare de manuale şcolare pentru limba rromani şi de traduceri în această limbă.

Cum opera se va prezenta de la sine (fiind o adevărată frescă a intimităţii tradiţionale a căldărarilor - cei mai conservatori din perspectiva apărării cu străşnicie şi a perpetuării întocmai a tradiţiilor şi a legilor care le guvernează), găsim utilă inserarea unei bio-bibliografii a autorului întocmită de *Camelia Stănescu*:

"*Valerică Gh. Stănescu, fiu de rromi căldărari, s-a născut la data de 6 octombrie 1944, într-un bordeiaş din localitatea sovietică, Kraineaka, unde părinţii săi se aflau deportaţi la Bug şi au stat timp de doi ani. După terminarea războiului, familia lui se întoarce în România.*

Copilul Valerică Stănescu avea să se înscrie la vârsta de 11 ani la Şcoala din comuna Vasilaţi, din judeţul Dolj, unde, în acel moment, părinţii săi staţionau cu cortul. Elevul Valerică Stănescu, însoţindu-şi părinţii ce colindau cu cortul din sat în sat, era nevoit, la rândul său, ca, pe baza unui catalog "la purtător", să frecventeze în jur de treizeci de şcoli într-un singur an şcolar..., situaţia şcolară anuală fiindu-i încheiată de către ultima şcoală din localitatea în care se aflau cu cortul în momentul terminării respectivului an şcolar. La sfârşitul clasei a patra avea un palmares de aproximativ trei sute de şcoli.

Elevul Valerică Stănescu învăţa foarte bine, având doar note de 10, iubind istoria şi limba română.

După absolvirea primelor patru clase primare, având domiciliul în Cartierul Ostroveni din Râmnicu Vâlcea, Valerică Stănescu a fugit de la părinţii săi, solicitând sprijinul secţiei de învăţământ a Municipiului Rm. Vâlcea pentru a-şi continua studiile, în pofida dorinţei familiei lui de a le întrerupe şi de a-l căsători potrivit tradiţiei căldărăreşti. Inspectorul şcolar a contactat telefonic Liceul "N. Bălcescu" din Rm. Vâlcea, cerând înscrierea elevului în clasa a V-a de liceu (liceul avea, pe vremea aceea, 10 - 11 clase), şi, astfel, Valerică Stănescu a urmat clasa a V-a de liceu, însă, într-o noapte, când se afla elev în clasa a VI-a de liceu, părinţii "l-au furat", luându-l din internatul liceului şi căsătorindu-l după legea şatrei. Ulterior, însurat fiind, şi-a continuat studiile la seral până în clasa a X-a.

Neliniştile creatoare îl determină pe Valerică Stănescu să scrie poezii, apoi proză. Astfel, în anul 1980 a scris ampla nuvela "Legile şatrei", rescrisă, sub forma micro-romanului de faţă.

În prezent, autorul lucrează la un roman cu tentă autobiografică, inspirat de perioada deportării rromilor la Bug, intitulat "Cu Moartea-n Ochi".

Legat de redactare, să arătăm că am lăsat ca atare cuvintele şi expresiile din limba rromani, dar le-am evidenţiat, prin caractere italice, şi le-am prezentat la finele cărţii, într-un *Glosar*, însoţite de echivalentele româneşti.

Cu opera lui Valerică Stănescu se întregeşte galeria scriitorilor rromi contemporani - atâţia câţi sunt ei astăzi - ce reuneşte numele unor poeţi, scriitori şi folclorişti rromi, menţionaţi aici, în ordinea cronologică a publicării creaţiilor lor artistice după 1990: *Gheorghe Păun - Ialomiţeanu, Luminiţa Mihai Cioabă, Delia Grigore, Alexandru Ruja Gribussyi, Irina Gàbor - Zrínyi, Marius Lakatos, Costică Băţălan.*

Bucureşti, 6 octombrie 2003
Gheorghe Sarău

O anglutno milaj le berśesqo 1832

Deś càxre anθa' deś riga le themesqe kidinesas pen p-o baro kïmpo la Krajovaqo, k-aśti te gätisaren o xamos le bare dĕsesqo la Patradăqo. Le manuśa kalorre lungone balença, le ćhorença ʒi ka-o maśkar, rodenas sìgo te vazden i càxra. Le càxre sas vazdine but sìgo. Le phură le lungone fistença but lolărde, thaj biśarença anθ-ël poră, astarenas penqe bare thuvală, thaj palal kodja gätinas pen te ʒan anθ-o gav. Le bare ćhaja, bare mujeça, ʒanas le bare pirănça ka-o paj, ka-i xaning; le tërne ʒanas le grastença ka-i ćar, asanas thaj spidenas pen, peravenas pen tele jekh avres k-aśti te dikhen savo sï o maj bengajlo. Le ʒukela kidinesas pen vi von savorre, baśaindoj jekh avresθe, dinindoj anθar i pori.

Le ćhave, tikne thaj nange, sas, anglal ël càxre, sar i kiśaj. I braval, dòsta tatŏrri, marelas palal càxre. I vrjàma nakhelas sìgo. O kham mukhelas pes lokhes - lokhorres opral pa-l zëja le plajesqe. Le phure thaj le phură amboldenas pen lośale anθa' o gav le gonorrença pherde butănça xamasqe. Le rrom sas bokhale. Anθa' kodja, kerde pen le jaga. O khandimos savo anklelas anθa' e bakrăqo mas ćhordăs pes sìgo maśkar le càxre. Le ćhave avenas savorre paśal i jag, dikhenas le jakhança porawde p-o mas ivando. Kamenas te xan anθa' lesθe kadja sar sas, n-aśti maj aźukerenas thaj azbanas o mas pa i jag thaj xanas o mas ratvalo so xulŏlas p-e lenqo muj.

- Sï miśto! - phenenas lośale, pala' so ćarenas penqe naja.

- Na aven dile! - phenenas le phură, asaindoj. Aźukeren!

- O aźukerimos sï o xamos, sï maj miśto o aźukerimos! - phenenas lośale le phure.

I xävic tati thaj o peko mas bakrăqo, i mol thaj i rakìa sas o pràzniko le dĕsesqo. Thowdăs pes i skafìdi:

- Aven, xan thaj pien, aćhilăs dòsta, slàva le Devlesqe! Hajdan, mo, kathe!

Xanas thaj ćăjlonas. Maj rovelas po jekh ćhavorro, tha' lesqi dej atärdărelas lesqo rovimos jekhe kotorre masesça, savo delas lesqe les anθ-o vast.

Primăvara lui 1832

Zece şatre din zece colţuri ale ţării se adunaseră pe Câmpia Mare a Craiovei să prăznuiască sărbătoarea Sfintelui Paşte. Oamenii negricioşi cu plete lungi, cu bărbile până la cingătoare, dădeau năvală să-şi întindă prelatele şi să bată ţăruşii. Corturile au fost făcute repede. Babele cu fuste lungi, colorate, şi bănuţi de argint în cozi, aprindeau lulelele, apoi îşi pregăteau desagii să plece în sat. Fetele mari, gălăgioase, se îndreptau cu cofele la fântână, tinerii plecau cu caii la iarbă, râdeau şi se îmbrânceau, se trânteau unul pe altul să vadă care-i mai *bengalo*, adică mai "bengos". Câinii se adunaseră şi ei grămadă mârâind unul la altul, dând din coadă.

Copiii mici şi goi erau ca nisipul în faţa corturilor. Vântul, destul de căldâiel, de primăvară, adia peste şatră. Timpul trecea repede. Soarele se lăsa încet - încet peste coama dealului. Babele şi bătrânii se întorceau veseli, cu desagii plini d-ale gurii. Şatra era înfometată. Drept pentru care s-au făcut focurile. Mirosul de grăsime de carne de oaie se împrăştia rapid printre corturi. Copiii se înghesuiau lângă vatră, se uitau cu ochii pironiţi la carnea crudă şi proaspătă. Vroiau să mănânce din ea aşa cum era, nu mai aveau răbdare; apucau carnea de pe jar şi mâncau carnea sângerândă ce se prelingea pe bărbiile lor.

- *Sï miśto!* - ziceau bucuroşi, după care-şi lingeau degetele.

- Nu fiţi proşti, ziceau babele râzând. Aveţi răbdare!

- Răbdarea e mâncarea, e mai *miśto* decât ea, ziceau bâtrânii veseli.

Mămăliga caldă şi friptura de oaie, vinul şi ţuica, erau praznicul zilei. S-a pus masa:

- Beţi şi mâncaţi, a rămas destul, slavă Domnului! *Hajdan, mo, kathe!*

Mâncau şi se săturau. Mai plângea câte un copil, dar era împăcat de mama lui cu o bucată de carne, pe care i-o dădea în mână.

- Haj, mo, xa vi tu!

Xale, pile thaj matile. Ambraldŏlas pes lenqi ćhib anθ-o muj, ći maj xatărenas pen jekh avreça. Le phură asanas, tha' asanas vi ël tiknorre kodolenθar save matilesas.

- Sï miśto te xas thaj te pies, tha' maj trëbul vareso! - phenenas le tërnă thaj le tërne, palal kodja astarenas te khelen thaj te gilaban.

Le phure merenas asaimasθar thaj phenenas:

- Ame sam maj laćhe sar tumenθe, san khulale thaj dile!

Palal kodja, vazdenas pen phares telal thaj khelenas vi von paśal i jag. Le phure thaj le phură gilabanas thaj marenas anθar ël vasta:

''Nikerela so nikerela
Pilem tha' sa maj xasa!
Drabardem thaj drabardem,
xamos thaj pimos me lem!
Nikerela so nikereras.
Dikh kë vi ame khelas!''

Thaj astarde te khelen ''sar ka-o udar la caxrăqo". Anθ-e sa-l càxre sas lośalimos, gilă thaj laćho ilo. Palal kodja, dăs pes muj:

- Atärdŏn, ʒan te soven kë del o beng pa' tumenθe!

Sa ćhute pen anθ-e lenqe càxre thaj le jaga aćhile astarde. Maj aśunelas pes kana thaj kana po jekh phuro kë xasalas or po jekh phuri savi phurdelas phares anθ-e lìndri. Le tërne thonas pesqe nakha anθ-ël pèrine porença thaj aźukerenas te soven le phure, k-aśti te kamen pen penqe rromnănça. Le ʒukela beśenas pärana paśal i jag, le grasta beśenas phangle vurdonenθar. Le tërne ʒuvlă kidenas pen anθ-e angali pesqe tërnença. O kalimos la rătăqo sas thagar, maj baśelas po jekh baśno anθ-o wurdon thaj maj baśelas po jekh ʒukel darano vi pesqa ućhalăθar. Palal kodja, sovenas vi ël tërne prandizme, sovenas vi ël grasta…

Jekh kukumăva thowdăs pes p-o berand jekhe caxrăqo thaj gilabadăs: ''Kukumăva, kukumăva, kukumăva!''

Le rrom xutile anθar penqe pèrini thaj ankliste telal-l xuluva. Dine muj savorre: ʒuvlă, ćhave thaj phure:

- Huo! Huo! Huo!

- Te avel pe tiro śero thaj punre, kë baro pharimos andăn amenqe anθ-ël càxre!

I ćirikli kerdili bidikhli anθ-o kalimos la rătăqo. Anθ-ël càxre ći maj aśundilo pale' ći jekh muj. Dikhenas le jakhança porawde jekh pe avrenθe.

Haj, mo, xa vi tu! Mănâncă, mă, mănâncă şi tu!

Au mâncat, au băut, s-au îmbătat. Li se încurca limba în gură, nu se mai înţelegeau între ei. Babele râdeau, dar râdeau şi tinerii şi copiii de cei îmbătaţi.

- *Sï miśto* să mănânci şi să bei, dar mai trebuie ceva! - spuneau tinerele şi tinerii, apoi începeau să cânte şi să joace.

Bătrânii se amuzau şi ziceau:

- Noi suntem mai buni decât voi, căci voi sunteţi nişte *khulale* şi proşti!

Apoi se ridicau greoi de jos şi jucau şi ei lângă foc. Babele cântau şi băteau din palme:

"A durat, tot a dura,
Am băut şi-aş mai mânca!
Am ghicit, am descântat,
De mâncat, băut, v-am dat!
A durat, tot a dura
Iată şi noi am juca!"

Şi-au început să joace "ca la uşa cortului". În toată şatra era veselie, se auzeau cântece şi voie bună. Apoi s-a strigat:

- S-a terminat, la culcare, că dă naiba peste voi!

Toţi au intrat în corturile lor şi focurile au rămas aprinse. Se mai auzea din când în când câte un bătrân tuşind şi câte o babă sforăind. Tinerii îşi băgau nasul în dunele de fulgi şi aşteptau să adoarmă bătrânii, ca să înceapă dragostea. Câinii, tolăniţi lângă foc, dormeau, caii stăteau legaţi de căruţe. Femeile tinere se strângeau cu tinerii lor în braţe. Peste şatră domnea întunericul nopţii; mai cânta câte un cocoş în căruţă şi mai lătra câte un câine fricos de umbra lui. Apoi dormeau şi tinerii căsătoriţi, dormeau şi caii...

O cucuvea s-a aşezat pe prăjina unui cort şi a cântat: "Cucuvea - cucuvea - cucuvea!"

Şătrarii săriră din dunele lor şi au ieşit pe sub poalele corturilor. Au strigat cu toţii - femei, copii şi bătrâni:

- Huo, huo, huo!!!

- Să-ţi fie de cap şi de picioare, că mare pagubă ne-ai adus în şatră!

Pasărea se făcu nevăzută în întunericul nopţii. Şatra a amuţit din nou. Se petreceau cu ochii holbaţi unii la alţii.

Pala' kadja le phură kerde bare jaga angl-ël càxre, thowdindoj p-i jag but tämïja thaj mas thulo balesqo, kerdindoj te vazdel pes opre anθ-ël càxre o thuv, k-aśti te aven sfincisarde le càxre.

- Śaj ći maj avela! - phenenas darărdă le bare ćhaja thaj le tërnexară, save spidenas pen maśkar lenqe dada.

- O beng ći sovel! - phendăs o phuro Dilòda, ćhudindoj jekh angali kaśt p-i jag. I jag śuke kaśtenqi delas pes drom zurales thaj kana thaj kana maj xasalas po jekh phuri thaj ćhudelas jekh ćungar bari thaj gàlbeno, palal kodja delas pesqe dùma peça, śaj garavelas anθ-e laθe jekh dar anθar i vèstă la kukumăvaqi.

- So keras la caxraça le Francäsqi, tume ći phenen khanć, dilealen? - phenelas i Lănka xolăriko.

Xolăriko sas să-l rroma anθar i maxrime ćirikli savi gilabadăs p-i càxra le Francäsqi. Le phure aźukerenas te del dùma o phuro Dilòda, kë vow sas o maj baro, sas sar vi o baro le rromenqo. vow sas phuro, pa lesθe nakhlesas but berśa thaj but bută dikhlăs thaj nakhlăs pesqe rromençar.

- Śunes, mo, Dilòda, tu ći phenes khanć? - phendăs o Franc … So kerav, mo, xav me tire pora, kë aćhilem ćorro nango! Kaj te ʒav thaj karing te lav la, phen, tu, phure!a Dilòda, ha?

Lesqi phuri, i Śopïrla, astardăs te rovel paśal i jag… Dăs muj zurales thaj kovlăjli sa, mukhlindoj pes tele sar jekh dïrza ćhudini. Xutile pen laθe:

- Uśti, phej!e, kë ći mukhas ame te aćhes ćorri … Thowas, kidas jekh avresθar thaj kerasa so dela o Del: càxra thaj wurdon thaj grast, uśti, ćhe', kë ći mukhas tut ćorri! Uśti, ćhe', kë sï tut jekh gonorro ćhave!!! Kasqe mukhes len, ćhe'? Tha', te meresa, na-i tut soça te-ngropos tut, kë nić i phuw ći lel tut nangi!

Le manuśa kalorre astarde te roven. Savorre rovenas vi ël phură le thuvalănça anθ-o muj. O thuv la tämïjaqo buxlilo pa sa-l càxre. O phuro Dilòda, vazdilo phares telal, thowdăs pes anθ-jekh thuli rovli kerdi lesθar angrustănça xarkutne, kadja rovli nikerelas la dë kana sas tërno. Kana xolărelas les i rromni or le ćhave vow sikavelas lenqe i rovli, thaj phenelas lenqe:

- Na keren nasulimata, kë phagav i rovli pe tumenθe!

Atùnć sa lenas la anθ-e sa-l riga thaj naśenas d-anglal lesθe.

Apoi, femeile bătrâne au făcut focuri mari în faţa corturilor, punând pe foc multă tămâie şi grăsime de porc, făcând să se împrăştie fumul de tămâie în şatră, ca s-o sfiinţească.

- Poate n-o mai veni, ziceau speriate fetele şi băieţii, care se înghesuiau printre părinţii lor.

- Dracu, nu doarme! - zise moş Diloda, aruncând un braţ de lemne uscate pe foc. Focul de lemn uscat se înteţea şi, din când în când, mai tuşea câte o babă şi scuipa mare şi galben, apoi bombănea singură, parcă ascundea în ea o spaimă de vestea cucuvelei.

- Ce facem cu cortul lui Franţ, voi nu vorbiţi, proştilor? - zicea Leanca supărată.

Şatra era supărată din cauza blestematei de cucuvele care a cântat pe cortul lui Franţ. Bătrânii aşteptau să vorbească Moş Diloda, că el era cel mai mare; era ca şi bulibaşii. El era bătrân şi peste el trecuseră mulţi ani şi multe întâmplări petrecute în şatra lui.

- *Śunes, mo, Diloda*, tu nu zici nimic, zise Franţ... ce fac, *mo*, mânca-ţi-aş maţele, că am rămas sărac ca sărăcia goală! Unde mă duc şi încotro s-o iau, zi, *mo*, tu, moş Diloda, ha' ?

Femeia lui, *Śopïrla*, a început să plângă lîngă foc ... a scos un ţipăt tare şi un leşin; i s-a înmuiat inima şi s-a lăsat moale ca o cârpă aruncată jos. Femeile au tăbărât pe ea:

- Scoală, soro, că nu te lăsăm noi săracă ... strângem mână de la mână şi om face ce-o da Dumnezeu: cort şi căruţă şi cai; scoală, fă, că te lasă inima, că ai o traistă de copii!!! Cui îi laşi, fă? Apoi, dacă mori, n-ai nici cu ce să te îngropi, căci nici pământul nu te primeşte goală!

Oamenii şatrei au început să plângă. Plângeau şi bătrânii, plângeau şi babele cu lulelele aprinse în gură. Fumul de tămâie a cuprins întreaga şatră. Moş Diloda s-a ridicat greoi de jos, s-a proptit într-un baston gros făcut de el, cu inele de aramă şi alamă; îl avea din tinereţe şi-l păstra ca amintire. Când îl supăra nevasta sau copiii, el le arăta bastonul şi le zicea:

- Nu faceţi rele, că rup bastonul pe voi!

Atunci toţi se împrăştiau şi fugeau din faţa lui moş Diloda.

Gelo vi vow. I Śopïrla, savi sas ïntïnzome paśal i jag, thowdăs o vast pa-i ʒuvli thaj phendăs:

- Sï śudri, sï kaśt, more, mo, tume ći dikhen kë sï jekhe punreça anθ-i xïv thaj jekheça avrăl?

- Keren jag bari te tatăras la, kë merel, i ćorri, xolăθar!

Kerdăs pes bari jag thaj le ʒuvlă thowdine pen pe laθe.

Thowdinesas tämïja pe jekh kotororro ʒamosqo k-aśti te na avel o beng te lel laqo ilo; kadja sas lenθe o zakòno, kana sas varekon nasvalo. I ʒuvli vazdili telal thaj beśelas paśa-i jag.

O Dilòda phendăs:

- Das jag o wurdon, i càxra thaj te phabon vi ël grasta phangle ka-o wurdon, k-aśti te skäpisaras ame anθa'o arman!

- Te das jag, te das jag! - dine muj savorre. Te skäpisaras, te ćhudas pa amenθe i vèstja andini kodola maxrime ćiriklăθar!!!

Naśle savorre karing i càxra maxrime, swako jekhes avilindoj les jag anθ-o vast. Dine jag o wurdon thaj i càxra.

Le grasta cïrdenas pen darane, kamenas te skäpin, tha' sas miśto phangle wurdonesθar… I jag lăs len vi len, palal kodja pele anθ-o maśkar la jagaqo. Phabule le grast, phabulo vi o wurdon, thaj vi sa-l bută anθar i càxra. Le phură kerde drabarimata anθ-ël càxre k-aśti te na maj avel i ćirikli dini arman.

- Dav jekh anro anθar jekh guruv!

- Dav jekh purum, anθar jekh guruvni!

- Dav sir anθa'l rroma!

O thuv lăs la opre, falas kë kamelas te phenel varekasqe pa o nasulimos le rromenqo. Maj marelas i braval śudri, śuki, savi ći kamelas te mukhel le anglutne milajes. Le rrom thonas pen paśal i jag, pe lenqo muj dikhŏlas pes lenqi bari xoli. Le ʒukela save kidinesas pen paśa-l rroma beśenas le mujeça pe-l punre, but aźukerenas te avel o dĕs. Kadja but aźukerenas la savorre. Maj dur la jagaθar jekh baśno, anθ-o wurdon, mardăs anθ-ël phaka thaj baślăs: ku - ku - ri - gu!!! Pala' so baślăs, beślo xarano. Le rrom lośajle, lośajle vi le grasta. Phandili i răt, dikhelas pes maj miśto o ćèri thaj o durărdo gav.

- Avel o dĕs, te na, ʒan-θar, te na ʒan pala' kaśt; Maj anglal te kidas le Francäsqe sa so phabardăm lesqe! - phendăs o phuro, o Dilòda.

- Ći ʒas-θar, xav tire… sar te ʒas-θar, keras sar phendăn - phendăs o Śośoj.

S-a dus şi el la Şopârla, care era întinsă lângă vatra focului. Puse mâna pe femeie şi zise:

- E rece, e lemn, *more, mo*, voi nu vedeţi că e cu un picior în groapă şi unul afară?

- Faceţi foc mare s-o încălzim, săraca, de necaz!

S-a făcut foc mare şi femeile se îngrămădiră pe ea. Puseră tămâie într-un ciob să nu vină Diavolul să-i ia sufletul; aşa era la ei obiceiul, când era cineva bolnav. Femeia s-a ridicat în capul oaselor şi stătea lângă foc.

Moş Diloda a zis:

- Dăm foc căruţei, dăm foc cortului şi să ardă şi caii legaţi de căruţă, ca să scăpăm şatra de blestem!

- Dăm foc, dăm foc! - strigară cu toţii. Să scape şatra de vestea acelei păsări rele!!!

Au fugit cu toţii spre cortul cu pricina fiecare având torţele aprinse. Au dat foc cortului şi căruţei.

Caii nechezau speriaţi, vroiau să scape, dar erau bine legaţi de căruţă... flacăra focului i-a cuprins; apoi au căzut jos în mijlocul focului. Au ars caii, au ars şi căruţa şi toate lucrurile din cort. Bătrânele au făcut descântece şatrei să nu mai vină pasărea blestemată peste şatră.

- Dau un ou pentru un bou!

- Dau o ceapă pentru o vacă!

- Dau un usturoi pentru şatră!

Fumul se ridică în sus parcă vroia să spună cuiva necazul şatrei. Mai bătea vântul rece, uscat, care nu vroia să lase primăvara-n pace. Şătrarii se îngrămădeau lângă foc şi pe feţele lor se citea necazul mare care căzuse asupra lor. Câinii, care se îngrămădiseră pe lângă ei, tolăniţi cu botul pe labe, aşteptau cu nerăbdare să se crape de ziuă. Lucrul acesta îl aşteptau cu toţii. Mai departe de foc, în căruţă, un cocoş bătu din aripi şi cântă: cu-cu-ri-gu!!! După ce a cântat, s-a liniştit. Şătrarii s-au bucurat, s-au bucurat şi caii. Zorii dimineţii apăreau, se vedea mai bine cerul şi satul îndepărtat.

- Se crapă de ziuă, să nu plecaţi după lemne, până nu vom strânge ce am ars lui Franţ! - zise moş Diloda.

- Nu plecăm, mâncaţi-a ... , cum să plecăm; facem ce ai zis, a spus moş *Śośoj.*

Kerdilo dĕs tha' swàko jekh gelo anθ-e pesqi càxra. Andine pèrini porenqe, ponăve, gada, kuruzosqo arro. O Dilòda gelo vi vow pesθe thaj lăs jekhe magares anθa'-l trin save sas les. Phanglăs les jekhe dorăθar thaj dăs les ka-o Franc.

- Le les, mo, te trail tuqe, te trail tuqe, te nikeres les sasto - vesto, sï tiro, te trail, tuqe!

O phuro Śośoj, avelas pala-o Dilòda, jekhe lole grasteça, thulo thaj śukar:

- Le, mo, tu thaj i Śopïrla, te train but berś!

O Franc lośalo mukhlăs o śero tele, lośalo anθar so dăsas les o phuro Dilòda thaj o phuro Śośoj.

- Dikh, *mo* - phendăs o Bërkulìka, dav jekh wurdon nevo - nevo, xav me tiri bul!

O wurdon sas spidino le duje ćhavenθar le Bërkulikasqe. Vi von sas lośale kë dine le Francesqe so dine.

- Càxra, kaθar te las? - phendăs i phuri, i Lănka, xolăriko kë ći sutisas …

Càxra n-as len, kinde lenqe anθar i Krajòva, kaθar kine sas bută anθar lenθe, kinde lesqe vi kile, vi ćokànură, vi dòpo, vi piśota; sa so phabulosas akana sas andino parpale'. Kana i càxra sas kerdi thaj le grasta sas phangle ka-o wurdon, jekh rrom saves sas les duj ʒukela dăs les vi jekh ʒukel. Akana o Franc ma' n-as xolăriko tha' akana ma' n-as xolăriko nić i Śopïrla; akana i Śopïrla sas sar sasas maj anglal, kana ći gilabadăsas laqe kodja maxrime ćirikli.

- Te keras o pràzniko la caxraqo, te na maj avel khanć nasul pa laθe! - phendăs o Dilòda xolăriko. Kinde jekh bakro anθar o gav, thowde lesqe duj momelă astarde maśkar le śinga, ankliste les anθ-o wurdon, thowdine les te ʒal trujal le grasta thaj palal kodja ćhinde les ka-i korr. O lolo rat anklelas anθar i xïv kerdi la ćhurăθar. Le ćhave thowdine pen opral p-o Bakro, palal kodja lenqe dada makhle len rateça p-o muj, k-aśti te aven baxtale.

- Len śuke kaśtŏrre! - phendăs i Lănka le tërne ćhajanqe.

- Te kiravas xamos!

Le ćheja kadja kerde thaj kidine kaśt thaj śuke tulèja; kerde jag thaj kerde xamos.

S-a luminat de ziuă şi fiecare s-a dus în cortul lui. Au adus perini de fulgi, pături, haine şi mălai. Diloda s-a dus la el şi a luat un catâr din cei trei pe care-i avea. L-a legat cu o frânghie şi l-a dus lui Franţ.

- Ia-l, mă, să-ţi trăiască, să ai parte de el şi să-l stăpâneşti sănătos; e al tău, să-ţi trăiască!

Moş Şoşoi în urma lui, venea cu un armăsar roşu, gras şi frumos:

- *Le, mo, tu thaj i Śopïrla! Te train but berś!*

Franţ, bucuros, lăsă capul în jos mulţumit de darul ce-l primise din partea lui Diloda şi Şoşoi.

- Iată, *mo*, zise Bărculică, dau o căruţă nou - nouţă, mânca-ţi-aş bucile curului!

Căruţa era împinsă de cei doi copii ai lui Bărculică. Şi ei erau bucuroşi de darul pe care-l făcuseră lui Franţ.

- Cort de unde luăm? - zise baba Leanca, tristă, posomorâtă, căci nu dormise mai deloc toată noaptea.

Cort nu aveau, dar i-au cumpărat din Craiova, de unde cumpărau pentru şatră. I-au cumpărat şi prăjini şi ţăruşi şi ciocane şi nicovală şi foale; tot ce arsese, acum a recuperat. Când cortul era făcut şi caii erau legaţi de căruţă, un şătrar, care avea doi câini, i-a dat şi un câine. De-acum, Franţ nu mai era supărat şi nu mai era necăjită nici Şopârla; căci acum Şopârla era cum a fost înainte când nu-i cântase pasărea aceea blestemată.

- Să facem praznic cortului, să nu mai vină nimic rău asupra sa! - zise Diloda supărat.

Au cumpărat un berbec din sat, i-au pus două lumânări aprinse în coarne, l-au suit în căruţă, l-au învârtit în jurul cailor şi apoi l-au tăiat la gât. Sângele roşu, spumat, ieşea din gaura făcută de cuţit. Copiii au încălecat pe berbec, apoi părinţi-i mânjeau pe faţă cu sânge, semn de noroc.

- Luaţi surcele uscate - zise Leanca fetelor tinere. Ca să facem de mâncare!

Fetele au înţeles şi au adunat repede surcele şi coceni uscaţi, au făcut focul şi au pregătit de mâncare.

Le rrom ći maj sas xolăriko, nakhlesas anθa' jekh phari răt, tha' von sas sikavde le pharimaça. Thowdine i skafìdi thaj tämïisarde o xamos, palal kodja phende kë skäpisarde le armanesθar.

- Te gilabas thaj te khelas! kä o Franc, amaro phral, sï les pale' so trëbul les: si les grasta, wurdon, dòpo, ćokànură, gada thaj xamos. Sa lośajle thaj astarde te xan anθar ël bută sfincisarde.

O kham vazdelas pes opral o śero. Sas i bari mezmerim. Le phură gele te mangen thaj te drabaren. Le grasta thaj le magàră xanas ćar, tha' kam n-as len so, i ćar n-as bari; atùnć delas pes śir o anglutno milaj.

Anθ-o kodova dĕs sas dòsta tato; i loś le ćhavorrenqi sas vi i loś le barenqi, save sas vi von xurăde anθ-e gada bute ranglença, but lolărde koćakança thaj biśarićença ruputne. Le bare ćhaja avenas bange zëjanθar, anenas kaśt, thaj lenqe poră sas mukline karing tele thaj ka-i korr dikhenas pen lenqe sàlbi sumnakutne, save lenas jag anθ-o kham. Mukhenas le dreza kaśtenqe tele, kaj sas i jag, palal kodja wortonas pen zëjanθar thaj astarenas te khelen paśal i drez le kaśtenqi. Le ćhave tërne asanas lenθar kë sas pherde zor thaj but kamenas te keren butĭ.

- Sosθar asan, mo? Ći, ći măl kë sï tumen rat anθ-e tumenθe!

- Te avasa jekh tërno, sas ke xav xancï jekh ćhej ćućăθar, te del muj sar anθar o muj le sapesqo.

- Sï bengajli kadja ćhej - phenenas le tërne asaindoj. Kam kamenas te dandăren laqi ćući, tha' sas lenqe laʒav le rromenθar thaj sas lenqe dar laqe dadesθar, savo sas o maj baro le rromenqo.

- Mooo, khul khanćesqo, dikhen akana aven le rrom khere thaj arakhen tumen khulale khandine, khanć ći kerdăn anθ-e kadova dĕs! - phenenas le ćheja asaindoj. I Màra sas i ćhej le Mihajesqi, o maj baro le rromenqo. Sas jekh ćhejorri deśuduje berśenqi; sas śukar sar o kham, laqo muj sas tiknorro, laqe jakha sas kale sar o peko thaj sas sani maśkaresθar. Le rrom phenenas laqe *amari Suvŏrri*. Voj sas sa so sas len maj śukar. O Mihàj, o maj baro le rromenqo, nikerelas laθe sar ka lesqe jakha; voj sas lesqe maj kuć sar sa lesqe gàlbi. Orikana sas anθ-e lesqo muj: "mïrri ćhej opre, mïrri ćhej tele". Kana khelelas i Màra, le rrom kidenas pen trujal laθe ". Sanŏrri sar sas voj, ʒanas laqe punrorre thaj kerelas anθ-ël vast kë măla kë vi i braval vi i ćar mirinas pen anθar laqo khelimos, savo sas śukar thaj devlikano. Le tërne dikhenas śukar pe laθe, asanas anθa' lenqe ile line la Maraθar.

Şatra nu mai era supărată, deşi trecuse printr-o noapte grea. Dar şatra era obişnuită cu necazul şi greutăţile iernii. Au pus masa şi s-au tâmâiat bucatele, apoi au zis că au scăpat de blestem.

- Să cântăm şi să jucăm, că Franţ, fratele nostru, are iar de toate; are cai, are căruţă, nicovală şi ciocane, îmbrăcăminte şi d-ale gurii. Şatra s-a înveselit şi a început să mănânce din bucatele tămâiate.

Soarele se ridica deasupra capului. Era prânzul cel mare. Babele au plecat la cerşit şi ghicit. Caii şi măgarii păşteau, dar nu prea aveau ce, iarba nu era mare; era început de primăvară.

În ziua aceea era destul de cald, bucuria copiilor era şi bucuria şătrarilor, care erau şi ei înveşmântaţi în hainele lor colorate cu nasturi şi bănuţi de argint. Fetele mari aduceau lemne în spinare, încovoiate de spate; cozile lor atârnau în jos, iar salbele galbene de aur luceau în soare. Lăsau maldărele de lemne jos, unde era vatra focului, apoi se îndreptau de spate şi începeau să joace pe lângă grămada de lemne. Băieţii râdeau de ele că aveau în ele multă vlagă şi chef de muncă.

- De ce râdeţi, mă? Parcă voi nu aveţi sânge de flăcăi în vene!

- Dac-aş fi un băiat, aş fi muşcat puţin o fată de *ćućí*, de-ar ţipa ca-n gură de şarpe.

- E drăcoasă fata aia, ziceau băieţii râzând. Parcă ar fi vrut s-o muşte de *ćućí*, dar le era ruşine de şatră şi frică de bulibaşă.

- Mă, ţopârlanilor! Uite acum vin rromii şi vă găsesc aşa *khulale* ce sunteţi! Nimic n-aţi făcut pe ziua de azi! - ziceau fetele râzând.

Mara era fata bulibaşei Mihai - o fetişcană de vreo doisprezece anişori; era frumoasă ca soarele, ochii ei negri ca smoala şi faţa rotundă, guriţa mică şi subţirică la mijloc. Şătrarii îi spuneau *Suveica şatrei*. Era tot ce avea şatra mai frumos. Bulibaşa Mihai ţinea la ea ca la ochii din cap; îi era mai de preţ decât toţi galbenii lui. Oricând, era cu ea în gură: fata mea în sus şi fata mea în jos... Când Mara juca, şătrarii se strângeau în jurul ei. Subţirică şi mlădioasă, îi mergeau picioarele şi pocnea din degete, parcă şi vântul şi iarba se mirau de jocul ei frumos şi fermecat. Băieţii o admirau, râdeau din inimile lor cucerite de Mara.

Orikon anθar lenθe sas kë kamelas te avel lesqi rromni, tha' kas sas les i zor te mangel la? I Màra sas i ćhej le bare Mihajesqi. O maj bravalo anθ-ël sa-l deś càxre save kidesas pen p-o kïmpo la Krajovaqo.

Nakhlo o dĕs, nakhlo o pharimos, mukhlăs pes i răt pa-l càxre. Pale' astardile le jaga, pale' aśundenas pen muja anθ-e sa-l riga. Le tiknorre phirenas sar le kiră maśkar le càxre, le ʒukela naśenas vi von te aresen paśal i jag. Le tërne astarenas i jag, le phure avenas phares paśal i jag thaj tatărenas penqe kòkala.

- Sï śukar, sï miśto paśal i jag, sï maj śukar paśal i jag sar paśa' jekh gono galbenqo! - phenenas le phure asaindoj.

- Kana sïmas tërno sar tumenθe - phenelas o Dilòda - sas jekh pharo ivend. O iv sas baro kabor i bar. O śil sas but baro, paxonas le anre tela-o sovthan le gaʒenqo anθ-o kher. Amenθe, an-i càxra, so te maj phenav tumenqe, kë vi ël por anθ-ël pèrini sas śudre sar o paxo. Aśunenas le rrom thaj sas dukhawde anθar i dukh lenqe phralenqi. O baro le gavesqo avilo amenθe thaj phendăs amenqe:

- Miśto arakhlem tumen, te aven tume baxtale!

- Kadja te avel, barea!

- Eh, mo, phen, so thaj sar skäpisardăn?

- Skäpisardăm, barea! Tha' o baro le gavesqo kerdăs astarimos amare bareça, kë te beśela varekon anθa' amenθe le përeça p-o paxo ʒi kana kerdŏla pes o dĕs, del les pesqo kher thaj sa so sï les, tha' te na te kidas amare càxre thaj te ʒas-θar anθar lesqo gav karing dikhena amare jakha.

Tha' kaj te ʒas, kë sas kajti dë śil thaj o iv kajti dë baro, kë n-aśti anklenas le grast anθar o iv, thaj kadja sas kë trebul te meras savorre. O baro le gavesqo kamelas te meras savorre. Tha' jekh rrom bengajlo phendăs:

- Me beśaw le përeça p-o iv, thaj na-i manqe dar kë merav!

Atunć kerdăs pes o paruvimos. O baro le gavesqo kerdăs jag bari paśal i len thaj o paruvimos sas kadja: kana ʒi te anklel o kham, kodova savo beśel le përeça p-o paxo, vazdel pes thaj ʒal paśal i jag, kodova xasarel o paruvimos… thaj le rrom trëbun te ʒan-θar sìgo pa i phuv kodole gavesqi.

Le rrom sas bilośale; ʒanenas kë lenqo manuś n-aśti beśelas le përeça p-o paxo ʒi kana kerdŏla pes o dĕs.

Beślăs o tërno ʒi dë texarin tha' ʒi te anklel o kham n-aśti maj beślo.

Oricare dintre ei ar fi voit s-o aibă de nevastă, dar cine avea îndrăzneala? Mara era fata bulibaşei Mihai, cel mai tare şi mai bogat dintre cele zece şatre.

A trecut ziua, a trecut necazul, s-a lăsat noaptea peste şatră. Focurile iar s-au aprins, iar a început gălăgia; copiii mişunau printre corturi, câinii fugeau şi ei să ajungă lângă vatra focului. Tinerii aprindeau focul, bătrânii greoi veneau şi ei lângă vatra focului şi se încălzeau.

- E *mišto*, e mai *mišto* lângă foc decât lângă o traistă cu bani! - ziseră bătrânii râzând.

- Când eram tânăr ca voi - zise Diloda - era o iarnă grea. Zăpada era mai mare decât uluca gardului. Gerul era mare, îngheţau ouălele sub pat la români în casă. La noi, în cort, ce să vă spun, că şi fulgii în dune erau îngheţaţi. Ascultau şătrarii şi se întristau de necazul şatrei. Primarul satului a venit la noi şi a zis:

- "Bună voie la voi, să fie într-un ceas bun!"

- "Să fie, primare!" - i-au răspuns şătrarii.

- Ei, zi, *mo*, ce şi cum aţi scăpat?

- De scăpat, am scăpat, primare!

Dar primarul satului a făcut prinsoare cu bulibaşa şatrei că dacă cineva din şatră stă cu burta pe gheaţă până dimineaţa, îi dă casa şi toată averea lui; de nu, să plece şatra aceea încotro o vedea cu ochii.

Unde să pleci, că era aşa de frig şi zăpada aşa de mare încât caii nu puteau să iasă din nămeţi şi aşa ar fi trebuit să moară toată şatra. Gândul primarului era să piară toată şatra. Dar un şătrar *bengalo* a zis:

- Eu stau, mă, eu stau şi nu mi-i frică de moarte!

Atunci s-a făcut prinsoarea. Primarul a făcut foc mare lângă gârlă şi rămăşagul era următorul: dacă până ce o să răsară soarele, cel ce sta cu burta pe gheaţă nu se scoală şi se duce lângă foc, pierde pariul ... şi şatra trebuie să plece în momentul imediat următor.

Şatra era tristă; ştia că cel ce sta pe gheaţă nu poate să stea până dimineaţa.

A stat tânărul până dimineaţa, dar până să răsară soarele n-a putut să stea.

O phuro Dilòda phendăs:

- ‘‘Mo, Ilàrie, mo, maj d-aśtis, mo, xav tiro për?’’

- ‘‘Mo, Dilòda, vi ël pora anθ-e manθe paxosajle!’’

- ‘‘Uśti, uśti, mo, na mer, mo, na mer, kë murro dad ći traisardăs grastença, traisardăs jagaça!’’

Lăm les anθ-e angali thaj thowdăm les paśal i jag. Palal kodja, anθ-i kodoja texarin thodem le grasten ka-l wurdona thaj gelăm-θar. Ći gelăm but, k-o iv thowdăs amenqe lopïnz. Areslăm anθ-o gav paśutno. I vèstja pa’ kodova raj e gavesqo geli dur thaj maj sa-l gava ʒanenas so kerdăs lenqe kodova raj gavesqo. O raj le gavesqo, anθ-e savesqo gav atardilăm, mukhlăs amen te beśas anθ-o than le guruwnănqo, sas nasul amenθar, n-aśti ʒasas anθ-o gav. O iv sas baro, sas maj ućo sar o manuś. Le ćhave rovenas bokhaθar, rovenas vi ël phură kë n-aśti ʒanas te drabaren, anθa’ kodja ke-i vrjàma sas but ʒungali. Kaj te maj ʒan anθ-o gav? O gav sas tela-o iv… so te maj keras akana? ‘‘So te xas?’’- phenenas le rrom. Xalăm amare ʒuklen. Pala’ so xalăm le ʒukelen, ćhindăm le grasten thaj xalăm len. N-as amen nić kaśt. Thowdăm le wurdona p-i jag. Aćhilămas ćorre, ma’ n-as amen nić ʒukela, nić grasta, tha’ nić wurdona; samas maj nasul sar o nasulimos.

Avilo o paśmilaj. But anθar ël phure thaj phură mule śilesθar, patăjam kë merasa savorre. Kana ma n-as amen nić ʒukela, nić grasta, xasas le hïrcuren, save sas tela-o kaśt le thanesqo le guruwnănqo. Rugisarasas amen ka-o Del te avel maj sìgo o paśmilaj k-aśti te na meras.

Nakhlosas o pharimos. O ivend nakhlo, o iv bilajlo anθ-o màjo. Ame cirdăm o baro pharimos. Kamavas te ʒas-θar, tha’ n-as amen soça. Grast ma n-as amen, tha’ nić wurdona. Le wurdona thowdăm len p-i jag. Le gone sas phare, le ćhave sas but. N-as amen soça te telăras othal; thowdăm vi ël kaśt kodole thanesqo guruvnănqo p-i jag. Aćhilămas anθ-o kïmpo thaj rovasas bokhaθar thaj truśaθar - kadja sas amença anθ-o ivend kodole berśesqo. Tha’ xalăm baro kìno atùnć; mardăm amen le ivendeça thaj le śileça, tha’ ći mulăm. Le tërne bisterdesas le pharimasθar andino la maxrime ćiriklăθar, bisterdesas vi bokhaθar. I jag mulisas, gele-θar nesave, thaj i jag aćhili kòrkorri. Le phură sovenas phares, le phure kidinesas pen anθ-ël pèrini thaj aźukerenas o dĕs. Kana thaj kana, maj anklelas anθ-ël càxre po jekh phuri or phuro k-aśti te ʒal anθar pesθe.

- Xunăven i phuw, mo, phenelas po jekh tërno, savo kerelas phirasa… Anklisti i Lănka avri, xunăven i phuv, kë lel tumen o paj la phurăqo…

Moş Diloda i-a zis:

- *Mo*, Ilarie, *mo*, mai poţi, mânca-ţi-aş rânza?

- *Mo*, Diloda, şi maţele-n mine mi-au îngheţat!

- *Uśti*, scoală, *mo, Uśti,* nu muri, că tata n-a trăit cu cai, a trăit cu jărăgăi!

L-am luat în braţe şi l-am aşezat lângă foc. Apoi, dimineaţa, am pus caii la căruţe şi am plecat. Nu am mers mult, că zăpada ne-a înnămeţit. Am ajuns în comuna vecină; se dusese vestea primarului şi ştiau mai toate satele de cele petrecute. Primarul ne-a primit şi am poposit într-un grajd de vite.

Era rău pentru noi; nu puteam să ieşim în sat, căci zăpada era mare, mai înaltă decât omul. Copiii plângeau de foame, plângeau şi babele că nu mai puteau să ghicească din cauza vremii rele. Unde să mai plece în sat? Satul era sub zăpadă... Ce să facem acum? Ce să mâncăm? spuneau şătrarii. Am mâncat câinii şatrei. Apoi, când nu am avut ce mânca, am tăiat caii şi i-am mâncat. Nu aveam nici lemne - am pus căruţele pe foc. Rămăsesem săraci, nu mai aveam nici câini, nici cai şi nici căruţe; eram mai rău decât răul.

Veni primăvara. Mulţi dintre bătrâni şi bătrâne au murit de frig, de credeam că s-a terminat cu viaţa şatrei. Când nu mai aveam nici câini, nici cai, mâncam şobolanii de sub podeaua grajdului. Ne rugam la Dumnezeu să vină primăvara mai repede să nu pierim.

A trecut greul. Iarna s-a dus, zăpada s-a topit prin luna mai. Noi am tras necazul cel mare. Vroiam să plecăm, dar nu aveam cu ce. Cai nu mai aveam, căruţe nici atât... Căruţele le-am pus pe foc. Bagajele erau grele şi copiii mulţi. Nu aveam cu ce pleca de acolo, de la grajduri; am pus şi grajdurile pe foc. Rămăseserăm în câmp şi plângeam de foame şi de sete - aşa am păţit noi în iarna aceea. Dar am păţit mare chin atunci; ne-am bătut cu iarna şi cu frigul şi n-am murit.

Tinerii uitaseră de necazul cu pasărea blestemată, uitaseră şi de foame. Focul se stinsese în vatră. Au plecat unii, au plecat alţii, iar focul a rămas singur. Babele dormeau greu, bătrânii se ghemuiseră în dune şi aşteptau ziua.

Din când în când, mai ieşea câte o babă sau câte un bătrân să-şi facă nevoile pe lângă cort.

- Faceţi şanţuri, *mo*! - zicea câte un tânăr glumeţ. A ieşit Leanca pe afară, faceţi şanţ, că vă ia apa babii ...

Le rrom asanas, asanas vi ël tërne, vi ël phure anθa-l dùme aśunde.

I phuri kidelas pes anθ-ël dumenθar sar jekh gomìla phuvăqi thaj ći phenelas khanć.

- Phanden tumaro muj, mo, kë dukhal man o për, na aven dile! So sa asan manθar? - phenelas i phuri ćhutindoj pes anθ-e càxra.

I phuri ćhutăs pes anθ-ël pèrini thaj i lìndri lăs la sìgo. Kerdilo dĕs thaj maj sas duj kurke ʒi ka-i Patradĭ. O phuro Dilòda, sas bilośalo, but bilośalo sar n-as vow ćijekhvar, gïndilas pes ka pesqo tërnimos, ka-l gava anθ-e save vow phirdăs thaj ka-l bare dĕsa nakhle le rromença d-atùnć thaj d-akanara. Kidăs pes anθ-e pesqi raxàmi k-aśti te tatărel pesqe kòkala śuke pa save nakhlesas but berśa, maj but sar gïndilas vow. Gïndilas pes ka lesqe amala save mulesas, gïndilas pes ka-o Bakro, ka-o Ćerèko, ka-o Ùngra, ka-o Pitu, ka-i Mùra, ka-o Dùro…''Oh, gele-θar maj anglal manθar thaj me aćhilem kòrkorrro; ći maj sïm kòrkorrro; sïm mïrre rromença thaj le kol-aver enănone phure barença save si anθ-e sa e riga le themesqe. Maj sï xancï thaj pharavava i phuvni purani!'' Palal kodja, asajas thaj dikhlăs trujal pesθe te na aśundino les varekon. Guglilo lesqo ilo gïndisarindoj kë maj sï nùma' duj kurke ʒi ka-i Patradĭ: jekh dĕs baro, maj baro sar sa-l dĕsa le rromenqe. ''Baro dĕs…'' - phendăs pesqe vow…

O laćho kamimos thaj o khelimos kerde te nakhel i vrjàma maj sìgo. Le bare ćheja xalavenas pen thaj makhenas penqe bala ćikeneça balesqo. Le phure kerenas penqe podĭmata pala' lenqo punro thaj śukar làjbëro ćiptaça loli thaj vïnäto. Le tërne kerenas penqe vi von gada pala' lenθe anθ-o fòro la Krajovaqo. Nùma' le ʒuvlăn thaj le ćhejan sas len gada thaj fïste, thaj kätrìnce kerde penqe vastenθar, thaj xurăvenas len kana sas i răt le Uśtimasqi amare Raje Kristososqi. Să but aźukerenas o dĕs o baro savo anel mas peko bakrišorresqo, anre lole sar o rat, zurali rakìa thaj kali mol, i zor le ričhesqi. O phuro asajas pesqe:

- ''Maj sï xancï thaj nakhasa sar i braval pa amare bal, traisa thaj dikhasa so xasa thaj so piasa'' - phendăs o phuro Dilòda, vazdindoj pes telal thaj durărdăs pes le caxrenθar. Gelo but thaj arakhlăs nìśte bare bòzi; dikhlăs palal te na dikhen les le rrom, palal kodja mukhlăs pes tele, dikhindoj pesqe maśkar pesqe śuke punre. Uśtilo, vazdăs pesqe kàlci thaj phanglăs pes pesqe xaravlăça i bari thaj buxli, savă sas la but koćăka pe laθe. I phuri Lănka avilăs angla' lesθe:

Şătrarii râdeau, râdeau şi bătrânii, râdeau şi tinerii de gluma auzită. Baba se încovoia din umeri, ca o movilă de pământ, şi nu zicea nimic.

- Tăcurăţi, mă, că mă doare burta, nu fiţi proşti! Ce tot râdeţi de mine? - zicea baba Leanca intrând în cort.

Baba intră în dună şi somnul o luă repede. Se făcu de ziuă şi mai erau două săptămâni până la Sfintele Paşti. Moş Diloda era foarte trist, mai trist ca niciodată. Se gândea la tinereţea lui, la satele străbătute şi la chefurile făcute cu şatra de atunci şi şatra de acum. Se ghemui în haină şi oasele lui uscate peste care trecuseră mulţi ani, mai mulţi decât gândea el. Se gândea la prietenii lui care muriseră, se gândea la *Bakro*, la Cereco, la Ungra, la Pitu, la Mura, la Duro... "Of, s-au dus mai devreme şi eu am rămas singur... De fapt, nu mai sunt singur, sunt cu şatra mea şi cu celelalte nouă şatre. Mai e puţin şi am să sparg buba veche!" Apoi zâmbi şi se uită în jur să nu-l fi auzit careva dimprejur. S-a liniştit când s-a gândit că mai sunt doar două săptămâni şi or să vină Sfintele Paşti: o zi mare, mai mare decât toate zilele şatrei, sărbătoare mare, zise el ...

Voia bună şi jocurile şatrei au făcut să treacă mai repede timpul. Fetele mari se spălau, la fel făceau şi băieţii. Babele se pieptănau şi se ungeau pe păr cu untură de porc. Bătrânii îşi făceau pantofi pe comandă şi vestă cu vipuşcă roşie şi albastră. Flăcăii îşi făceau şi ei strai pe comandă, numai femeile şi fetele aveau rochii cusute de ele şi le îmbrăcau când era noaptea de Înviere a Domnului Isus Hristos. Cu toţii erau nerăbdători să vină ziua cea mare cu friptură şi ouă roşii ca sângele proaspăt, ţuică bătrână şi vin negru, puterea ursului. Moşul zîmbi în sinea lui:

- Mai e puţin şi om trece ca vântul peste pletele noastre, vom trăi şi vom vedea ce om bea şi ce-om mânca, zise Diloda ridicându-se de jos - şi se îndepărtă de şatră.

Merse mult şi văzu un tufiş des; s-a uitat în urmă să nu-l vadă şatra, apoi stătu pe picioarele-i uscate, uitându-se între ele. Se sculă, îşi trase pantalonii şi se încinse apoi cu cureaua lui cea mare şi lată, cu mulţi nasturi de metal pe ea. Baba Leanca i-a ieşit înainte:

- Kaj sanas, bre? Rodem tut anθ-e sa-l thana, tha' ći araklem tut, dikh kaj sanas tu… ći ʒanavas…

- Hi, ha, ha, asajas o phuro xasaindoj anθ-ël dùme la phurăqe, pala' kodova thasajlo jekhe xasaimaça pharo thaj thulo.

Thaj dăs les nesave dukhuma anθ-e zëja, ćumidăs les thaj gele-θar laʒaindoj... Sas but phuri k-aśti te maj kerel vareso le Dilodaça.

- Lănko, ćhe', marela tut i baxt te marel tut thaj te avel tut baxt drabarimasqi, kë nić me n-aśti beśav bi tuqe, ćhe, Lenkùco, ćhe! - phendăs o phuro jasvança anθ-e jakha thaj cirdăs phares anθ-o dĭ. Gïndilas pes kana sas voj tërni thaj kana gilabalas voj thaj khelelas, tha' nakhavelas i ćar thaj i braval. ''I maj śukar sas i Lănka'' - phendăs o phuro Dilòda. ''Sas śukar sar o parno kiral thaj ka-o muj sas sar i phabaj anθ-e durărdi tàmna''. O phuro Dilòda ʒalas anglal thaj lesqi phuri avelas pala' lesθe.

- ''Ehe, so vrjàma thaj so tràjo sas atùnć, gïndilas pes o phuro xasaindoj.

Ćhutăs pes anθ-e càxra, pala' kodova thowdăs pesqe punre telal pesθe thaj astardăs pesqi bari thuvali thaj akhardăs la Lira te del les jekh piri paj.

I Lìra sas jekh ʒuvli ući, śuki, tha' but butĭ kerelas; uśtili thaj dăs le phures te pel paj. O phuro lăs i piri anθar o vast la ʒuvlăqo, thaj pilăs, pilăs sa o paj thaj palal kodja phendăs lokhorres:

- Te trais, Lìra, te trais, kë but truś sas manqe, ćhe'!

- Sï paj dòsta, slàva le Devlesqe! - phendăs i Lìra but lośali anθ-e pesqo ilo.

- Thow kaśt p-i jag thaj tatăr paj kë xal man o śero - phendăs i phuri, ranglindoj pes anθ-o śero le vasteça.

Avri, xalas pes jekh ʒuvli pesqe murśeça. Le rrom phende:

- Na xan tumen, kë avel o baro dĕs la Patradăqo thaj sï bezex te arakhel tumen xolăriko or xale.

I ʒuvli laʒajli thaj ći maj phendăs khanć, tha' lăs nesave dukhuma anθ-o śero thaj sas cirdini balenθar pesqe rromesθar.

- Sosθar mares la, mo, te xal tut le Śośoja le kïmposqe; tha' so kerdăs tuqe i ʒuvli tha' mares la akana kana avel i Patradĭ? - phenenas maj but ʒuvlă mujeça baro.

- Aćhen, ćhe, rilală!len, aćhen kë thowav ma' la rovlăça pe tumenθe; me sïm murś anθ-e mïrri càxra, na thon tumen kë lel tumen o beng, aśunen man?

- Unde ai fost, mă? Te-am căutat peste tot, dar nu te-am găsit, iaca unde erai tu, nu ştiam ...

- Hîî, ha, ha, ha - râse moşul tuşind de vorbele babii, apoi se înecă cu un tuşit des şi înecăcios.

Baba se repezi la moşu şi-i dădu câţiva pumni în spate, îl pupă şi apoi plecă ruşinoasă ... era prea bătrână să mai facă ea dragoste cu Diloda.

- Leanco, bată-te norocul să te bată şi să ai noroc de ghicit şi descântat, că nici eu nu pot trăi fără tine, fă Lencuţo, fă - zise moşul lăcrimând şi oftând. Se gândi când era ea mireasă şi când cânta ea şi juca de-ntrecea iarba şi vântul. "*I maj śukar sas i Lănka*" - a zis moş Diloda. Era "şucară" ca brânza albă şi la faţă era ca mărul toamna târziu. Moş Diloda mergea înainte şi baba venea în urma lui.

- Ehe, ce vremuri şi ce viaţă era atunci, se gândea moşu' tuşind.

Intră în cort, apoi se aşează turceşte pe jos, îşi aprinse luleaua şi-o chemă pe Lira să-i dea o cană de apă.

Lira era o femeie înaltă, uscăţivă, dar foarte vrednică; se sculă şi-i dădu bătrânului apă să bea. Bătrânul luă cana din mâna femeii şi bău, bău toată apa, apoi zise încet:

- *Te trais, Lire, te trais!* Că mare sete mi-era, fă!

- E destulă apă, slavă Domnului! - zise Lira mulţumită.

- Pune pe foc câteva lemne şi încălzeşte apa că mă mănâncă pielea - zise baba scărpinându-şi capul cu mâna.

Afară, se certa o femeie cu bărbatul ei. Ştrarii le-au zis:

- Nu vă certaţi, că vine ziua de Paşti şi e păcat să vă prindă supăraţi sau certaţi.

Femeia, ruşinată, tăcu, dar s-a ales cu câţiva pumni în cap şi smulsă de păr de bărbatul ei.

- De ce o baţi, mă, mânca-te-ar iepurii de câmp! Ce ţi-a făcut femeia de o baţi acum de sărbători? - ziceau mai multe femei în cor.

- Tăceţi, fă, băşinoaselor, tăceţi că mă pun cu bâta pe voi! O bat, eu sunt bărbat în cortul meu, nu vă băgaţi, că vă găseşte *o Beng*, mă auziţi?

Le rromnă astarde te marin les.

- Rroj pirăqi nangi, muli, te mares tu, mo, mïnre ćheja? - phendăs i dej la ćhejaqi.

- Dav tuqe la khere, ćhe, sï sar tuθe dili thaj khandili; ći kerel khanć, ći ʒanel nić te drabarel, nić te khelel, thaj so te kerav ma' laça, ćhe? Sï śudri, sï muli, sï śukro śax ćorro!

- Aćh, mo, kë nić tu ći san maj laćho anθ-e càxra; kon ʒanel tire daraθar? Dë kana dem tut mïnre ćheja ći kerdăn khanć, xalăn thaj pilăn, mo! Nić laćhe salavàră na-i tut, *mo* śuko morkoj san!

O baro le rromenqo anklisto anθar i càxra thaj phendăs:

- Aćhen moça, kë phangav i rovli pe tumenθe, na-i tumenqe laʒav?

Swàko jekh naślăs anθ-e pesqi càxra. Aćhile thaj garadile.

- Te na maj aśunav jekh vòrba, kë xav tumaro mas p-i jag!

Aćhilo o murś, ći maj phendăs khanć, ći maj phendăs khanć ći i ʒuvli, ći maj phende khanć nić le kol-aver ʒuvlă. O baro le rromenqo dikhlăs pes pelalo, pherdo pesθar, ćhutăs pes anθ-e càxra thaj maj phendăs vareso aśundo nùma' pesθar.

O kham vazdăsas pes dòsta opre p-o ćèri, tha-l rroma sa maj izdranas śilesθar, kidenas pen paśa-i jag thaj kam kamenas te thon vareso anθ-o muj, tha' khonik ći gelo-sas anθ-o gav. Nić le phură ći gele-sas te drabaren, thaj nić le tërnă ći gele-sas te mangen anθar o gav. Le murśa astarde te keren but, von kerenas butï nùma' xarkuma kaj kerenas kakàvă rakiaqe thaj kïkàvă sapujesqe. Le gaʒe kinenas lenqe bută anθa' kodja kë kerenas laćhi butï thaj pe xancï love. O Dòdi sas jekh rrom śukar; sas les kale jakha thaj sas les le bala gàlbeni sar i lämïja; merenas le ʒuvlă pala' lesθe, thaj i lèʒa rromani ći mukhelas len te kamen pen avere murśença. Te avilino kadja, kodja savi sas astardi avreça, sas mardi le harapnikoça le baresθar le rromenqo thaj palal kodja sas mudardi thaj thowdini p-i jag, k-aśti te phabol o marimos thaj o nasvalimos anθar lenqe càxre.

Kamenas te ćumiden pen vi ël tërne ćheja save sas prandimasqe, kamenas te ćumiden pen vi ël tërne, tha' kadja butï n-as mukhlini. Pala' lenqi lèʒa trebulas te avel kamimos nùma' anθ-o prandiimos. Sosqe kamlino von te ćumiden pen ćorăl, tha' kas sas les i zor te del pe lenθe, kë-l phure rromnă sas le jakhança p-e lenθe, thaj te prandenas pen thaj n-as araklă bare ćheja, anθ-e càxre sas bari zan, sas mardimos thaj vi mudarimos.

Femeile au început să-l măscărească.

- Fus de oală goală, moartă, să-mi baţi tu, mă, fata? - zise mama fetei.

- Ţi-o dau acasă, fă, că e ca tine *dili* şi leneşă; nu face nimic, nu ştie nici să ghicească, nici să joace; ce să mă fac eu cu ea? E călâie, moartă, e varză murată, stricată!

- Taci mă, că nici tu nu eşti mai breaz în cort! Cine ştie de frica ta? De când ţi-am dat fata n-ai făcut nimic, ai băut şi ai mâncat; nimic n-ai făcut, mă! Nici hăţuri bune n-ai, mă morcov uscat ce eşti!

Bulibaşa a ieşit din cort şi a zis:

- *Aćhen moça*! Tăceţi, că rup bastonul pe voi! Nu vă este ruşine?

Fiecare fugi în cortul lui. Au tăcut şi s-au ascuns.

- Să nu mai aud o vorbă, că de nu, voi mânca carnea voastră pe jar!

A tăcut bărbatul, a tăcut femeia; tăcuseră şi celelalte femei. Bulibaşa se văzu *pelalo*, mulţumit de reuşita lui, intră în cort şi mai bombăni el ceva, apoi tăcu.

Soarele se ridicase destul de sus pe bolta cerului, dar şătrarii tot mai erau friguroşi, se înghesuiau lângă foc şi parcă vroiau să bage ceva în gură, dar nu plecase nimeni prin sat. Nici babele nu plecaseră la ghicit şi nici femeile tinere la cerşit. Bărbaţii prinseră să lucreze. Ei lucrau numai în aramă; făceau cazane de făcut ţuică şi căldări de săpun şi de făcut bulion. Gajeii le cumpărau marfa pentru că lucrau bine şi ieftin. Dodi era un rrom mândru; avea ochii negri şi părul galben ca lămâia; mureau femeile după el, dar legea şatrei nu le dădea voie să facă dragoste cu bărbatul alteia. Dacă s-ar fi întâmplat asta, cea prinsă în curvie era bătută cu harapnicul bulibaşei şi apoi omorâtă şi pusă pe foc, ca să ardă răul din şatra lor.

Dar îndrăgostite de băieţii din şatră erau şi fetele mari şi de măritat, îndrăgostiţi erau şi băieţii de fetele şatrei, dar nu se admitea în şatră să fie dragoste în afara căsătoriei.

Ar fi vrut ele, pe ascuns, dar cine îndrăznea să se dea la ele, că femeile bătrâne erau cu ochii pe ele şi dacă se măritau şi nu erau fecioare curate, în şatră era mare bucluc, era bătaie şi chiar omor!

Le ćhaja kana prandenas pen, sovenas le tërneça kana ʒangle sa-l rroma, k-aśti te dikhen sa laqe luludă, k-aśti te na aven athawde thaj von te aven maxrime. Anglal te sovel i tërni le tërneça, i ćhej sas rodini pesqa sasujaθar thaj le nămurenθar le tërnesqe, ka voj te na avel ka-o ćhon, rodenas te dikhen ka laqe podi te aven śuźe, parne, bimakhle. Sa kadja sas rodino vi o tërno le nămurenθar la ćhejaqe. Kana o tërno thaj i tërni ći kamenas te keren so trebulas, von sas marde thaj vi phangle wurdonesθar. Ći denas lenqe te pien paj ʒi kana na kerenas sar trebulas te keren.

Kana marelas o Dòdi le ćokanoça anθ-i xarkuma, i xarkuma kovlŏlas lokhes anθ-e pesqo vast; vow sas butʒanglo anθ-e sa; sas miśto dikhlo le rromenθar, anθa' kodja kë kerelas laćhi butĭ. O Dòdi kerelas butĭ dë kana kerdŏlas pes, o dĕs ʒi anθ-e răt; marelas le ćokanoça maj miśto sar orikon anθa'-l rroma.

- Aresel Dòdi, mo! Aresel, kë kerdăn butĭ sa o dĕs thaj ći ćhutăn khanć anθ-o muj! - phendăs lesqe o phuro Śośoj, linindoj lesqe o ćokàno anθar lesqo thulo thaj balalo vast.

O Dòdi sas lośalo lesθar anθa' kodja kë vi ël kol-aver sas lośale lesθar. Uśtilo kaθar o dòpo thaj xalawdăs pes pë-l vast, p-o muj kë sas pherdo thuv thaj lesqe vast khandenas xarkuma. Kerdăsas pes but butĭ anθ-e kodova dĕs. Le rrom andinesas anθar o gav arro, khajnăn, rakìa mol thaj maj but sas lośale anθ-ël anre ke paśolas pes i Patradĭ. Le phură le pherde gonençar avenas phares lença anθ-e zëja. Le murśa avenas sìgo angla' lenθe, k-aśti te aźutil len, lośarenas pen savorre anθ-ël bută andine. Tha' vi ël ʒukela avenas angla' lenθe baśaindoj sar nìśte dile thaj dinidoj anθar i pori k-aśti te del len le phură vareso xamasqo. Le xurdorre nange le vastença melale kaθar o khelimos, rodenas, bi te maj aźukeren, te azban vareso xamasqo.

- Beśen, mo, ćhava!len, kë del tumen i phuri p-o jekh anro kirawdo thaj jekh kotor meli. Dikh kë sï man vi śuke kilava thaj ankhor, xan ʒi kana pharola tumaro për!

Azbanas le ćhave, tha' vi ël tërne azbanas thaj thonas pesqe anθ-e gada ankhor thaj śuke kilava. Xanas, ćăjlŏnas thaj palal kodja spidenas pen jekh avren.

- Mo, tha' but maj thos anθ-e tiro për, tha' na-i tut nić mas pe tuθe phendăs i Màra asaindoj le tërnesqe.

- Mukh les, Màro, mukh les, ćhe, kë sï vi lesqe bokh!

Fetele, când se măritau, se culcau cu băiatul cu ştirea întregii şatre, ca nu cumva să fi fost femeie şi şatra să fie spurcată din cauza ei. Înainte de a se culca cu băiatul, fata era controlată de mama soacră şi de rudele băiatului ca ea să nu fie la soroc şi să fie curată, iar fusta albă ce-o avea pe dedesubt să fie la fel de albă şi fără de pete.

La fel era controlat şi băiatul de rudele fetei. Dacă băiatul şi fata nu vroiau să facă dragoste, erau bătuţi şi chiar legaţi de căruţă; erau pedepsiţi să nu li se dea de băut apă până nu vor face ce trebuia după obiceiul lor.

Când bătea Dodi arama cu ciocanul se mula uşor în mâna lui; era un rrom priceput în toate; era văzut ca un neîntrecut meseriaş de şatra lui, dar şi de oamenii din sat. Dodi muncea din zori şi până-n seară; bătea cu ciocanul mai bine decât orice bărbat din şatră.

- Ajunge, Dodi, ajunge, *mo*, că toată ziua ai muncit şi ai bătut cu ciocanul şi de mâncat n-ai mâncat nimica - zicea bătrânul Şoşoi, luându-i ciocanul din mâna lui groasă şi păroasă.

Dodi era mulţumit de el, fiindcă şatra era şi ea mulţumită. Se sculă de la nicovală şi se spălă pe mâini, pe faţă, de fumul şi de cocleala aramei, care se aşezase pe faţa lui.

Se muncise mult în ziua aceea. Şatra adusese din sat mălai, păsări şi bani; dar mai mult se bucurau de ouă şi ţuică şi vin, că se apropia marea sărbătoare. Babele, cu desagii plini, abia veneau cu ei la şatră. Le ieşeau bărbaţii înainte ca să le ajute, se bucurau cu toţii de cele aduse, ba şi câinii şatrei veneau spre ele lătrând prosteşte şi dând din coadă ca să primească ceva de la babe. Copiii, goi, cu mâinile murdare de la joacă, căutau nerăbdători în desagi, ca să apuce ceva de mâncat.

- Staţi, mă, copii, staţi, că vă dă baba câte un ou fiert şi câte o bucată de turtă. Iaca, am şi poame şi nuci; mâncaţi până v-o crăpa burta!

Apucau copiii, dar şi tinerii apucau în poală nuci şi poame afumate.

Mâncau, se săturau, apoi se îmbrânceau.

- Mă, dar mult mai bagi în burta ta şi nici n-ai pic de carne pe tine! - a zis Mara râzând unuia dintre băieţi.

- Lasă-l Mară, că-i e foame şi lui, fă!

- De man i sìta anθar tiro vast thaj ker i jag k-aśti te kiravas thaj te xas xamos, kë akana avel i răt thaj ć́i maj dikhas khanć́ - phendăs i dej la ć́hejaqi rodindoj te kerel sìgo xamos.

Le ʒukela bokhale beśenas jekh avresθe aźukerindoj ka-l ʒuvlă te ć́huden lenqe vareso xamasqe.

- Vi tume san ʒungale diléa!len - phenenas lenqe le ʒuvlă ć́hudindoj anθ-e lenθe barrença.

Kam n-as kaśt, anθa' kodja kë kerdesas lença bare jaga, thaj trujal lenθe ma' n-as, kana dikhle kadja, xutile pe nìśte bară śuke rovlănqe.

- Mudaren amen-l gaʒe, bengailéa!len - phenenas lośale le murśa.

Kidinesas pen savorre, khonik ma' n-as telărdo khanikaj. Kidinesas pen vi ël grasta thaj mukhlăsas pes i răt pa-l càxre.

Durăl, dikhŏlas pes opre p-o plaj baro kalimos thaj o Del kana kerelas anθar i jag pherelas o ć́èri jagorrença.

-Ïntïnzon le kile thaj xunăven i phuv trujal le càxre k-aśti te na lel ame o paj - phenenas le phură mirime anθar o brïśind savo avela thaj rodindoj te keren maj sìgo o xamos. Thowdine i skafìdi thaj xale, pile aj ć́ajlile; rodenas ka pesqe ć́have te aven paśa' lenθe.

- Lać́haren miśto-l càxre, kë akana avel baro pharimos pe amenθe.

Le kalorre manuśa ʒanenas kë avela baro brïśind pe lenθe, ʒanenas kadja but, pala' sar baśelas anθ-o Del thaj sar vow kerelas anθar i jakh. Dăs pes drom jekh zurali braval thaj le càxre sas perawde savorre, line pen-l xuluva pa-l wurdona, thaj le rrom ma' n-as len kaj te garaven pen anθar o baro briśind.

- Thon tumen telal wurdona, kë lel tumen o beng! - denas muj lenqe bare.

Dăs briśind la kantaça; sa-i răt avenas le paja anθar sa-l riga. Sa-l càxre sas telal o paj, o briśind ć́i maj atärdŏlas pes, falas k-o ć́èri mukhlăsas pes pa-l rroma thaj pa i phuv sa pesqe pajeça.

- Meras, mo, meras, so keras?

- So te maj beśas!

- Anklen avri, te na aćhas ke aven le paja p-amenθe! Mo, mo, tume ć́i dikhen?

Telal wurdona ankliste le murśa le ć́havorrença anθ-ël zëja, ankliste vi ël phură. Le ʒukela sas line le pajesθar karing i xar, ć́i maj ʒanelas pes lenθar…

- Na aćhen, na aćhen kë avel o paj! - denas muj savorre.

- Dă sita din mână şi fă focul, să gătim şi să mâncăm, că acum se lasă noaptea şi nu mai vedem nimic - zise mama fetei grăbită să pregătească mâncarea.

Câinii înfometaţi mârâiau unii la alţii, aşteptând să primească ceva de la femeile grăbite.

- Şi voi sunteţi răutăcioşi, proştilor! - ziceau femeile aruncând după câini cu bolovani.

Nu prea erau lemne, se terminaseră, pentru că făcuseră focuri şi nu se mai găseau în jur; şi atunci au tăbărât pe un gard de surcele uscate.

- Ne omoară rumânii, *bengoşilor*! - ziceau rromii veseli.

Şatra se adunase, nimeni nu mai era plecat în nici o parte. Se adunaseră şi caii şi se lăsase seara peste şatră. În depărtare, se vedeau pe coama dealului întunecime mare şi fulgere care brăzdau cerul.

- Întindeţi ţăruşii şi faceţi şanţ să nu vină apa peste noi - ziceau babele către şatră mirate de ploaia care va veni şi grăbind să facă ce-or putea face de-ale gurii. Au pus masa şi au mâncat, au băut şi s-au săturat şi cătau copiii, ca să fie pe lângă ei.

- Întindeţi prelatele cortului că acum vine mare necaz pe noi!

Oamenii negricioşi ştiau că vine ploaie mare, ştiau asta după tunetele şi fulgerele ce se vedeau. A început un vânt puternic şi corturile au fost făcute sul, luate de furtună, căruţele s-au dezvelit şi oamenii şatrei nu mai aveau adăpost.

- Băgaţi-vă sub căruţe, *mo*, că vă ia dracu'! - strigau bulibaşii la ei.

A plouat cu găleata toată noaptea - veneau apele din toate părţile. Şatra toată era sub apă, ploaia nu mai înceta, parcă se lăsase cerul cu apă peste şatră şi peste tot ce era pământ.

- Murim, murim, ce facem, *mo*?

- Nu mai e de stat!

- Ieşiţi afară, să fugim, că vin apele peste noi! Bă, voi nu vedeţi?

De sub căruţe au ieşit bărbaţii cu copii în braţe, au ieşit şi babele. Câinii au fost luaţi de apă la vale, nu se mai ştia de ei ...

- Fugiţi, fugiţi, că vine apa - strigau cu toţii.

Kaj thaj karing te na aćhen? Orikaj sas paj thaj kalimos. Nakhlăs po swàko jekh sar d-aśtisardăs. Le phures, le Dilodas, lăsas les o paj karing i xar, sas jekhe tiknorreça anθ-e angali. Kerdăsas pes dĕs. Le rrom pherde ćikh thaj paj nùma' so d-aśtinas te maj phiren, sas aćhawde. Le ʒuvlă rovenas, rovenas vi ël tërne, vi ël tiknorre, vi ël phure. Ći dikhlesas kë ma' n-as o Dilòda. Patănas kë sï savorre saste - veste. Le deś bare le caxrenqe dine muj:

- Mo, dikhen, san savorre?

- Kaj sï o Dilòda? - phendăs i Lănka.

- Kaj sï o Dilòda? - phende vi ël kol-avera.

- Dilòda, Dilòda, Dilòdaaa!

Să denas muj p-o Dilòda; astarde te roven, kana dikhle kë o Dilòda ma' n-as maśkar lenθe. O briśind atärdilo thaj le paja cïrdenas pen. Le rrom rodenas le Dilodas thaj le tiknorres. Ći arakhle len, rodine len. O Dòdi lăs la karing tele p-o paj thaj pala' jekh kilomètro arakhlăs le Dilodas anθ-e nìśte bare ćară ambrado anθ-i ćik le pajesqi. O phuro paślolas, o tiknorro sa maj delas anθ-ël vastorre, anθ-e lesqe vasta o tiknorro ći mulosas, anθa' kodja ke o Dilòda nikerelas les ka' pesqo kolin thaj o paj ći thasawdăs les.

- Trais, mo, Dilòda, trais? phenelas o Dòdi naśavindoj karing lesθe. N-aśti areslo ka-o phuro, kë ambraldilo vi vow anθ-e ćik.

- Aven, mo, aven, mo! - dăs muj o Dòdi darano.

Pala' lesθe avenas să. I Lănka dăs muj:

- Dòdi, trail or mulo?

- Trail, trail, n-aśti ankalavav les anθar i ćik!

Le kalorre manuśa naśenas karing aśunelas pes o muj darano le Dodesqo. I kiśaj śutăsas les vi les vi ka-o maśkar.

- Kaj san, Dòdi?

- Kathe sïm, kathe anθ-ël ćară.

O Dilòda aźukerelas. Sa aźukerenas o skäpimos le Dilodasqo thaj le tiknorresqo.

Kana dikhle ël rroma le Dilodas, astarde te roven savorre. Sa rovenas; rovelas vi o Dilòda, rovelas vi o Dòdi. I Lănka pelisas anθ-e jekh xïv pajesqi thaj n-aśti maj vazdelas pes othal; atùnć jekh ʒuvli vazdăs la thaj nikerdăs la vastesθar. Ʒalas vi voj karing le ćară thaj o than falas laqe dur. Ʒi kana te aresel othe i Lănka, le rrom ankalawdesas anθar i ćik le Dilodas thaj le tiknorres; ankalawdesas vi le Dodes. Akana khosenas le

Unde şi încotro să fugă? Peste tot era apă şi întuneric. A fugit fiecare cum a putut. Pe moş Diloda îl luase apa la vale, era cu un copil mic în braţe. Se făcuse ziuă. Şătrarii plini de noroi şi apă abia se mai mişcau; erau toţi istoviţi. Femeile plângeau, plângeau şi tinerii, plângeau şi copiii şi bătrânii. Nu văzuseră lipsa lui moş Diloda. Credeau că şatra e întreagă. Bulibaşii strigară:

- *Mo*, uitaţi-vă, cine lipseşte dintre voi?

- Diloda nu mai e - zise Leanca. Diloda şi copilul.

- Unde este Diloda? - strigară ceilalţi.

- Diloda, Diloda, Dilodaaaaa!!!!!

Toată şatra îl striga pe Diloda. Au început să plângă, când au văzut că Diloda nu mai era.

Ploaia încetase şi apele se retrăgeau. Şătrarii-i căutau pe moş Diloda şi pe copil. Nu i-au găsit, au căutat mult şi bine toată ziua, dar nu i-au găsit. Dodi a luat-o în josul şatrei şi la un kilometru de ea, i-a găsit într-un tufiş împotmoliţi în mâlul apei. Bătrânul zăcea, copilul încă mai mişca în braţele lui. Micuţul şatrei nu murise, pentru că Diloda îl ţinea la piept şi apa nu-l înecase.

- Trăieşti, mă, Diloda, trăieşti? - zicea Dodi alergând spre el.

Nu a putut să ajungă la bătrân, că s-a împotmolit în nămol.

- Veniţi, mă, veniţi! - strigă Dodi speriat.

În urma lui venea toată şatra, cu mic cu mare. Leanca strigă:

- Dodi, trăieşte sau e mort?

- Trăieşte, trăieşte, nu pot să-l scot din nămol.

Oamenii negricioşi fugiră cu toţii spre locul de unde se auzea gălăgia pe care o făcea Dodi speriat. Nisipul îl îngropase şi pe el până la brâu.

- Unde eşti, Dodi?

- Aici, aici, în tufiş sunt.

Diloda aştepta. Şatra aştepta salvarea lui şi a copilului. Când l-au văzut şătrarii, au început să plângă. Toţi plângeau, plângea şi Diloda, plângea şi Dodi. Leanca nimerise într-o baltă şi nu mai putea să se ridice; atunci o femeie o ridică şi o ţinu de mână. Mergea şi ea spre tufiş, dar locul i se părea departe. Până să vină Leanca, oamenii şatrei îi scoaseră din mâl şi pe Diloda şi pe micuţ; îl scoaseră şi pe Dodi. Acum îl ştergeau

Dilodas ćikaθar thaj anθar o rat pa o muj kerdo le ćarănθar.

- Trais, mo, Dilòda, trais? - phendăs i Lănka, savi maj te perel tele kana dikhlăs le li dujen kë train.

Line le phures thaj le tiknorres thaj gele lença anθ-ël càxre. Le rrom sas bilośale tha' vi lośale kë arakhle le Dilodas thaj le tiknorres.

- Ći mukhlăs amen o arman la maxrime ćiriklăqo! - phende ël ʒuvlă rovindoj.

O ćhavo, o Dilòda thaj o Dòdi sas miśto savorre. Pale' ankliste miśto anθa' o baro pharimos. Le rrom phende savorre:

- Te thowas anav le tiknorresqe Dilòda, k-o Dilòda ći mukhlăs les te merel.

La Lira falas laqe but śukar kadja butĭ, kë laqo ćhav' bućhola sar o phuro, savo ankalawdăs les anθar o merimos. Arakhle le xuluva save sas line le pajesθar. Ma' n-as len khanć xamasqo. O paj lăsas vi lenqe balen, vi lenqe khajnăn thaj ʒukelen. Le phură gele anθ-o gav thaj le gaʒă denas len swàko bută i ʒanesas k-o paj lăsas sa lenqe bută, aśundesas kadă butĭ kaθar o baro le gavesqo. Le ćhave aźukerenas te aven le phură anθar o gav, dikhenas karing o gav, dikhenas karing o dromorro savo anelas len

pe Diloda de noroi şi sângele ce-l avea pe faţă de la tufele ce-l zgâriaseră.

- Trăieşti, Diloda, *mo*, trăieşti? - zise Leanca care mai să leşine când îl văzu viu pe el şi pe copil.

I-au luat pe bătrân şi pe copil în braţe şi s-au dus cu ei în şatră. Şatra era tristă, dar şi bucuroasă că i-a găsit vii pe Diloda şi pe micuţ.

- N-am scăpat de blestemul acelei păsări spurcate! - au zis femeile plângând.

Copilul, Diloda şi Dodi erau cu toţii bine. Scăpaseră iar de necaz. Ştrarii ziseră cu toţii:

- Să-i punem la copil numele Diloda, că el l-a salvat.

Lira era foarte bucuroasă de lucrul acesta că fiul ei o să poarte numele bătrânului, care i-a salvat viaţa. Au găsit prelatele ce fuseseră luate de apă. Nu mai aveau nimic de mâncare. Apa le luase şi porcii şi păsările şi câinii. Babele au plecat prin sat şi rumâncele le dădeau de toate; ştiau că le luase apa totul; auziseră lucrul acesta de la primar. Copiii aşteptau să vină babele din sat, se uitau înspre sat, se uitau spre drumul care le aducea spre şatră. Se făcuse noroi. Caii nu mai aveau ce paşte.

karing le càxre. Kerdăsas pes ćik. Le grasten ma' n-as len so te xan. I ćar sas telal-i ćik; orikaj sas pajorra thaj ćik, le tiknorren ma' n-asas len nić than khelimasqo. Sas śil thaj lenqe gada sas kinge. Le śeranda porença sas kinge thaj ćikale. Le rrom sas xolăriko anθar o baro briśind savo avilosas pa lenθe. Avile-l phură anθar o gav thaj andine but xamos thaj pimos anθar o phuro Dilòda thaj anθ-ël kol-aver rroma. Pile thaj xale thaj ćajlile. Kerde bare jaga thaj tatŏnas paśa' lenθe. Ći maj avelas lenqe te khelen or te gilaben. Le kaśta sas kinge thaj phabonas phares, phares. Jekh phuri astardăs te gilabel thaj rovelas:

''Wurdona, càxre, wurdona
Xasajle amare bută
Hàjda, Devla anθ-e càxre''

I gili falas kë dăs zor le rromenqe.

- ''Maj gilaban, mo, maj gilaban kë xamos xalăn, pimos, rakìa dem tume'' - phenenas le phură k-aśti te den zor le rromenqe.

Tha' kasqe maj avelas lesqe te gilabel thaj te khelel?

Maj xolăriko sas o Dilòda, kë avel o sfinto dĕs la Patradăqo thaj i phuvni trëbulas pharawdi. Kerdilo dĕs thaj khanikasqe ći maj avelas lesqe te anklel anθ-ël pèrini. Śukărdesas pesqe śeranda paśal i jag, śukìlesas sa lenqe bută. O kham vazdăsas pes opre sar jekh xarkutno lolo thaj baro biśari. Von xatărde kë avela jekh śukar dĕs. Prinʒanenas miśto i vrjàma.

- Uśten, mo, kë avel i Patradĭ thaj arakhel tumen anθ-e pèrini, bangea!len, khandinea!len, pelalea!len, mo! - phendăs i phuri Rèka, jekh thuli ʒuvli savă sas la tikne bal thaj sane. Asajas thaj kerdăs bari jag anθ-o udar la càxraqo. Gelo-θar laqe o asaimos kana andăs pesqe anθ-e godĭ pa o pharimos le bare briśindesqo. Uśtile savorre thaj kide pen paśal i jag. Akana kerdilesas maj but jaga; othe kidine pen maj but càxre. Le ʒuvlă kanglărenas pen thaj le murśa kerenas i jag. Le ćhave rovenas bokhaθar. Thaj le grast n-aśti maj aźukerenas, phangle wurdonenθar, aźukerenas te aven dine drom ka-i ćar. Anθ-e kodova dĕs, sa-l rrom kerde butĭ thaj line but love le gaʒenθar.

- Te ʒas, mo, te ʒas. Anθ-o gav kinen pen bale thaj kali mol thaj zorali rakìa, texàra sï o baro dĕs la Patradăqo. Thaj ame ći sam gätime! - phendăs o baro Mihàj.

- Te ʒas, xav tire jakha, kë miśto phendăn, te ʒas te kinas anθar o gav!

Iarba era acoperită de noroi; bălţile din jur erau mari şi nu prea mai era nici loc de joacă pentru copii. Era frig şi hainele lor erau ude. Pernele de fulgi erau ude şi noroioase. Şatra era necăjită din pricina ploii.

Au sosit babele din sat şi au adus mâncare multă, au adus şi de băut pentru moş Diloda şi pentru toată şatra. Au băut, au mâncat şi s-au săturat. Nu le mai ardea de joc sau de cântat. Au făcut focuri mari şi se încălzeau pe lângă acestea. Lemnele erau ude şi ardeau greu, greu. O babă a început să cânte şi plângea:

"*Wurdona, càxre, wurdona,*

Xasajle amare bută

Hàjda, Devla, anθ-e càxre!

Cântecul parcă îi mai încuraja pe oamenii oacheşi ai şatrei.

"*- Mai cântaţi, mo, mai cântaţi,*

Că de mâncat aţi mâncat,

De băut ţuică v-am dat!" - ziceau babele ca să-i mai încurajeze pe oameni. Dar cui îi mai ardea de jucat şi de cântat?

Mai supărat era însă Diloda, că, uite, vine Sfânta zi de Paşti şi buba trebuia spartă.

Se făcu ziuă şi nimeni nu mai îndrăzni să iasă din dunele de fulgi. Uscaseră dunele pe lângă foc, nu mai erau ude nici păturile, nici hainele de pe ei. Soarele se ridicase pe bolta cerului ca un ban rotund de aramă, mare, mare şi roşu. Înţeleseră cu toţii că va fi o zi frumoasă şi călduroasă. Căci cunoşteau bine dacă-i vreme rea sau bună.

- Sculaţi, *mo*, că vine Paştele peste noi şi vă găseşte în pătură, puturoşilor, strâmbăturilor, mustăcioşilor, *pelalealen, mo!* - a zis baba Reca, o femeie grasă şi bucălată cu părul mic şi rar în cap. A râs şi a făcut foc mare în uşa cortului. Râsul i-a pierit când s-a gândit prin câte a trecut şatra toată. S-au sculat toţi şi se înghesuiseră lângă foc. Se făcuseră acum mai multe focuri, erau mai multe cete de rromi. Femeile se pieptănau şi bărbaţii făceau focul. Copiii plângeau de foame şi caii erau nerăbdători, legaţi de căruţă, să fie daţi la iarbă. În ziua aceea, toată şatra a lucrat şi a câştigat mulţi bani de la români.

- Să mergem, *mo*, să mergem în sat să cumpărăm porci, vin negru şi ţuică tare, fiindcă mâine e ziua de Paşte şi noi nu suntem gata! - zise bulibaşa Mihai.

- Să mergem, mânca-ţi-aş ochii, să mergem, bine ai zis, să mergem!

Kidine pen savorre thaj gele te kinen anθar i Patradĭ. Le murśa ʒanas angle, thaj le ʒuvlă avenas pala' lenθe; sas but, but, lença; sas vi tërne, vi tiknorre, vi phure. Aćhile khere nùma' le tërne prandizme thaj le bare ćheja. Akana dikhle pen kòrkorre, astarde te gilaben thaj bari loś sas anθ-ël càxre. Khelenas le ćheja thaj le tërne tha' vi ël tërne prandizme. I Màra nakhavelas savorren. Kana khelelas voj ''sar anθ-o udar la caxraqo'', phadelas pes o ilo anθ-ël tërne thaj lelas jag o ilo anθ-e lenθe. Le ćheja khelenas po duj thaj le tërne sa po duj, pala' kodoja khelenas savorre thaj marenas anθ-ël vast.

O Bakro sas jekh tërnëxàri dë deśuśtar berś, tha' sas but śukar thaj khelelas tha' delas pes-i ćar anθ-e jekh rig telal' lesqe punre. Vow beśelas maj but paśal i Màra. Kamlăs te khelel laça, thaj i ćhej laʒajli thaj dăs pes rigaθe; sas lesqe dar laqe dadesθar, o baro Mihàj. O tërno dikhlăs p-e laθe; asajas lesqe ćorăl thaj dikhlăs karing tele, thaj phendăs lesqe:

- ''Kana kames man, mang man mïnre dadesθar, tu ći ʒanes sar sï amenθe, mudarel amen le rrom li dujen, tu ći ʒanes?

- Ʒanav ćhe ʒanav - phendăs o tërno lośalo. Thaj loś geli lesqe sìgo. Tu, tu - tuuu… kames man - phendăs o ćhavo thasawdo lośaθar.

- Kana kamel murro dad vi me kamav - phendăs i Màra.

O tërno gelo lośalo anθ-i càxra thaj thowdăs pes p-o rovimos. Rujas but, ʒanelas kë lesqo dad na-i les soça te kinel lesqe la. O baro Mihàj mangel but gàlbi pe laθe.

O Ilàrie, lesqo väro, avilo lesθe thaj mirisajlo kana dikhlăs les rovindoj.

- So kerdăn, mo, so kerdăn?

- Na, mo, ći rovav, tha' gïndisarav man kë ći sïm vi me bravalo, te avel ma' but love, te avel ma' vi man jekh nămo baro.

- Pilăn vareso, Bakro? Lăs tut o paj? Hàjda, mukh i xoli! Hàjda te khelas thaj te gilabas, kë akana aven amare khere thaj ći maj keras khanć!

Lăs les vastesθar thaj anklisto leça avri, kaj sas să ka-o khelimos.

- O Bakro, o Bakro te khelel la Maraça! - phende să mardinoj anθar ël vasta thaj astarde te gilaban. O Bakro gilabajas thaj kheldăs la Maraça ʒi kana ćajlilo. Sas pherdo lesqo ilo anθ-e kodova dĕs, tha' vi i Màra sas lośali, maj lośali sar să-l rroma.

S-au adunat cu toţii şi au plecat la cumpărături. Bărbaţii mergeau înaine şi femeile veneau în urma lor; erau mulţi, mulţi; erau cu ei şi tineri şi bătrâni şi copii mici. Au rămas la şatră doar tinerii căsătoriţi, fetele mari necăsătorite şi băieţii neînsuraţi. De cum s-au văzut în largul lor şi au început să cânte, au început să joace şi mare veselie era în şatră! Jucau fetele şi băieţii şi tinerele şi tinerii căsătoriţi. Mara le întrecea însă pe toate. Când juca ea ca la uşa cortului se tăvăleau tinerii de focul ei şi se frământa inima-n ei. Fetele jucau două câte două şi băieţii doi câte doi, apoi jucau cu toţii şi băteau din palme.

Bakro era un flăcăiandru de patrusprezece ani, dar era tare frumos şi juca de se legăna iarba sub picioarele lui. El sta mai mult pe lângă Mara. A vrut să joace cu ea, dar fata s-a ruşinat retrăgându-se; îi era frică de tatăl ei, bulibaşa Mihai. Băiatul s-a uitat la ea, a zâmbit şi s-a uitat în jos, apoi iar s-a uitat la ea. Ea i-a zis:

- Dacă mă vrei, cere-mă de la tata! Tu nu ştii legea noastră, că ne spânzură şatra pe amândoi, nu ştii?

- Ştiu, fă, ştiu, zise băiatul vesel. Dar, veselia îndată i-a pierit. Tu, tu, tu, tuuu... tu mă vrei pe mine? - zise băiatul înecat de bucurie.

- Dacă tata vrea şi eu vreau, zise fata.

Mulţumit, băiatul plecă în cort şi s-a pus pe plâns. A plâns mult; ştia că tatăl lui nu are cu ce s-o cumpere pe Mara, fata bulibaşei. Bulibaşa cere mulţi galbeni pe ea.

Ilarie, vărul lui, veni la el şi se miră că-l văzu plângând.

- *So kerdăn, mo, so kerdăn?*

- Nu, mă, nu plâng; dar mă gândesc că nu sunt şi eu bogat, să am mulţi galbeni, să am şi eu neam mare!

- Ai băut ceva, Bacro? Mă, eşti cu sorcova plecat? Hai, lasă supărarea asta! Hai să jucăm şi să cântăm, că acum vin ai noştri şi nu mai facem nimica.

L-a luat de mână şi a ieşit cu el afară, unde erau cu toţii la joc.

- Bacro, Bacro să joace cu Mara! - au zis toţi, bătând din palme, şi au început să cânte.

Bacro a cântat şi a jucat cu Mara de s-a săturat. Era tare fudul în ziua aceea, dar şi Mara era bucuroasă, mai bucuroasă decât toată şatra.

- Si mïrri, phenelas pesqe o Bakro, sï mïrri! Khonik ći lel manqe la!

Dural, dikhŏlas pes avilindoj le rrom save gelesas te kinen anθar o gav. Le tërne prastenas angla' lenθe, k-aśti te maj len lenqe anθ-ël zëja.

- So sï, mo, so maj sï anθ-ël càxre?

- Sï miśto, sï miśto!

- Andăm bakren, kurkajen thaj khajnăn, andăm xamosqo anθar o gav.

Sas i bari Paraśtuj la Patradăqi. Ćhinde balen, bakren, kurkajen. Ćhordilo but rat anθ-o kodova dĕs. Gätinas pen te peken o mas. Le ʒuvlă kerenas sarme vi mariklă ankhorença thaj aver guglimata. Le ćheja bară lolărenas lole anre sar o rat. Le ćhavorre ći maj rovenas bokhaθar kë ʒanenas kë sas len swàko mòda xamosqi, sas len xamosqo Patradăθe. Sas jekh pharo dĕs butăqo anθ-e kodja Paraśtuj. Să prastenas anθ-e sa-l riga, asanas, denas dùma, tha' vi kerenas butĭ.

- Te ʒas le wurdonença te anas kaśt - phenesas le tërne - kë trëbul te pekas o mas.

Le bale thaj le bakrićhe pekenas pen sar anθ-o veś, paśal i jag.

- Hàjda, k-i Patradĭ, te pharol o për xamasqo thaj i ćhib te kindŏl molăθar thaj rakiaθar! - phende ël phure asaindoj.

Le phură thowdine le piră pajeça p-i jag, k-aśti te tatăren paj anθar o mas. Ći lelas pes jagaça tha' pajeça kirawdo; lenqi mortĭ voj pekelas pes jekhvar le maseça.

O bal le balenqo thaj le bakrićhenqo sas dino tele, na khasença astarde thaj jagaça, tha' pajeça kirawdo, sas rangli lenqi mortĭ, palal kodja sas ankalawde lenqe pora, tholas pes anθ-i phuv jekh rovli, palal kodja o balo sas makhlo ćikeneça bilawdo, tholas pes p-e lesθe xancï lon thaj sir, palal kodja tholas pes paśal i jag angar astarde. O balo or o bakrićho sas thowdino pe-l duj kaśtore save śaj te aven kaśtutne or sastrutne thaj trujarelas pes lokhorres ʒi kana o mas pekelas miśto. Kana o mas sas miśto kirawdo, kerelas pes ćhindimata la ćhurăça anθ-e lesθe, le phură thowdindoj anθ-e lesθe mol thaj sir. Pala' so o balo or o bakrićho pekelas pes, lelas pes pa-l kile thaj tholas pes p-e jekh bari skafìdi, palal kodja, tholas pes p-e lesθe jekh poxtan parno, uźo, k-aśti te na śudrŏl o mas peko.

O dujto dĕs, savatone, le rrom kerenas le maj palutne bută kaj trebunas te aven kerde maj anglal te avel o dĕs la Patradăqo.

- E a mea! - îşi zicea Bacro în sinea lui. E a mea, nimeni nu mi-o ia, nimeni! E a mea, e a mea...

Se vedeau venind din depărtare rromii care plecaseră după cumpărături. Tinerii alergară înaintea lor, să le mai ia din povara din spinare.

- Ce e, *mo*, ce mai e în şatră?

- E *miśto*, nu e nimic rău, e *miśto*!

- Noi am adus porci de băgat la tavă, am adus curcani, gâşte şi miei. Am adus de-ale gurii din sat.

Era Vinerea Mare a Sfântului Paşte. Au tăiat porcii, au tăiat mieii, gâştele şi curcanii. S-a vărsat mult sânge în ziua aceea. Se pregăteau de frigare. Femeile făceau sarmale şi plăcintă cu nucă şi zahăr, gogoşi şi multe altele. Fecioarele vopseau ouălele roşii ca sângele proaspăt. Copiii nu mai plângeau de foame, căci ştiau că aveau acum de toate, aveau de mâncat de Paşte.

Era o zi grea de muncă în Vinerea aceea. Toată şatra era în picioare, alergând, vorbind, râzând, dar şi treabă se făcea.

- Să mergem cu căruţele să aducem lemne, ziceau tinerii - că ne trebuie să frigem porcii şi mieii.

Porcii şi mieii se frigeau haiduceşte, pe lângă vatra focului.

- Haide, de Paşte, o să dea burta în crăpat şi limba în udat de vin şi ţuică! - au zis bătrânii râzând.

Babele au pus ceaunurile cu apă pe foc, ca să opărească porcii şi mieii. Porcii nu se pârleau pentru că era nevoie de pielea lor crudă, ea frigându-se odată cu carnea. Porcii şi mieii erau opăriţi şi curăţaţi bine de păr şi lână, apoi li se scoteau măruntaiele, se înfigea o prăjină din lemn, numită ţăruş, apoi porcul era uns cu untură topită, dat cu puţină sare şi usturoi, apoi se punea pe lângă jar. Porcul sau mielul era pus pe cele două crăcane care puteau să fie din lemn sau fier şi se învârtea încet - încetişor până când carnea se frigea bine şi se rumenea. Când carnea era bine fiartă se făceau crestături în ea, babele punând în aceste crestături vin şi usturoi. După ce porcul sau mielul se frigea, se lua de pe crăcane şi se aşeza pe o masă mare, apoi se acoperea cu o pânză albă, curată, ca să nu se răcească friptura.

A doua zi, sâmbăta, se continua cu ultimele pregătiri de Paşte.

I răt mukhlăs pes pa-l càxre sìgo, maj sìgo sar orikana. Le jaga sas kerdine, le angar kerdile śukar, anθa' kodja kë-l kaśta sas śuke. Swakone càxra sas la laqi jag thaj pesqe manuśa thaj phure. Le ʒukela ći maj baśenas, sar anθ-ël kol-aver rătă, maśkar le càxre; akana baśenas vi von paśal i jag, paśa' lenqe manuśa. Von sas lośale thaj ćajle kë xalesas but mas thaj swàko mòda guglimatenqo, save maj perenas anθ-ël vast le ʒuvlănqo; le ʒukela xanas thaj denas anθar i pori.

I Patradĭ andăs but loś, but mas peko thaj but pimos. Anθ-ël càxre dikhesas lole, gàlbeni thaj zèleno ranglă. Thonas pen bare skafîdă xamaça thaj pimaça, but mas peko thaj but lole anre sar o rat pelistrosqo. Le murśa sas anθ-e kàlci buxle thaj ćiptença. Le kàlci kerenas pen anθar i loli velùra, kali or zèleno thaj sa kadja vi o làjbëro; thaj i vèstja sas pherdi swàko mòda koćakenqi.

- Te del o beng anθ-e tumenθe, mo, kerdăm butĭ ʒi k-i Patradĭ, xalăm, pilăm, tha ći gilabadăm! - phendăs o Dilòda vazdindoj pes kaθar pesqi jag, khelindoj thaj mardindoj anθa' ël vasta. Asanas le phură anθar lesθe, tha' asanas vi ël tërne, tha' maj but asalas i Lănka, lesqi rromni; sas lośali kë laqo phuro sas mulo thaj uśtilo, sas xasardo thaj sas arakhlo.

- Te del o nasvalimos anθ-e tuθe, ćhe, Lănko, te na khelesa tire phureça, ʒi kana phadol pes i răt asaimaθar! - phendăs i Lìra asaindoj.

Xutili i phuri opre, xutile vi aver phură thaj phure thaj khelenas thaj gilabanas thaj vazdelas pes i loś pa să-l càxre. O kalimos bisterdăsas pesqe kalimasθar, anθa' kodja kë-l fîste pherde ranglă thaj le koćaka parne thaj i jag kerenas te na maj dikhŏl pes o kalimos trujal lenθe. Astarde te khelen vi ël tërne, vi ël tiknorre, astarde te khelen savorre trujal i jag. I jag lolărelas lenqo muj savo sas pherdo loś. Le grasta thaj le xera durărdesas pes le caxrenθar, le ʒukela ankalavenas penqe danda angl-ël kol-aver mardindoj pen pe-l kòkala arakhle.

O Bakro thaj i Màra naśle telal le xuluva le caxrenqe, naśle dur anθ-o kalimos la rătăqo, dur sar sode ćhudesa le bareça. I ćhej izdralas daraθar, izdralas thaj ći phenelas khanć, khanć. Dikhlăs p-o Bakro thaj astardăs te rovel.

- Mudaren ame-l rroma, mudarel ame murro dad!

Întunericul s-a aşternut îndată peste şatră, mai repede ca oricând. Focurile au fost făcute, jarul s-a lăsat repede, pentru că lemnele erau uscate. Fiecare cort avea focul lui şi în jurul acestuia erau familia şi bătrânii acelei familii. Câinii nu mai fugeau, ca în celelalte nopţi, printre corturi; acum se odihneau lângă vatra focului, lângă stăpânii lor. Câinii familiei stăteau acum cuminţi şi mulţumiţi de carnea şi plăcintele care cădeau din mâinile femeilor; câinii mâncau şi dădeau bucuroşi din coadă.

Zilele de Sfintele Paşte aduseseră în şatră multă voie bună, multă friptură, multă băutură şi multă bucurie.

În şatră vedeai peste tot culori de roşu, albastru şi verde. Se puneau mese bogate cu mâncare şi băutură, multă friptură şi multe ouă roşii ca sângele de porumbel. Bărbaţii erau în pantaloni largi cu multe creţuri pe şolduri şi cu panglici multicolore. Pantalonii se făceau din velură roşie, neagră sau verde iar vestele la fel; şi vesta era plină de panglici şi nasturi de toate culorile.

- Să dea nădrăvoii în voi, *mo*, treabă am făcut până în Paşte, am mâncat, am băut, dar de cântat n-am cântat; de jucat n-am jucat! - zise moş Diloda, ridicându-se de lângă vatra sa, jucând şi bătând din palme. Râdeau babele de el, dar râdeau şi tinerii, însă mai mult râdea Leanca - nevasta lui; era bucuroasă că moşul ei era mort şi a înviat, fusese pierdut şi a fost găsit.

- Să dea boala rea în tine, Leanco, dacă n-oi juca cu moşul tău până o crăpa noaptea de râs! - a zis Lira veselă.

Sări baba în sus, mai săriră şi alte babe şi alţi moşi şi prinseră să joace. Şi jucară şi cântară de răsuna şatra. Întunericul uitase parcă de-ntunecimea lui, căci fustele colorate, nasturii albi şi focul făceau să nu se mai vadă întunericul din jurul lor.

Au început şi tinerii să joace, s-au prins şi copiii mai mici, au început jocul cu toţii pe lângă vatra focului. Focul le dogorea feţele vesele, pline de voie bună. Caii şi măgarii se îndepărtaseră de şatră; câinii mârâiau unii la alţii din cauza oaselor găsite. Bacro şi Mara au fugit pe sub poalele cortului, departe, în largul întunericului, departe cât ai arunca o piatră. Fata tremura de frică, tremura şi nu zicea nimic, nimic. Se uită la Bacro şi începu să plângă.

- Ne omoară şatra, ne omoară bulibaşa!

O Bakro lăs la anθ-e angali; lăs les anθ-e angali vi i Màra. Izdranas liduj jekh anθ-i angali le kol-averesqi. O Bakro kamlăs te ćumidel la pe-l pororră, thaj i ćhej dăs les jekh pa o muj, palal kodja spidăs les thaj naśli anθ-e pesqi càxra. O Bakro aćhilo kòrkorrro. Rujas, khoslăs pesqe jakha thaj amboldilo vi vow anθ-e pesqi càxra. O maj baro Mihàj, matilosas, khelelas vi vow, tha' khanć ći anklelas lesqe miśto, ambraldelas pes thaj perelas paśal i jag.

- Kaj sanas, mïrri ćhej, kaj sanas?

I ćhej ći phendăs khanć, pala' so phendăs lesqe kovlorres:

- Kathe paśal i jag, ći gelem khanikaj, kathe sïmas dad!e, kathe, te merav me!

O baro Mihàj lośajlo, anθ-e lesqe jakha dikhŏlas pes i loś, patăjasas so phendăsas lesqe i Màra.

- Khel, Mar!e, khel kë sï baro dĕs, te lośarel pes vi i jag anθar tuθe thaj vi me te lośarav man, khel, mïrri Mar!e.

I Màra dikhlăs p-e pesqi dej thaj phendăs laqe:

- Dej!e, te merav te na gilabasa mança, te aśundŏl pes śukar, te aśunel o kan thaj o ilo te khelel, ćhe'!

Laqi dej, i rromni le bare Mihajesqi, i Soròka, sas jekh ʒuvli thuli, bare tikurença thaj kale balença sar o por la kunrungaqo, kalŏrri, tikne jakhença asajas thaj dikhlăs pes Màra. O baro Mihàj xatărdăsas kë kamel te gilabel thaj te khelel. Paśa' lenqi càxra sas i càxra le Dilodasqi. O Dilòda gilabalas jekh purani gili, aśundi kaθar lesqi dej, i Savèta; i Savèta mulisas dë but vrjàma, sas la jekh baro nasvalimos, savesqe ël rroma phenen lesqe ćuja. I gili sas prinʒandi le phurenθar, tha' maj să ʒanensas la.

''P-o kodo plaj, o zèleno
Śukar khelimo' rromano!
Athadilem thaj kheldem,
Maj baro laʒav kerdem!''

I Soròka kamelas te gilabel, tha' lăsas la i mol thaj i ʒuvli peli paśal i jag. O baro Mihàj pelosas vi vow paśa' laθe. I jag mulisas thaj i ćhej aćhawdili suti vi voj paśa' laqi dej.

Kerdŏlas pes o dĕs.

Bacro a luat-o în braţe; l-a îmbrăţişat şi fata. Tremurau amândoi în braţe. Bacro vroia s-o sărute pe codiţe, dar fata-i dădu o palmă; apoi i-a dat un brânci şi a fugit în şatră. Bacro a rămas singur. A plâns, şi-a şters ochii şi-a revenit şi el în şatră. Bulibaşa se îmbătase, juca, nimic nu-i mai ieşea bine; se clătina şi cădea pe lângă foc.

- Unde ai fost, fato, unde ai fost?

Fata tăcu, apoi cu vocea schimbată îi zise:

- Aici, lângă foc, o palmă de pământ n-am plecat de aici, tată, aici am fost, să mor eu tată, aici am fost!

Bulibaşa se înveseli, se citea în ochii lui bucuria. Crezuse ce spusese Mara.

- Caută şi joacă şi tu, Maro, că-i mare sărbătoare, să se bucure focul de tine şi să mă bucur şi eu de tine. Caută şi joacă, Mara mea!

Mara s-a uitat la mama ei şi i-a zis:

- Mamă, mamă, să mor de n-oi cânta şi tu cu mine, să se audă frumos, încât urechea să audă şi să joace inima, fă, mamă!

Mama ei, Soroca, nevasta bulibaşei Mihai, o femeie grasă, cu şoldurile mari şi părul negru ca pana corbului, şatenă, cu ochii mici şi faţa rotundă, a râs şi s-a uitat la Mara. Bulibaşa înţelesese că are chef de cântat şi de jucat. Lângă cortul lor era cortul lui Diloda. Diloda îngâna un cântec bătrânesc, auzit de la mama lui, Saveta. Saveta murise demult, de o boală grea numită de şătrari ciumă. Cântecul era cunoscut de bătrânii şatrei, era, de fapt, ştiut de mai toată şatra.

"*P-o kodo plaj, o zèleno,*
Śukar khelimo' rromano!
Athadilem thaj kheldem
Maj baro laʒav' kerdem!"

Soroca vroia să cânte, dar băutura o apucase şi femeia căzuse jos, lângă foc. Bulibaşa căzuse lângă ea, focul se stinsese şi fata, obosită şi ea, s-a culcat lângă mamă-sa.

Se crăpa de ziuă.

Le rrom maj denas dùma phares thaj beśenas lindrale paśal i jag. I jag mulisas, le ʒukela sovenas vi von paśal i jag. Avri kerdilosas pes dĕs miśto. Le kalorre manuśa ći sutesas sa-i răt. Le bare ćheja uśtilesas thaj gelesas ka-i xaning te anen paj, paj śudro, sar phenesas le phure. Andine o paj thaj thowde les paśal i jag, dine drom le grasten te ʒan ka-i ćar. Gele-θar le grasta, gele-θar vi ël ʒukela, gele-θar vi ël ćhave vi ël ćheja. I ćar n-as dur le caxrenθar. Le ćhave khelenas ‘‘cùrka’’, jekh khelimos but prinʒando lenθar. O baro muj thaj le akuśimata sa barŏnas. Akuśenas pen, spidenas pen thaj asanas.

Le ćheja prastenas pen jekh avera, kodoja savi sas astardi trëbulas te lel anθ-e zëja la kol-avera.

O kham vazdăsas pes opre thaj phabarelas zuralas; le ćheja aćhawdile anθar kajti khelimos, gele-θar ćorăl paśa-l ćhave, gele-θar anθ-ël bòzi. O paj savo avilosas pa-l càxre cirdăsas pes thaj othe anθ-ël bòźi sas jekh kidimos baro pajesqo. I Màra la Muraça, la Sibăça thaj la Lulaça ćhute pen anθ-ël bòzi.

- Te na dikhen amen-l ćhave! Beś Sìbi - phendăs i Màra la Sibăqe.

- So keren? - pućhlăs i Sìbi asaindoj.

- Ame najoas, thaj maj palal ankhlăs ame thaj najos vi tu, thaj arakhas tut ame, miśto? - phendăs laqe i Màra.

I Sìbi asajas thaj śundăs pes muj anθ-e laqo asaimos, pala’ kodova thowdăs o vast p-o muj thaj atärdili. Ćhute pen anθ-o paj, najosarde pen anθ-e nangi mortĭ, asanas thaj khelenas pen anθ-o paj, naśelas jekh pala i kol-aver; kodoja savi sas astardi sas ćhutini le śereça anθ-o paj. I Sìbi xutili vi voj anθ-o paj, bisterdăsas so thaj sar dinesas dùma maj anglal.

O Bakro thaj o Ilàrie dikhenas pala’ lenθe, thowdine pen përana thaj dikhenas maśkar le bòzi. Dikhenas liduj thaj asanas.

- Bezexa! - phendăs o Ilàrie, dikhlăm kadale nange kurungrăn, te ʒanena-l rroma, mudarena amen!

- Bezexa, bezexa, nange ćheja! - phendăs o Ilàrie asaindoj.

- Aćh bange!a, aćh, aśunen ame-l ćheja thaj mudaren amen barrença - phendăs o Bakro lośalo.

- Dikhlăm kadala nange kunrungrăn, mo, ći maj ʒal amenqe miśto adĕs! - phendăs o Ilàrie asaindoj.

Şatra mai sporovăia şi mai moţăia lângă foc. Focul se stinsese, câinii dormeau şi ei pe lângă vatră. Afară se luminase bine. Oacheşii şatrei nu dormiseră mai toată noaptea. Fetele mari se sculaseră şi plecaseră la fântână să aducă apă, apă proaspătă şi curată, cum ziceau bătrânii. Au adus apa şi au lăsat-o lângă foc, au dat drumul cailor la iarbă. Au plecat caii, au plecat şi câinii, au plecat şi băieţii, au plecat şi fetele. Păşunea nu era departe de corturi. Băieţii jucau ţurca, un joc binecunoscut de ei; zarva şi înjurăturile erau din ce în ce mai mari. Se înjurau, se împingeau şi râdeau.

Fetele se alergau una pe alta, cea prinsă trebuia s-o ia în cârcă pe cealaltă.

Soarele se ridicase şi razele lui dogoreau din ce în ce mai tare. Fetele obosite de joacă au plecat de lângă băieţi, s-au dus în tufiş. Apa care inundase şatra se retrăsese şi acolo, în tufiş, era o băltoacă mare de apă. Mara cu Mura, cu Sibi şi cu Lula au intrat în tufiş.

- Să nu ne vadă băieţii! Stai Sibi! - a zis Mara lui Sibi.

- Ce faceţi? - a întrebat Sibi râzând.

- Noi ne scăldăm şi pe urmă ieşim noi şi intri şi tu şi te păzim noi - zise Mara.

Sibi râse zgomotos, apoi puse mâna la gură şi tăcu.

Au intrat în apă şi s-au scăldat în pielea goală. Râdeau şi se jucau în apă, se alergau una pe cealaltă şi apoi cea prinsă era băgată la fundul apei. Sibi sări şi ea în apă. Uitase de ce şi cum se înţeleseseră mai înaine.

Bacro şi Ilarie le urmăriseră. Se aşezaseră pe burtă şi priveau printre tufişuri. Se uitau amândoi şi râdeau.

- Păcate! - zise Ilarie. Am văzut fetele astea goale, dacă află şatra ne omoară!

- Păcate curate - fete dezbrăcate! A zis Ilarie râzând.

- Taci, strâmbule, taci, aud fetele şi ne omoară cu pietre, zise Bacro bucuros.

- Am văzut ciorile astea goale, *mo*, n-o să ne mai meargă bine astăzi! - zise Ilarie râzând.

Le ćheja śaj kë xatărde kë varekon dikhel len ćorăl thaj ći maj avilăs lenqe te maj khelen penqe. I Mùra, jekh ćhejorri deśupanʒe berśenθe, sas miśto barărdi thaj avelas laqe but te khelel pesqe. Sas jekh zumavimos anθar o Bakro thaj o Ilàrie.

Le ćhave gele-θar thaj gele-θar vi le ćheja; ći ʒanenas kë dikhlăs len varekon. Ankliste anθar o paj, xurădile thaj avile anθ-ël càxre le ćhavorrença. Amboldile le grastença thaj le xerença kaθar i ćar. O kham vazdilosas but, opral le càxre. Sas śukar avri thaj vi le rrom sas lośale. Akana, Patradăθe, ći maj kidenas pen savorre, swàko jekh rrom beśelas pesqe manuśença, ka pesqi skafîdi, thaj kana sa sas gätime, le murśa lenas po jekh valin molăça thaj ʒanas ka-l kol-aver càxre thaj beśenas ka lenqi skafîdi, tha' ći xanas p-o căjlimos lenas po jekh valin molăça thaj ʒanas ka-l kol-aver càxre thaj beśenas ka lenqi skafîdi, tha' ći xanas p-o căjlimos, lenas po jekh kotororro mas peko thaj denas muj:

- Baxt, but baxt, love, ćhava!len.

Atùnć, i ʒuvli anθar kodoja càxra cipilas thaj khelelas trujal lenθe.

''- Sode bal sï p-o śero,
Kajti love anθ-o gono!''

Le murś marenas anθ-ël vasta thaj phenesas:

''- Gàlbeni but, grast zurale!''

Fetele parcă simţiră că sunt urmărite şi le pieri astfel pofta de joacă. Mura, o fetişcană de patrusprezece ani, era bine dezvoltată şi avea multă poftă de joacă. Era o ispită şi pentru Bacro şi pentru Ilarie.

Băieţii plecară şi au plecat şi fetele. Nu ştiau că au fost urmărite. Au ieşit din apă, s-au îmbrăcat şi au venit în şatră împreună cu cârdul de băieţi. S-au întors cu caii şi măgarii de la păscut. Soarele se ridicase sus, sus, deasupra corturilor.

Afară era frumos, iar şatra era mulţumită. Acum, de Paşte, nu se mai strângeau grămadă, fiecare stătea la masa lui şi când toate erau pregătite, bărbaţii luau câte o sticlă de vin şi se duceau la celelalte corturi şi se aşezau la masă, dar nu mâncau pe săturate; luau câte o bucăţică de friptură şi strigau:

- *Baxt, but baxt, love, ćhavalen*!

Atunci femeia din cortul respectiv ţipa şi juca în jurul lor:

- *Sode bal sï p-o śero,*
Kajti love anθ-o gono!

Bărbaţii băteau din palme şi ziceau:

- *Gàlbeni but, grast zurale!*

Kana denas muj le murśa, i ʒuvli anθar kodoja càxra anelas thaj thowlas p-i skafìdi o sumnakaj thaj le sàlbe sumnakutne kaθar i korr, le angrustă thaj sa so sas la sumnakaj anθ-e laqi càxra.

Ćhorelas pes mol pa o sumnakaj savo sas p-i skafìdi. Kingărelas pes molăça vi o vast la ʒuvlăqo thaj o vast laqe rromesqo, k-aśti te aven len bari baxt.

Pala' kodoja, le murśa ʒanas le drobojeça ka-aver càxre.

Anθ-ël càxre denas muj thaj gilabanas ʒi kana mukhelas pes i răt pa lenqe càxre.

O sumnakaj sas kingo molăça thaj sas kingo vi o wurdon vi ël grasta savorrenqe. Orikaj sas nùma' laćho kamimos, khonik ći maj xalăs pes khanikaça thaj nić le ʒukela ći maj mardesas pen p-o xamos anθa' kodja kë sas ćajle. Ćajle sas vi ël grasta. Sa-i lùmja sas lośali. Kerde jekh bari jag, bućhli i jag la Patradăqi. Kidine pen savorre. Le ćhave sovenas paśal i jag thaj le ʒuvlă khelenas, khelenas vi ël murśa, vi ël tërne, vi ël bare ćheja. Gilabanas thaj marenas anθar vasta. I Dùda khelelas le Bërkulikaça, o maj baro anθar Gòrźo - jekh murś baro thaj thulo. Sas pharo ka-o khelimos, tha' lesqi vòrba thaj lesqi loś pherenas le rrom lośaθar. Lośale sas vi ël kol-aver bare le rromenqe; vi ël ʒuvlă sas lośale anθar lesqi loś. O Dilòda sas o maj bilośalo thaj savo beśelas pesqe maj rigaθe; beśelas paśal i jag thaj phagelas kaśtorre thaj tholas len p-i jag. Să-l rroma aćhawdile but, anθa' kodoja kë kheldesas but, pilăs pes but, gilabajas pes but. Gele-θar po jekh lokhes, lokhorres po swàko jekh ka pesqi càxra, swàko ćhutindoj pes anθ-e pesqe porale pèrini thaj sutăs.

I bari jag ći mulisas; le valina molăqe thaj le rakiaqe sas ćuće paśal i jag. Le ʒukela matilesas vi von, tha' na pimasθar, tha' anθar kajti mas peko thaj guglimata, śukre pipărći thaj sarme. Anθ-ël càxre aśunelas pes nùmaj sar sovenas le phure, sar denas ćikh le grasta palal le wurdona. I Màra sutăsas p-o jekh lolo, baro śerand. O Mihàj thaj lesqi rromni sovenas paśal i jag. O Bakro anθ-e kodoja răt ći phandadăs jekh jakh; gïndilas pes ka-i Màra; dikhlăsas la miśto ka-o naimos: ''sas śukar i ćhej''. Tha' soça te kinel la? O Bakro sas ćorro - nango thaj n-as sar te prandel pes laça. I lèʒa le rromenqi sas lèʒa thaj n-as sar te nakhel pes pa laθe. O Bakro gïndilas pes:

'' - Te naśav laça! Tha' kaj te naśav?'' O baro Mihàj sas kë arakhel les vi anθar i xïv le sapesqi. ''Kaj thaj so te kerav?''

La strigătul bărbaţilor, femeia gazdă aducea în farfurie aurul care-l avea şi salbele de la gât, inelele şi tot aurul pe care-l avea.

Se turna vin peste aurul din farfurie. Se uda cu vin şi mâna femeii şi a bărbatului ei, semn de noroc.

Apoi, bărbaţii plecau la cortul următor. În corturi, şătrarii ţipau şi cântau toată ziua până se lăsa noaptea peste şatră.

Aurul era udat cu vin şi a fost udată şi căruţa şi caii şi cortul fiecărui rrom din şatră.

Peste tot era numai voie bună, nimeni nu s-a mai certat şi nici câinii nu se certaseră pe mâncare, fiindcă erau sătui. Sătui erau şi caii. Toată lumea era mulţumită. Au făcut un foc mare, numit focul Paştelui. S-au adunat cu toţii. Copiii se întindeau pe lângă foc şi femeile jucau, jucau şi bărbaţii, jucau şi tinerii, jucau şi fetele mari. Cântau şi băteau din palme. Duda juca cu Bărculică, bulibaşa din Gorj - un băiat mare şi gras - era greoi la joc, dar vorba şi veselia lui umpleau şatra de bucurie. Bucuroşi erau şi ceilalţi bulibaşi. Şi femeile şatrei erau bucuroase de bucuria lui. Diloda era mai trist şi mai retras de şatră; sta lângă foc şi rupea surcele şi le punea pe foc. Şatra obosise pentru că a jucat mult; s-a băut mult, s-a cântat mult. Au plecat încet, încet fiecare la cortul lui, fiecare intrând în dunele de fulgi şi a adormit.

Focul mare nu se stinsese, sticlele de vin şi ţuică goale erau pe lângă vatra focului. Câinii se îmbătaseră şi ei dar nu de băutură, ci de atâta carne friptă şi plăcinte, gogoşi şi sarmale. În şatră se mai auzea doar sforăitul bătrânilor şi fornăitul cailor în spatele căruţelor. Mara adormise pe o perină mare, roşie. Mihai şi nevasta lui erau adormiţi pe lângă foc. Bacro în noaptea aceea nu a dormit o clipă; se gândea la Mara; o văzuse bine la scăldat, era frumoasă fata! Dar cu ce s-o cumpere? Bacro era sărac lipit şi nu putea să se însoare cu ea. Legea şatrei era lege şi nu putea fi încălcată. Bacro se gândea:

- Să fug cu ea! Dar unde să fug? Bulibaşa Mihai îl găsea şi-n gură de şarpe. “Unde şi ce să fac?“

Anklisto anθar i càxra. Le jaga mulesas, le càxre mănas nange, sa-i lùmja sovelas, sovenas vi le grasta, vi ël ʒukela. Nùma' o Bakro ći sovelas, ćhutăsas pes anθ-e lesθe jekh ʒungalo dùxo thaj n-aśti sovelas. Dăs anθre, anθ-i càxra thaj ćhutăs pes anθ-ël porale pèrini.

- ''Khonik ći aźutil ma!'' - phendăs vow. Nùma' le gàlbi d-aśtin te aźutil man, tha' kaθar te lav len? Te ćorav? Mudarel man-l càxre! Tha' kana? Akana or ćijekhvar? Ći ʒanav so kerava kë bi la Maraqo n-aśti traisarav. ''

Dikhelas la paśa' lesθe, patălas kë sï lesqi thaj n-aśti mukhelas la te avel avresqi. Lăs les i lìndri, dikhlăs anθ-o suno kë i Màra sas borŏrri thaj n-as ćhej bari thaj varekon biprinʒando marelas la; i Màra rovelas thaj să sas len vareso laça. O Bakro rovelas tha' n-aśti skäpilas la anθar o vast kodolesqo savo marelas la, pala' kodoja dăs muj zurales anθar i lìndri:

- Na, na, na, naaaaa …! Mudarav tumen savorren, mukhen la, na maj maren la, kë mudarav tumen!''

Să aśundine sar vow dăs muj. Lesqe dada uśtile darane thaj thowdine o vast pe lesθe, phendidoj:

- So kerdăn, xav tiro… So kerdăn, kon darawdăs tut-pućhlăs les lesqi dej, i Lùla.

I Lùla sas jekh ʒuvli ući, le bal sar le angrustă thaj buʒandi anθ-e sa-l bută. Le Bakros lăsas les le paja daraθar.

- Mukhen ma' - phendăs o ćhavo xolăriko.

- Sosθar, mo, Bakro, sosθar? - phendăs vi o dad lesqo, o Ùrda.

Kadova sas jekh thulorro manuś thaj n-as ućo; sas les but zor anθ-e pesθe, sa ʒanenas les daraθar.

- Na, mo, dad!e, dikhlem jekh suno ….

- So dikhlăn anθ-o suno? - phendăs i Lùla kamindoj te ʒanel vi voj.

- Kerdŏlas pes ke marelas tumen, vi tut vi le dades, o baro Mihàj thaj me ankalawdem tumen anθar lesqo vast.''

- Sune, muro ćhav sune, na dikh pe lenθe! - phendăs i ʒuvli; o Mihàj ći marel amen, ame ći keras nasul khanikasqe thaj o Mihàj kamel amen but.

- Mo, bengalé!a, mo, soves kë thowav i xaravli p-e tiri bul, sov kë kerdăn man laʒavesθar, ʒanen să-l rroma tuθar!

A ieşit afară din cort. Focurile se stinseseră, şatra părea pustie, lumea toată dormea, dormeau şi câinii, dormeau şi caii. Numai Bacro nu dormea, intrase un duh rău în el şi nu putea dormi. Intră în cort, apoi se băgă în duna de fulgi.

- Nimeni nu mă ajută! - zise el. Galbenii sunt ajutorul meu, dar de unde să-i iau? Să fur? Mă omoară şatra. Dar când? Acum ori mai târziu? Nu ştiu ce-oi face, că fără Mara nu pot să trăiesc!

O vedea lângă el, credea că-i a lui şi nu putea să se lipsească de ea. L-a furat somnul şi a visat că Mara era mireasă şi nu era fată mare şi o bătea cineva necunoscut de şatră. Mara plângea şi toată şatra era împotriva ei. Bacro plângea şi el, dar nu putea s-o scape din mâna celui care o bătea. Apoi a ţipat tare în somn:

- "Nu, nu, nu, nuuuu!". "Vă omor pe toţi, lăsaţi-o, n-o mai bateţi, că vă omor!"

Toată şatra a auzit ţipătul lui. Mama şi tatăl său s-au sculat şi au pus mâna pe el, speriaţi, zicând:

- Ce făcuşi, mânca-ţi-aş..., ce făcuşi, cine te-a speriat? - l-a întrebat mama lui, Lula.

Lula era o femeie înaltă, cu părul creţ, uscăţivă, dar pricepută în toate. Bacro era transpirat de sperietură.

- Lăsaţi-mă! - a zis băiatul supărat.

- De ce mă, Bacro, de ce? - zise şi tatăl lui, Urda. Acesta era un om grăsuţ şi scund; avea multă putere în el, toţi îi ştiau de frică.

- Nu, *mo*, tată, am visat un vis ....

- Ce vis? - a zis Lula curioasă.

- Vă bătea, şi pe tine şi pe tata, bulibaşa Mihai şi eu v-am scăpat de el.

- Vise maică, vise! Nu le băga în seamă! - zise femeia. Mihai nu ne bate pe noi, că, slavă Domnului, noi nu facem rău la nimeni şi Mihai ne iubeşte.

- *Mo, bengalea*, dormi, că pun cureaua pe curul tău, dormi că mă făcuşi de ruşine! Ştie toată şatra de tine. Băiatul tăcu şi nu mai scoase o vorbă.

O ćhavo ći maj phendăs khanć.

Nakhli sìgo i răt, maj sìgo sar nijekhvar. Le phură gele-θar anθar o gav, le murśa aćhile ka-l càxre, kë maj sas len te maj pien thaj te maj xan; le grasta ći maj gelesas ka-i ćar, le phure pilesas but, maj but sar pilesas anθ-ël kol-aver rătă. Dukhalas len o śero thaj ći maj avelas lenqe te xan or te pien. Le tërne ćheja vatinas pen jekh avrăθe kë ći maj d-aśtin punrenθar anθar kajti beślimos anθ-e punrenθe thaj kajti khelimos. O Dilòda ʒanelas kë sï les baro pharimos le rromença, le barença save avilesas pesqe caxrença. Sas phares te putarel i phumni, maj pharo sar nakhlesas le jekh śel berśa save sas len. Le rrom ʒanenas kë pala' jekh śel berś o Dilòda d-aśtilas te paruvel i lèʒa lenqi. Kon areselas ka jekh śel berś, kodova d-aśtilas te paruvel lenqi lèʒa. Aźukerde but vrjàma kadova butĭ, tha' khonik n-aśti areselas kë jekh śel berś.

Le bare le rromenqe avile lesθe thaj pućhle les:

- So, phenes, mo, anes vareso nevo anθ-i amari lèʒa?

O Dilòda cirdăs phares pesqo gi, dikhlăs p-e lenθe, tha' ći phendăs lenqe khanć sar kana ći aśundăs khanć anθar lenqe dùme. Kidine pen but trujal o phuro, but kamenas te dikhen so phenela lenqe, thaj so anela lenqe nevo anθ-ël càxre.

- Ći ʒanav so kerasa, tha' maj beśen xancï, kë akana sï amen le śere pherde mol thaj ći gïndisaras miśto - phendăs o Dilòda xolăriko.

A trecut repede noaptea, mai repede ca niciodată. Babele au plecat prin sate, bărbaţii au rămas la corturi, că mai aveau de băut şi de mâncat; caii nu mai plecaseră la iarbă, bătrânii băuseră mult, mai mult decât băuseră în celelalte nopţi. Îi durea capul şi nu le mai ardea de mâncat sau băut. Tinerele fete se văitau una alteia că nu mai pot de picioare de atâta stat şi jucat de sărbători. Diloda ştia că are mare necaz cu şatra, cu bulibaşii şatrei; era greu să deschidă rana, mai greu decât trecuseră cei o sută de ani pe care îi avea.

Şatra ştia că după o sută de ani, Diloda putea să schimbe legea lor. Cine ajunge la o sută de ani, putea să modifice legea şatrei. Au aşteptat mult timpul acesta, dar nimeni nu putuse să ajungă la vârsta aceasta de o sută de ani.

Bulibaşii au venit la el şi l-au întrebat:

- Ce zici, *mo*, schimbi ceva în legea noastră, ai ceva pentru noi?

Diloda oftă. Se uită la ei, dar nu le zise nimic, nimic ca şi când nu l-ar fi interesat nimic din spusele lor. Se adunaseră mulţi în jurul bătrânului; erau curioşi să vadă ce le va spune şi ce va aduce nou în şatră.

- Nu ştiu ce vom face, dar mai staţi, că acum avem capetele pline de băutură şi nu gândim bine - zise Diloda necăjit.

- Te aven vi ël phură, te aven să anθar o gav thaj dasa dùma maj p-i răt, maj pe-l ćexraja thaj p-o ćhonuto - phendăs o phuro Śośoj le kol-avere barenqe.

O Dilòda dăs anθar o śero thaj dikhlăs trujal. Maj trëbunas te aven kodola save sas telărde anθ-o gav.

Le phură avile maj sìgo sar avervar, maj sìgo, anθa' kodja kë-l gaʒă, Patradăθe, sas maj laćhe thaj pherde lenqe gone lole anreça, sarmença thaj molănça thaj rakiaça.

Le rromen sas len xamasqo thaj pimasqo, slàva le Devlesqe! Le ćhave prastenas angla' lenθe thaj le phură thonas le gone tele; thonas le gone tele vi ël tërne ʒuvlă. I Lùla, i Lìra thaj i Lùba thaj le ćhave save n-aśti maj aźukerenas rodenas anθ-ël bare gone: guglo manro, guglimata, lole anre; lenas le anre thaj pharavenas lenqe śere asaindoj. Kadja kerenas vi ël tërne ʒuvlă, vi ël phură. Palal kodja, thonas penqe gone anθ-e zëja thaj ʒanas karing le càxre.

O Dilòda avilo angla' i phuri, asajas thaj falas kë sas lośalo anθar lesqi Lănka. Maj sa o dĕs dikhlăs karing o drom savo anelas la ka-l càxre. Bi laqo o Dilòda na-i murś, te na avilino lesqi phuri, vow dë but vrjàma sas kë gelino anθ-i kol-aver lùmja, tha' lesqi phuri delas les miśto te xal thaj sovlărelas les anθ-ël porenqe pèrini thaj ivenθe tatărelas lesqe gugli rakìa. O Dilòda pelas thaj sovelas, sovelas vi i Lănka paśa' lesθe. But kamelas la, tha' ći sikavelas pesqo kamimos angla' laθe; kadja kerdăs pes i Lănka xarani thaj butekerni thaj laćhi ka-o ilo.

Kana o Dilòda kerelas but thaj marelas le ćokanoça, i Lănka avelas thaj anelas lesqe xamasqo thaj pimasqo thaj o Dilòda sas lośalo laθar; kadja barărdăs voj pesqe ćhaven thaj pesqe jekh śel thaj panʒvardeśe unukuren thaj pale' unukuren.

Să but aźukerenas. Nakhlisas i Patradĭ thaj akana le rrom aźukerenas te dikhen so phenelas o phuro Dilòda. Nesave phure tradine le Dilodasθar akhardesas sa-l rromen ka-o sfàto. O kidimos kadowa sas o sfàto le phurenqo thaj le maj barenqo. Le ćhave, le murśa thaj le ʒuvlă kidinisajle trujal i jag; thonas kaśt p-i jag thaj i jag kerdili bari. O Dilòda kidăs pes paśal i jag, rodindoj te tatărel pesqe sane punre thaj balale. Phabolas anθ-e pesθe thaj gïndilas pes sar te kerel te na anklel zan. Le rrom pienas duvàno. Pienas duvàno vi ël murśa, vi le phură vi le terne. Khonik ći ʒanelas so phabolas anθ-o Dilòda. Kerenas jag thaj ćijekh ći maj phenelas khanć.

- Să vină şi babele, să vină toţi din sat şi vom vorbi mai pe noapte, mai pe stele şi pe lună, a zis moş Şoşoi celorlalţi bulibaşi.

Diloda dădu din cap şi privi în jur. Mai trebuiau să vină cei plecaţi prin sate.

Babele au venit mai repede din sat decât altădată, mai repede, deoarece femeile din sat, de Sfintele Paşte, au fost mai bune, mai miloase şi le-au umplut desagii cu ouă roşii, cozonac şi sarmale, sticle cu vin şi ţuică.

Şatra avea de mâncat şi de băut, slavă Domnului! Copiii alergau înaintea lor şi babele puneau desagii jos. Puneau desagii şi cele tinere. Lula, Lira şi Luba şi copiii, nerăbdători, căutau în desagii mari: cozonac, ouă roşii şi plăcinte; luau ouălele şi ciocneau între ei şi râdeau, ciocneau şi babele, ciocneau şi tinerele între ele. Apoi îşi puneau desagii în spinare şi mergeau spre şatră.

Diloda a venit înaintea bătrânei; zâmbi şi păru mulţumit de Leanca lui. Mai toată ziua se uitase în drumul ei; fără ea Diloda nu e bărbat, dacă n-ar fi fost bătrâna lui el era dus demult, dar baba lui îl hrănea bine şi îl culca în perini de fulgi şi iarna îi fierbea ţuică cu zahăr. Diloda bea şi se culca, se culca şi Leanca lui lângă el. O iubea, dar nu-şi arăta dragostea în faţa ei. Aşa s-a făcut Leanca cuminte şi harnică şi bună la suflet.

Când Diloda lucra şi bătea cu ciocanul, venea Leanca şi îi aducea de mâncat şi de băut, iar Diloda era mulţumit de ea. Aşa şi-a crescut ea copiii şi pe cei o sută cincizeci de nepoţi şi strănepoţi.

Toţi erau nerăbdători. Trecuseră Sfintele Paşte, acum şătrarii aşteptau să vadă ce zice moş Diloda. Câţiva bătrâni, trimişi de Diloda, chemaseră toată şatra la divan; divanul înseamna adunarea bătrânilor şi a bulibaşilor. Copiii, bărbaţii şi femeile au făcut roată în jurul focului. Puseră lemne pe foc şi focul se făcu mare. Diloda se ghemui lângă foc, încălzindu-şi picioarele subţiri şi păroase. Se frământa şi se gândea cum să facă să nu iasă de belea. Şatra fuma. Fumau bărbaţii, fumau şi babele şi tinerii cei mai mari. Nimeni nu ştia ce gând îl frământa pe moş Diloda. Făceau foc şi tăceau cu toţii.

- Dilòda, mo, sï tut te phenes amenqe vareso, so paruvimata anes amenqe? - phendăs o baro Mihàj.

- Tha, phure!a Dilòda, ame n-aśti maj traisaras kadja sar traisardăm ʒi akana, amare bare mangen amenqe love thaj ćhave but thaj butivar sam marde ivă! - phendăs o Koro rovindoj. Le rrom phenenas lesqe o Koro, anθa' kodja kë sas les le jakha tikne thaj le phova but thule thaj lùnʒi. O Dilòda ći lăs sàma ka lesqe dùme thaj vi ël kol-aver bare le rromenqe kerde vi von sa kadja. O Dilòda kamlăs te del dùma thaj ambraldili lesqi ćhib anθ-o muj thaj ći phendăs khanći.

- Phen Dilòda, phen, so kames amenθar - phendăs o Mihàj thaj o Fàrdi thaj o Bërkulìka thaj o Vicèlo thaj o Bàndi.

- Na maj niker ame kajti!

- Śaj avela maj miśto te maj gïndiw ma' anθ-o mirro për thaj palal kodja phenava tumenqe, kana aźukerdăn ʒi akana, so maj si? Sosθar te sigărav ma' me akana?

- Tha' phen tha' jekhvar, kë ʒas-θar thaj ći maj aśunas tut!

- Tume ʒan-θar, me ći ʒav-θar, kë krisinisarel man i śel berśa savi pherdem la! - phendăs o phuro cirdindoj phares pesqo dĭ. Kana aćhen, thaj aśunen, dikh so sï man te phenav:

- Phen, mo, Dilòda, phen!

- N-aśti maj xas dukh, mo, pherdilo o gono, mo, phen! - phen kë pherdilo o gono, mo! - dine muj savorre-l bare.

- Phenen tume, baréa!len, so kerdăn tume anθar tumare rroma, anθar amenθe, te aśunen să, te aśunel o ćhonuto thaj le ćexraja so kerdăn anθ-ël rroma?

- Phen, Mihaj!a, mo, so kerdăn anθar tire rroma? - phendăs o Dilòda.

- Rroma!len san kathe? - dăs muj o Mihàj.

- Kathe sam, xas tiri bul! - dine muj le rrom le Mihajesqe. O baro Mihàj astardăs te phenel:

- Akana śtar berś samas le caxrença anθ-o gav Gostoväć. Le manuśa le gavesqe sas ʒungale amença, ćhudenas barrença anθ-e amenθe thaj denas amenqe jag ka-l càxre. Thaj vi o baro le gavesqo sas ʒungalo amença, sas maj ʒungalo sar o kalo drab. Kana nakhlăm anθar o gav, athärdăs amare wurdona thaj rodelas te lel amaro sumnakaj thaj te del amenqe jag kaj sa so sas amen. Thowdăm o vast pe-l kile thaj mardăm amen lença, kolin ka-o kolin. Me sïmas angla' mïrre rroma, vow ʒanel kë ći cïrde man rigaθe.

- Diloda, *mo*, ai ceva de spus, cum e cu şatra, ce schimbări ne aduci în ea? - a zis bulibaşa Mihai.

- Apoi, *mo* Diloda, noi nu mai putem trăi aşa cum trăim acum! Bulibaşii cer bani şi copii mulţi, iar de multe ori suntem bătuţi degeaba! - a zis Chioru plângând.

Şatra îi spunea Chioru pentru că avea ochii mici şi acoperiţi de sprâncene groase şi lungi.

Diloda nu l-a băgat în seamă, nu-l băgară în seamă nici bulibaşii.

Diloda vru să vorbească, se bâlbâi şi nu zise nimic.

- Zi, Diloda, zi, ce ai de gând cu noi? - ziseră Mihai şi Fardi, şi Bărculică, şi Viţelo, şi Bandi.

- Nu ne mai coace, zi şi gata!

- Poate e bine să mai gândesc în mintea mea şi pe urmă să vă spun ce gândesc. Nu vă grăbiţi! Dacă aţi avut răbdare până acum, mai aşteptaţi! De ce să mă grăbesc eu acum?

- Dar spune, *mo*, că plecăm şi nu te mai ascultăm!

- Voi plecaţi, eu nu plec, că mă judecă suta de ani ce-o am! - zise bătrânul oftând. Dacă tăceţi şi ascultaţi, iaca, ce am de spus:

- Spune, *mo*, Diloda, spune!

- Nu mai putem, s-a umplut sacul, *mo*, spune! Spune că s-a umplut sacul! - strigară toţi bulibaşii.

- Spuneţi voi, bulibaşii mei, ce aţi făcut pentru noi, pentru şatră, să audă toţi, să audă şi luna şi stelele ce aţi făcut pentru şatră!

- Zi, Mihai, ce ai făcut pentru şatra ta? - zise Diloda.

- Şatră, eşti aici? - strigă Mihai.

- Aici suntem, mânca-ţi-aş c..., strigă şatra lui Mihai. Bulibaşa Mihai începu să spună:

- Acum patru ani, am fost cu şatra în comuna Gostovăţ. Oamenii satului erau răi cu noi, aruncau cu pietre în noi şi ne dădeau foc la şatră. Şi primarul era şi el rău cu noi, era mai rău decât şarpele, decât otrava.

Când am trecut prin sat, ne-a oprit şi căuta să ne ia aurul şi să ne dea foc. Am pus mâna pe prăjini şi ne-am bătut cu ei, piept la piept. Eu eram în fruntea şatrei, şatra ştie că nu am dat un deget înapoi.

- Kadja sï, mo, sï ćaćes so me phenav?

- Ćaćes sï, amaro baro, ćaćes si!

Mardăm lenθe sar ka-o fäsùj. Sas le gaʒe sar le kiră, thaj ame samas nùma' kadă so dikhen kathe; amare rroma ankliste anθar o gav, anθar amare ći mulăs ći jekh manuś, tha' nić anθ-ël gaʒe ći mule.

- Phen, mo Bërkulìka vi tu, tu so kerdăn anθar tire rroma?

- Me phirden lença thaj nikerdem len kaj sas miśto thaj naślem le nasulesθar!

- Kadja sï, mo, so phenel o Bërkulìka? - pućhlăs o Dilòda le manuśen le Bërkulikasqe.

- Kadja sï, mo, Dilòda, kadja si! - dine muj savorre.

- Bandi, tu so kerdăn?

- Man sas man le rrom ël maj xancï thaj ćoravas le raklorren thaj barărdem len thaj kadja barile mïnre rroma.

- Kadja sï, mïrre rroma?

- Kada sï, mo, Dilòda kadja sï! - dine muj le manuśa le Bandiaqe.

- Tu so kerdăn, Fàrdi? Phen vi tu vareso!…

- Me kerdem so n-aśti kerel pes! Me ćordem love manθar thaj dem len lenqe.

Să porawde le jakha…

- Sar kerdăn?

- Me ći lem lenθar ći jekh lovorro anθar mïrri slùźba thaj kamen man thaj vi me kamav len - phendăs o Fàrdi rovindoj anθar lenqi mila.

- Kadja sï, mo, so phenel o Fàrdi?

- Kadja sï, mo, Dilòda, kadja sï! - dine muj savorre. O Fàrdi sï anθar amenθe sar amare gàlbi.

O Dilòda lośajlo, thaj lośajle să anθar so phende lenqe bare manuśa.

Tha-l kol-aver bare ći lośajle.

- Tu, Vicèlo, so kerdăn?

- Me - phendăs vow - ći sïm lośalo, kerav butĭ but thaj lav xancï. Kamav te den man mïrre rroma love po duvar anθar mïrri slùźba anθ-e gàlbi, te maj kamena ma', te na, aresena bi manqo. Ći kamav te kerav butĭ pe khanć.

- Lesqe rroma merena, phenenas le kol-aver.

- Ći maj kamas le Vicelos! - dine muj xolăriko le kol-avera.

O Vicèlo thowdăs o vast p-o haràpniko thaj thowdăs pes leça pe lenθe, maladăs le Duras vi le Gojas…

- Aşa-i şatră, e adevărat ce zic?

- Adevărat, bulibaşă, adevărat!

Am bătut la ei ca la snopii de coceni. Erau gajeii ca iarba, iar noi eram ăştia pe care-i vedeţi aici; şatra a ieşit din sat, din şatră n-a murit un suflet, dar nici dintre rumâni, n-a murit.

- Zi mă, Bărculică, şi tu, ce-ai făcut pentru şatra ta?

- Eu am umblat cu ei şi i-am dus unde era mai bine şi am fugit de rău!

- Aşa-i, *mo*, ce zice Bărculică? - zise Diloda către şatra lui Bărculică.

- Aşa-i, *mo*, Diloda, aşa-i! - strigară ei cu toţii.

- Bandi, tu ce ai făcut?

- Eu aveam ceata cea mai mică şi furam copiii de rumâni şi i-am crescut şi a crescut şi şatra mea.

- Aşa-i, şatră?

- Aşa-i, *mo*, Diloda, aşa-i! - strigară oamenii lui Bandi.

- Tu ce-ai făcut Fardi? - zii şi tu ceva ...

- Eu am făcut ce nu se putea face! Eu am furat bani de la mine şi le-am dat lor.

Toţi fură curioşi. Diloda îl întrebă cum a făcut.

- Eu nu le-am luat nici un ban pentru bulibăşie şi ei mă iubesc şi eu îi iubesc, zise Fardi, plângând de mila lor.

- Aşa-i, *mo*, ce zice Fardi?

- Aşa-i, *mo*, Diloda, aşa-i! - strigară ei cu toţii. Fardi e pentru noi ca galbenii şatrei.

Diloda s-a bucurat, s-a bucurat şi întreaga şatră pentru cele spuse de bulibaşi.

Dar ceilalţi bulibaşi nu s-au bucurat.

- Tu, Viţelo, ce făcuşi?

- Eu, zise el, sunt nemulţumit; muncesc mult şi primesc puţin. Vreau să-mi dea şatra bulibăşie dublă, în galbeni, dacă mă mai vor, dacă nu vor rămâne fără bulibaşă. Nu vreau să muncesc degeaba.

- Şatra lui o să moară - spuneau ceilalţi.

- Nu-l mai vrem pe Viţelo! - strigară ceilalţi supăraţi.

Viţelo a pus mâna pe bici şi se năpusti asupra lor; l-a lovit pe Dura, l-a lovit pe Goia ...

Pala kodja-l kol-aver thowdine o vast pe lesθe thaj kovlărde lesqi xoli, thowdăs pesqo haràpniko anθ-o karfin thaj avilo pale' paśal i jag. Ma' n-as aćhipen anθ-ël rroma.

O Dilòda phendăs:

- Aćhen, kë kamav te phenav tumenqe so nikerdem kajti anθ-e manθe, kadja phendăs manqe murro dad, o Burkoś, saves sas les sa jekh śel berśa sar manθe. Vow phendăs manqe kë te aresasa te pherav jekh śel berśa te paruvav i lèʒa le rromenqi, te kerav te kiden pen sa-l càxre, te na maj aven deś bare anθ-e deś càxre, tha' te avel nùma' jekh baro pa sa-l rroma, tha' kodova te avel o maj zuralo thaj bravalo anθ-ël sa-l kol-avera.

Kana aśunde-l deś bare so phendăs o phuro Dilòda, nakhle anθ-e penqe càxre, line-l haràpnikură anθ-ël wurdona thaj avile ka-i jag; marde le phures lença thaj o mas le Dilodasqo porajlo sìgo, kë o phuro sas slàbo thaj lesqe kòkala anklenas anθar i mortĭ. O Dilòda pelo paśal i jag thaj le rrom line la anθ-ël sa e riga naśavindoj daraθar anθar o bulibàśa. O Dilòda aćhilo mardo thaj bilośalo. Xolăriko sas vi i Lănka anθar so sas le phureça.

- Mudaras tut thaj xas tire buke, Dilòda, sar gïndisajlăn kadja, sar?

- Mudaras tut, mudaras tut anθ-e kadja răt, thowas tut p-i jag thaj pekas tut thaj thowas lon pe tiri mortĭ!

O Dilòda gelo khere mardo thaj xolăriko, i jag aćhili kòrkorri. Le rrom ćhutine pen anθ-e pesqe śeranda thaj lăs len i lìndri.

Apoi, ceilalţi au pus mâna pe el şi l-au potolit ... Şi-a pus biciul în cui şi a venit din nou lângă foc. Şatra se tulbură.

Diloda zise:

- Tăceţi, că am de gând să vă spun ce am copt atât în mine. Asta mi-a spus-o tatăl meu, Burcoş, care avea tot o sută de ani ca mine. El mi-a spus că dacă o să apuc să împlinesc o sută de ani, atunci să schimb legea şatrei. Să fac şatrele unite, să nu mai fie zece bulibaşi, ci să rămână unul din zece, dar acela să fie cel mai tare şi cel mai bogat dintre toţi.

Când au auzit bulibaşii ce a zis Diloda, au fugit şi au luat biciurile din căruţe şi au venit la foc; au dat cu ele în Diloda şi pielea i-a crăpat repede, că moşu era slab şi oasele-i ieşeau din piele. Diloda a căzut lângă vatră şi şatra s-a împrăştiat de frica bulibaşilor. Diloda rămase biciuit şi supărat. Supărată era şi Leanca de cele întâmplate.

- Te omorâm şi-ţi mâncăm plămânii, Diloda, cum de te-ai gândit aşa?

- Te omorâm, te omorâm în noaptea asta, te punem pe foc, te pârlim, te facem saramură de piele de om!

Diloda plecă acasă bătut şi supărat; focul a rămas singur. Şătrarii au intrat în dune şi s-au culcat.

Sovenas, tha' maj but sas xolăriko sar lindrale. Aźukerenas o dĕs, aźukerenas te dikhen so te keren le Dilòdaça, le deśe barença thaj la lèʒaça le rromenqi.

O Dilòda ći sovelas, ći la Lănka ći lăs la i lìndri; cïrdelas le phures ćikëneça pa-l dukha kerde le harapnikurenθar. ʒalas o rat anθ-ë lesqe dukha, tha o phuro ći maj gïndilas pes pesθe, gïndilas pes ka-l deś bare thaj ka-i lèʒa le rromenqi.

''- Sï miśto - phendăs pesqe o Dilòda lokhorres, k-aśti te na aśunel i Lănka, me merav, tha-l rroma aćhena kidine telal nùma' jekh baro manuś, kadja butĭ sï laćhi anθa' amenθe thaj anθ-ël ćhave amare; anθar să thaj anθar amari lèʒa''. Asajas tha' lesqo asaimos gelo-θar sìgo, kana i Lănka dikhlăs p-e lesθe.

- So kerdăn Dilòda, mo, san dilo, mo? Ći dikhlem tut ćijekhvar te asas mardo! Adĕs o mardimos dilărdas tut…

I Lănka maj thowdăs kaśtŏrre p-i jag thaj palal kodja thowdăs pes paśa-o Dilòda. Manglăs lesqe jekh thuvalin, thowdăs anθ-e laθe duvàno thaj astardăs la. Pelas duvàno thaj ćungarelas. Ćungarelas maj but sar pielas duvàno.

- Sosθar asas, mo, sosθar? Avilo o merimos, kames te mukhes amen, ha? Nić momelă na-i ma'…

O phuro ći phendăs khanć… pala' so phendăs xolăriko:

- Kaj des thaj kaj phadŏl!

Avri kerdăs pes dĕs, sas śudro, tha' sas miśto, khanikasqe ma' n-as śil. Anθ-ël càxre sas bari xoli. Le deś bare avile pale' ka-i càxra le Dilodasqi thaj phende lesqe:

- Dilòda, mudaras tut, phandas tut amare harapnikurenθar thaj cirdas tut anθ-ël càxre.

- Te meres, te meres, te meres!!!'' - dine muj le deś bare.

Kadova baro muj aśundo kerdăs te kidel pes sìgo le rrom. O Dilòda ći phenelas khanć, ći lesqi Lănka ći phenelas khanć, ći maj phenenas khanć nić le k-olaver phure, nić le kol-aver rroma. Le bare line penqe haràpnikură thaj thowdine pen lença pe-l rroma.

- So phenen, mo, ći maj d-aśtin akana, pelaléa!len. Phenen vareso, kë pharrol amaro śero xolăθar!

- Te merel o Dilòda, so maj xren tume pe tumenθe, kadja sï, thaj ame aćhas bare - phendăs o Vicèlo thowdindoj pes pesqe thule harapnikoça p-o Dilòda.

Dormeau, dar mai mult erau supăraţi decât somnoroşi. Aşteptau ziua, aşteptau să vadă ce vor mai face cu Diloda, cu bulibaşii şi cu legea şatrei.

Diloda însă nu dormea, nu a dormit nici Leanca; îl trăgea pe bătrân cu untură peste rănile făcute de bici. Rănile sângerau. Moş Diloda nu se mai gândea la durere; se gândea la bulibaşi, cum se vor potoli mâine şi ce vor face cu şatra lor.

- E bine - îşi zise Diloda încet - să nu audă Leanca. Eu mor, dar şatra rămâne una şi asta e bine pentru noi şi copiii şatrei, pentru toţi şi pentru legea noastră. Râse, dar râsul îi pieri repede, când Leanca se uită la el.

- Ce-ai făcut, Diloda, *mo*, eşti *dilo, mo*? Nu te-am văzut niciodată să râzi bătut! Azi, bătaia te-a prostit...

Leanca mai puse surcele pe foc şi apoi se aşeză lângă Diloda. Îi ceru o lulea, puse în ea tutun şi o aprinse. Fuma şi scuipa, scuipa mai mult decât fuma.

- De ce râzi, *mo*, de ce? - a venit moartea, vrei să scapi de şatră? - zicea Leanca. Nici lumânări să-ţi aprind n-am.

Moşul tăcu... apoi îi zise supărat:

- Unde dai şi unde crapă!

Afară se făcu lumină, era rece, dar era bine, nimeni nu mai era friguros. În şatră era mare supărare. Bulibaşii au venit iar la cortul lui Diloda şi i-au zis:

- Diloda, te omorâm, te legăm de bicele noastre şi te târâm prin şatră.

- Să mori, să mori, să mori!!! - strigară cei zece bulibaşi.

Gălăgia acestora i-au adunat repede pe şătrari.

Diloda tăcea, tăcea şi Leanca lui, tăcea şi şatra. Bulibaşii şi-au luat bicele şi s-au repezit cu ele-n şatră.

- Ce ziceţi, *mo*, ce ziceţi; nu mai puteţi acum, *pelalealen*? Ziceţi ceva, că ne crapă capul de supărare!

- Să moară Diloda, ce vă mai căcaţi pe voi atâta, asta e, şi noi rămânem bulibaşi - zise Viţelo năpustindu-se cu biciul lui noduros asupra lui Diloda.

Le rrom thowdine o vast pe-l rovlă, phendidoj:

- Or tume, or ame, te meren să-l rroma, te meren vi ël ćhave, te meras savorre kana tume nakhen pa i lèʒa le rromenqi! - dine muj savorre.

- Te meras, te meras! - phende vi ël ʒuvlă, vazdindoj opre le fïste. Sosθar te mudaren tume le phures?

Kana mukhenas pen nange, atùnć i xoli sas bi agoresqi. Le murśa dine muj:

- Te na maj den anθ-o Dilòda, kë akana ći maj san amare bare; i lèʒa aćhel lèʒa, tha' ame pala' laθe las ame!

- Sar phendăs o Dilòda, kadja aćhela, avela amen jekh, na deś!

- Kadja sï, kadja sï!

- Te trail amenqe kon avela amaro baro! - dăs muj jekh phuro.

O Dilòda rovelas, rovelas vi i Lănka lesqi, rovelas vi i Lìra, akana rovenas savorre. Rovenas vi ël deś bare…

Xatărdes ke o phuro Dilòda kamenas lenqo miśtimos, na lenqo nasulimos. Le bare dikhenas jekh pe avresθe thaj phenenas:

- Kon te avel maj baro sar manθe?

- Me sïm, me sïm, na tu! - phendăs xolăça, mukhlindoj o haràpniko anθar o vast.

- Baro pa-l rroma aćhela kon sï maj pelalo thaj maj bengajlo! - phendăs o Vicèlo, ankalavindoj i ćhuri anθa' pesqo päzinàri thaj ćhudindoj les anθ-o maśkar le kol-avere barenqo.

- Te meras, te meras thaj baro aćhela nùma' jekh! - phende ël deś bare.

Şătrarii au pus mâna pe bâte zicând:

- Ori voi, ori noi, să moară toată şatra, să moară şi copiii, să murim cu toţii, dacă voi călcaţi legea şatrei! - ziseră toţi în cor.

- Să murim, să murim! - au zis şi femeile, săltându-şi fustele în sus.

- De ce să omorâţi voi pe bătrân?

Când femeile se lăsau goale, însemna că nervii nu mai puteau fi stăpâniţi.

Bărbaţii au strigat:

- Să nu mai daţi în Diloda, că acum nu mai sunteţi bulibaşi; legea rămâne lege şi noi de ea ascultăm!

- Cum a spus Diloda aşa va rămâne; vom avea un singur bulibaşă peste toată şatra!

- Aşa e, aşa e, aşa e!

- Să ne trăiască bulibaşa *baro*! - strigă un bătrân.

- Să trăiască, să trăiască! - strigă apoi toată şatra.

Diloda plângea, plângea şi Leanca lui, plângea şi Lira, plângeau acum cu toţii. Au plâns şi bulibaşii.

Înţeleseseră că moş Diloda le vroia binele şi nu răul. Bulibaşii se uitau unul la altul şi spuneau:

- Cine să fie altul decât eu!

- Ba eu, ba eu, ba tu, ba el, ba tu! - ziceau nervoşi aruncând biciul din mână.

- Bulibaşă rămâne cine e mai *pelalo* şi mai *bengalo*! - zise Viţelo scoţând cuţitul din buzunar şi aruncându-l în mijlocul celor zece bulibaşi.

Ankalawde-l ćhură, ćhudine lença anθ-i phuv.

Rovenas le ʒuvlă le deśe barenqe, rovenas lenqe ćhave, rovenas sa-l rroma. Anθ-e sa e riga sas nùma' jasva thaj dukh anθ-e jakha.

Marde pen-l deś bare anθ-e kodova dĕs thaj i răt mukhlăs pes pa-l càxre. Mulesas vi o Vicèlo, vi o Bërkulìka, Fàrdi, vi o Gogulic. Swàko càxra lăs pesqe bares telal, pherdo rat. Kana te phadol pes i răt muline vi ël kol-aver bare; sas pusawde anθ-e but thana. Le Drilas sas les i gïrbica lini tele, le Gogojes sas les le pora ankalawde avri; vi o Pïrkälàbo thaj vi o Rista mulesas thaj akana le rrom aćhile nùma' jekhe bareça; kadova sas o Mihàj, sas laćho, but laćho ka-o mardimos. Sas les vi les but pusavimata ćhurăqe, tha' trailas. Le ʒuvlă rovenas paśa' lenqe murś mule thaj denas arman kodova dĕs thaj le phure Dilodas thaj kodola ćiriklă maxrime, savi andăs lenqe kajti nasul anθ-e lenqe càxre.

Maj beśle nesave dĕsa thaj ïngroposarde penqe mulen, kerde lenqe pomàna thaj gele-θar le caxrença anθ-e aver thana prinʒande lenθar.

O baro Mihàj sas akana lenqo baro; athärdile paśa-o veś Kotośmàno, paśe le Bälćeśtienθar.

O Dilòda phendăs pesqe ʒuvlăqe, la Lănkaqe:.

- Xurăv ma' thaj xalav ma' ke avili mïrri vrjàma. Akharel man o Del lesθe, khere… Me merav, ćhe', Lănko, tha' tu te aves sa kajti dë xarani, sar sanas mança!

I Lănka najosardăs les thaj xurăwdăs les anθ-e pesqe gada le neve, save kerdăsas pesqe le Patradăqo.

- Merav, ćhe', Lănko, merav, aćh Devleça! Me ʒava ka murro than - phendăs o phuro Dilòda, lośalo kë nikerdăs ʒi ka-o agor i lèʒa le rromenqi.

Avilo vi o baro Mihàj, avili i Lìra paśa' lesθe. Sas savorre astardine le momelă… O Dilòda nikerelas vi vow jekh momeli anθ-e pesqo vast. Dikhlăs trujal thaj dăs pesqo dùxo. I Lănka rujas tha' phendăs pesqe kovles:

- Gelăn-θar, Dilòda, gelăn-θar Dilòda thaj vi me avav akana paśa' tuθe! - phendăs i Lănka pelindoj muli paśa-o Dilòda.

Akana le rromen sï len xamos thaj pimos: i pomàna le Dilodasqi thaj la Lănkaqi.

- Să murim, să murim şi bulibaşă va fi doar unul! - ziseră bulibaşii.

Au scos cuţitele, le-au aruncat şi cuţitele s-au înfipt în pământ.

Plângeau femeile bulibaşilor, plângeau copiii lor, plângea şi şatra toată. Peste tot erau numai lacrimi şi durere în ochii lor.

S-au bătut bulibaşii în ziua aceea şi noaptea s-a lăsat peste şatră. Muriseră şi Viţelo, şi Bărculică, şi Fardi, şi Goguliţ. Fiecare şatră şi-a luat bulibaşa de jos plin de sânge. Spre zorii zilei muriseră şi ceilalţi bulibaşi; erau înţepaţi de cuţite în multe locuri. Drilă avea beregata înţepată. Gogoi avea maţele scoase afară. Şi Părcălău şi Rista muriseră şi şatra rămăsese doar cu un bulibaşă. Acesta era Mihai, era bun la bătaie. Avea şi el mai multe înţepături, dar trăia. Femeile plângeau lângă corpurile neânsufleţite ale bărbaţilor lor şi blestemau ziua şi blestemau pe moş Diloda şi pasărea aceea blestemată care le-a adus atâta rău.

A mai stat şatra câteva zile, şi-au îngropat bulibaşii, le-au făcut pomeni şi au plecat cu corturile lor în alte sate cunoscute de ei.

Bulibaşa Mihai a rămas marele stăpân al şatrei. Diloda şi cu şatra lui Mihai, bulibaşă, au poposit lângă pădurea Cotoşmanului, aproape de Bălceşti.

Diloda i-a zis nevestei sale, Leanca:

- Îmbracă-mă şi spală-mă că a venit timpul; mă cheamă Cel de sus la el, la el acasă .... Eu mor, fă, Leanco, şi tu să fii tot aşa de cuminte cum ai fost cât ai stat cu mine!

Leanca i-a făcut baie şi l-a îmbrăcat în hainele lui, cele noi, pe care şi le făcuse de Paşte.

- Mor, fă, Leanco, mor; rămâi cu bine! Eu o să mă duc la locul meu, zise moş Diloda, bucuros că a dus până la capăt legile şatrei.

Veni şi bulibaşa, veni şi Lira lângă el. Erau toţi. Au aprins lumânările...; lumânările erau ţinute de mâna lui. S-a uitat în jur şi şi-a dat duhul. Leanca a plâns şi-a zis liniştită:

- Te-ai dus, Diloda, Te-ai dus şi eu vin lângă tine acum! - zise Leanca dându-şi duhul şi căzând lângă Diloda.

Acum şatra are de mâncat şi de băut: pomana lui Diloda şi pomana femeii lui.

Le rrom xasarde jekh baro phuro - phendăs o Mihàj, khoslindoj pesqe jakha jasvanθar. I Lìra rujas but thaj paśa' laθe rovelas vi o Dilòda, laqo ćhav o tiknorro, saves ći mukhlăs les te thasol. Rujas pes but, rujas pes anθa' kodja kë ma' n-as o Dilòda, ruje vi la Lănka, thaj vi le enă baren save mulesas. O baro Mihàj gelo te kinel trònură śukar anθa' o Dilòda thaj Lănka să so trëbulas len anθar o gropomos.

Kadja maj trëbulas amen, kë ći cirdăm dòsta pharimata, cirdăs pesqo dĭ phares o baro Mihàj. O Mihàj rujas le Dilodas, să xalawde les lenqe jasvança. Akana le rromen ma' n-as len phuro tha' nić baxt. Geloθar o Dilòda thaj vi i Lănka thaj vi but xoli. Sas maj miśto te na mulino akana o phuro Dilòda thaj lesqi Lănka, tha' kon d-aśtil te thol pes angla-o merimos, kon?

Ïngroposarde le phuren thaj beśle dòsta paśa' o veś. Sas len butăqo thaj vi le grasten sas len but ćar. Dăs pes drom o briśind; avilo baro briśind, kajti dë but kë mukhline sas pes-l càxre karing tele anθar kajti paj. O briśind ći maj athërdŏlas pes. Dë duj kurke ći maj anklistosas o kham thaj le rrom phenenas kë phadilo o ćèri, anθa' kodja k-o briśind ći maj athërdŏlas pes. Le càxre sas maj pherde paj, le rromen sas len butăqo, kamenas te ʒan anθ-o gav, tha' kaj te ʒan? Le càxre sas phare tha' maj phare sas le śeranda anθar kajti paj. Kerenas jag ivă, anθa' kodja kë anθ-i càxra sas kingo; paj sas vi anθ-ël wurdona thaj anθ-ël kĭkàvă kaj nikerenas i xävic. Le rrom izdranas śilesθar; izdranas śilesθar vi ël grasta vi ël xera. Anθ-o veś sas kalimos, ći maj dikhŏlas pes manuś manuśeça or kaśt paśa' kaśt. Le ʒukela le rromenqe baśenas karing o 'gor le veśesqo, baśenas thaj daranas vi von pesqe baśimasθar. O ʒukel le Mihajesqo o maj baro anθar să-l ʒukel le rromenqe vow bućholas Kàrtja, avilindoj jekh ʒukel bakrănqo baro thaj zuralo. Le rrom kamenas te ʒanθar, śaj o phuro Dilòda thaj i Lănka ći mukhenas len meste. Kidine pen savorre trujal i jag thaj astardesas te den dùma pa-l mule save keren pen ćoxane thaj xan o ilo pesqe nămurenqo. I Lìra paśajlisas but paśa' pesqo murś thaj nikerelas but kidino anθ-e angali le Dilodas. Poravelas bares le jakha thaj sas e dikhimaça ka-l phură save phenenas pa but pharimata pa-l mule aśunde avere rromenθar.

- Manqe dar phendăs i Lìra darani.

- Na dara, xav ti bul, kë sï amen gonorre tämïjaça thaj ći len pen ël ćoxane amenθar!

Şatra a pierdut un bătrân mare, a zis Mihai, ştergându-şi ochii plini de lacrimi. Lira a plâns mult şi plângea şi Diloda, fiul ei cel mic, cel pe care-l salvase de la înec bătrânul.

S-a plâns mult în şatră, s-a plâns mult pentru că s-a prăpădit moş Diloda. Au plâns-o şi pe Leanca, au plâns şi pe bulibaşii care muriseră şi care nu mai erau acum printre ei.

Bulibaşa Mihai s-a dus să cumpere pentru cei doi coşciuge de stejar şi să le facă tot ce trebuia făcut pentru îngropăciune.

- Asta ne mai trebuia, că n-am tras destule necazuri - oftă bulibaşa. Bulibaşa l-a plâns pe moş Diloda şi l-au spălat cu lacrimi cu toţii. Acum şatra nu mai avea bătrân şi nici nu mai avea aşa mult noroc. S-a dus Diloda, s-a dus şi Leanca şi s-a dus şi multă supărare. Era mai bine să nu fi murit acum moş Diloda şi Leanca lui, dar cine poate să se pună-n faţa morţii?

I-au îngropat pe bătrâni şi au stat destul de mult pe lângă pădure. Aveau de lucru şi caii aveau şi ei destulă iarbă. A început să plouă mult, mult şi se îngreunaseră pânzele corturilor. Ploaia nu se mai oprea. Două săptămâni nu se mai văzuse soare şi cer senin. Ştătrarii ziceau că s-au rupt băierile cerului, fiindcă ploaia nu se mai oprea. Corturile erau mai pline de apă, şatra avea de lucru, vroia să plece, dar unde să plece? Corturile erau grele şi mai grele erau perinile care se îngreunaseră de apă. Focul se făcea în zadar, că-n cort erau pe jos numai bălţi de apă; apă era şi-n căruţe şi-n căldările de mămăligă. Şatra tremura de frig, tremurau de frig şi caii şi măgarii şatrei. În pădure era întuneric, nu se mai vedea om cu om sau copac lângă copac.

Câinii şatrei lătrau spre marginea pădurii; lătrau şi se speriau şi ei de lătratul lor. Câinele lui bulibaşa Mihai era cel mai mare dintre câinii şatrei. Bulibaşa îi spunea *Kàrtja*, Kàrtja fiind un câine ciobănesc mare şi puternic. Şatra se hotărâse să plece, poate moş Diloda şi Leanca nu îi lăsau în pace. S-au strâns cu toţii roată pe lângă foc şi se apucară să vorbească despre morţii care se fac strigoi şi mănâncă inima rudelor lui.

Lira se lipi lângă bărbatul ei şi-l ţinea strâns în braţe pe micul Diloda; făcea ochii mari şi era atentă la babele care povesteau multe necazuri auzite despre morţi, de la alţii care au umblat cu şatra lor.

- Mi-e frică, zise Lira speriată.

- N-ai frică, mânca-ţi-aş curu', că avem desagi cu tămâie şi nu se lipesc strigoii de noi.

Jekh ʒukel baśelas maj zurales, palal kodja lăs karing sas le grasta. Să darajle:

- Huo! Huo, huo, beng!a, sï amen tämïja thaj ćhagrimos bengesqo, na paśe amenθar kë das jag tire xïvăqe!

O ʒukel atërdilo thaj beśelas vi vow paśal i jag: akana le rrom dine pesqi godĭ kë-l ćoxane mukhline len meste. Le phure thodine penqe duvàno anθ-e thuvală thaj thodine vi duvàno anθ-e lenθe, k-aśti te na aćhel o beng lenθar.

I phuri Śopïrla sas maj ilali; uśtili opre thaj geli karing baśenas le ʒukela, pala' laθe maj avile vi aver phură.

- Le les, Kàrtja, le les, te thol pes o nasulimos, thaj e rroma te aćhen śuźe, maj śuźe sar o paj thaj o guglo thud! - phende ël phură pherde dar. Ćugarde anθ-o bërk thaj amboldine parpale' anθ-ël càxre.

- So sï ćhe', Śopïrlo? - phendăs laqo rrom, o Urzìkä.

Le Urzikäsqe gelosas lesqe miśto o bal pa o śero thaj sas les nesave bal parne ćhoresqe mukhline p-o kolin, sas but buʒando anθ-e sa; le rrom phenenas lesqe o manuś savesqe d-aśtinas te gines lesqe sa le bala pa lesqo muj, phares sas te arakhes lesqe duj - trin bala. Kerelas i maj laćhi but anθ-ël rroma, tha' maj sa-i vrjàma phirelas mato, kamelas but i rakìa thaj i ʒumi śaxesqi. Xalas o xamos but piparkaça, pipëreça thaj sirăça. I phuri Śopïrla drabarelas miśto. Avenas le ʒuvlă laθe sar kaj xaning anθ-ël paramìćă. Le ʒuvlă avenas anrença, areça thaj śukre śaxeça - anθar o Urzìkä; lesqi phuri kerdăs butĭ dë kana ʒanel pes. Kana avilo o dĕs, atardilo vi o briśind, sikavimos k-o Del sas les mìla lenθar. Le rrom kidine penqe bută anθ-o wurdon thaj telărde anθ-e aver gava. Le ćhave, le ʒukela, le khaxnă, le papina andine anθar o gav sas akana anθ-ël wurdona; le phură thaj le phure thowdine le grasta ka-o wurdon thaj telărde. Le grasta cïrdenas phares le wurdona, anθar kodja kë-l càxre sas but kinge.

- Diii, mo, diii - aśunelas pes lenqo muj thaj denas anθ-ël grasta pesqe harapnikurença save sas kerde anθar i mortĭ. Arakhle jekh gav laćho, laćhe manuśeça thaj sas len but butăqo. Cïrde ka-o agor le gavesqo. O gav bućholas Kräpätùri. Kodova gav sas paśa-l Bälćèśti - Oltènia. Kaj atardile sas jekh paj baro, pe lesqe umala sas kaśta save sas mukhline karing o paj. Le ćhaven sas len akana kaj te khelen pesqe thaj te najon pen. Le rrom geline anθ-ël gava thaj denas muj:

Un câine lătră mai tare, apoi mârâi şi se repezi unde erau caii. Toţi se speriară:

- Huo, huo, huo diavole, avem tămâie şi vărsat de drac, nu te apropia de şatră, că-ţi punem foc la groapă! Câinele se linişti şi stătea şi el pe lângă foc, se linişti şi şatra, pesemne că strigoii îi lăsaseră în pace. Babele şi-au umplut lulelele cu tutun şi-au pus şi tămâie în ele, ca să fugă ucigă-l toaca de la ei. Baba Şopârla fu mai curajosă, se ridică în picioare şi merse unde lătrau câinii; după ea au mai venit şi alte babe.

- *Le les, le les Kartja*, să dea răul peste rău şi necazul în necaz, dar şatra să fie curată, mai curată decât roua şi decât laptele proaspăt! - ziseră babele speriate.

Scuipară în sân şi s-au întors înapoi în şatră.

- Ce e, fă, Şopârlo? - zise bărbatul ei, Urzică.

Urzică avea chelie mare-n cap şi câteva fire de barbă albă, lăsată pe piept în jos; era tare dibaci în toate; oamenii din sat îi ziceau Spânul. Lucra cel mai bine din şatră, dar umbla tot timpul beat, îi plăcea ţuica de prună şi zeama de varză; astea-i plăceau la nebunie. Mânca mâncarea ardeiată, piperată şi cu mult usturoi cu şuncă afumată. Baba Şopârla era bună ghicitoare în cărţi şi în palmă. Veneau femeile la ea ca la fântâna cu leac; femeile veneau cu ouă, cu mălai şi varză acră pentru moşu Urzică. Baba lui a muncit toată viaţa. Când se crăpă de ziuă, se opri şi ploaia, semn că Dumnezeu s-a îndurat de şătrari. Şi-au strâns toate lucrurile în căruţă şi au plecat în alte sate. Copiii, câinii, păsările aduse din sat erau acum în căruţe, şi babele şi moşii au dat bice cailor şi au plecat. Caii trăgeau greu din cauza apei care era îmbibată în prelatele corturilor.

- Di, mă, di! - se auzea glasul lor şi loveau puternic caii cu bicele lor din piele. Au găsit un sat bun, cu oameni buni şi aveau mult de lucru. Au tras la marginea satului. Satul se numea Crăpături, era lângă Bălceşti - Oltenia. Unde au poposit era o gârlă mare, cu sălcii pletoase pe margine; copiii aveau unde să se scalde şi să se joace toată ziua. Au plecat prin sate şi strigau:

- Kïkàvă, kïkàvă, laćho kïkàvări, xanovas kïkàvă arćiceça, keras kïkàvă thaj xanovas len! - delas muj o baro Mihàj. Le phură denas muj vi von:

- Drabaras, putëras o nasulimos! - delas muj i Rèka. Te phenel tuqe-l phură pa tiri baxt, i phuri drabarel p-e anre thaj arro. Anklenas le gaʒă anθ-ël khera thaj avenas avri ka-l rromnă swàko śukar butănça k-aśti te drabaren lenqe thaj te phenel lenqe pa lenqi baxt. Kana sas paśe te mukhel pes i răt, von amboldenas pen le gonença pherde thaj le rrom but lośarenas pen. O Bakro sas bilośalo thaj orikana kana dikhelas la Mara kë ʒal ka-o paj ori le grastença ka-i ćar, cïrdelas phares pesqo dĭ. I Lùba ći maj ʒanelas so te kerel anθar pesqo ćhavo, o Bakro, thaj phendăs lesqe:

- Mo, Bakro, mo, so sï tut, mo, pe tiro ilo, mo? Dë jekh vrjàma sa xolăriko dikhav tut, so sï tuça, mo?

O ćhavo astardăs te rovel thaj mukhlăs pes rovindoj pe-l dùme pesqe dejaqe, phendidoj:

- But kamav la, dej!e, thaj n-aśti beśav bi laqo!

- Kas kames but, tu, Bakro, kas, mo? - pućhlăs i Lùba darani.

- La Mara, ćhe, kamav but la Mara le bare Mihajesqi.

- Te thol pes o beng anθ-e tiro për, la Mara kames? Tu ći ʒanes kë sï i ćhej le bare Mihajesqi? Ći ʒanes kë o Mihàj mangel p-e laθe but gàlbi, thaj kë ame sam ćorre nange, soça las la, mo, soça, ha?

Lăs jekh ambral pa i jag thaj cirdăs lesqe duj - trin pe-l zëja.

- Mudarel tut o baro Mihàj, xer!a, dile!a, phiravne!a.

O Ùrda xutilo vi vow te lel pes laθar:

- So sï tut, ćhe, leça, sosθar mares les?

- Mo Ùrda, mo, mudarel amen o baro Mihàj! Ći aśunes, mo, ći aśunes, mo?

- So te aśunav, ćhe, so te aśunav?

- Amaro ćhav kamel la Mara!

- So phenes, ćhe, phabaras les dë ʒuvindo! Vow na ʒanel sar sï amenθe, ka-l rroma? Mudarav les mïnre vasteça, sar te phenel kadja, sar?

O Bakro naślo le grastença ka-i ćar, daraθar pesqe dadesθar. I ʒuvli thaj o murś aćhile rovindoj anθ-e càxra.

- Kaθar te keras gàlbi, sar te kinas lesqe la Mara, sar? Ʒa thaj phen le phure Urzikasqe te phenel le Mihajesqe palal i Màra thaj o Bakro, śaj dela ame' pesqe ćheja!

- Căldări, maistor bun, maistor bun, căldări spoim, reparăm! - striga bulibaşa prin sat. Babele strigau şi ele:

- Ghicim şi descântăm de deochi şi desfacem relele! - striga Reca. Să-ţi dea baba cu ghiocul, să-ţi spună norocul! Baba ghiceşte pe mălai şi ouă!

Ieşeau femeile din case şi veneau la ele cu de toate, să le ghicească norocul. Spre seară, se întorceau cu desagii plini şi şatra se bucura. Bacro era însă trist şi ofta mereu când o vedea pe Mara când mergea cu caii la păscut ori la adăpat. Luba era neliniştită de băiatul ei, Bacro, şi îi zise:

- *Mo,* Bacro*, mo*, ce ai tu în sufletul tău de o vreme bună numai supărat te văd, fiul meu? Ce ai tu pe suflet, mo?

Băiatul începu să plângă şi se rezemă cu braţele pe umerii mamei sale, zicând:

- Mi-e drag de ea şi nu pot trăi fără ea!

- De cine, Bacro, de cine ţi-e drag? - zise Luba speriată.

- De Mara, fă, de Mara, fata bulibaşei Mihai!

- Să dea dracii-n burta ta, pe Mara o vrei?! Tu nu ştii că-i fata bulibaşei? Tu nu ştii că bulibaşa cere pe ea galbeni mulţi şi noi suntem săraci lipiţi, cu ce s-o luăm pe fată, cu ce?

Luă un tăciune de pe foc şi îi păli câteva pe spinare cu el.

- Te omoară bulibaşa, măgarule, prostule, curvarule!

Urda sări şi el să o certe pe Luba:

- Ce-ai, fă, ce ai, de ce baţi băiatul?

- *Mo*, Urda, *mo*, ne omoară bulibaşa! Nu auzi, mă, nu auzi, mă?

- Ce să aud, fă, ce să aud?

- Fiul nostru o vrea pe Mara de nevastă!

- Ce zici, fă, îl ardem de viu? El nu ştie legea şatrei? Îl omor cu mâna mea, cum să spună aşa ceva?!

Bacro o uşchi cu caii la iarbă, de frica tatălui său. Femeia şi bărbatul au rămas în cort plângând.

- De unde să facem aur, să-i cumpărăm fata bulibaşei? Du-te şi zi-i lui moş Urzică să-i spună bulibaşei despre Bacro şi Mara, poate ne-o da fata şi gata!

- Urzìka, Urzìka, mo, av orde, mo!

O Urzìkä avilo sìgo karing lesθe.

- So sï, mo, akhardăn ma?

- Ʒa ka-o Mihàj thaj phen lesqe kë sï man ćhavo prandzimasqo thaj les sï les ćhej prandzimasqi, kana kamel te keras fòro.

O Urzìka gelo thaj phendăs le Mihajesqe, tha' o Mihàj kerdăs pes kë ći aśundăs les. Ʒanelas kë le Urdas n-as les gàlbi thaj kë lesqi ćhej ći kerelas lenqe nakhesθar. Dăs les o haràpniko thaj phendăs:

- Phen le Urdasqe kë lel les o beng! Haràpniko dav les tha' ćhej ći, kë mudarav les vi les vi lesqe ćhaves vi la Luba. Aśundăn, mo, Urzìka?

- Aśundem, xav tiro muj, aśundem - phendăs o Urzìkä. Ćhutăs pes anθ-i càxra kaj sas o Ùrda thaj i Lùba thaj sikawdăs lenqe o haràpniko, palal kodja gelo-θar phenindoj:

- Mudarel tumen, mo, o baro Mihàj, thol o beng anθ-e tumenθe. Phanden tumaro muj thaj ʒan-θar; kë mudarel tumen!

- Ʒas-θar, mo! phendăs i ʒuvli.

- Ʒas-θar - phendăs o Ùrda xolăriko.

O Bakro amboldilo le grastença kaθar i ćar, thaj gelo ka lesqi dej thaj phendăs laqe xolăriko:

- Dăn dùma, dej!e, le Mihajeça?

- Aćh kë phandel tut o Mihàj wurdonesθar thaj marel tut tha' xuten le por pa tuθe! Phendăs te ʒas-θar anθar lesqe rroma, kë mudarel amen li trinen, aśunes?

- Miśto, dej!e, te avel sar kamen tume, aćhen tumare leʒaça thaj tumare caxrença, kë me ʒanav so sï man kerimasqo.

- Te na les tut la ćhejaθar, kë vi grast vi wurdona bikinasa tha' sa na-i soça te pokinas o laʒav le rromenqo - phendăs lesqe i Lùba bi te maj ʒanel so te kerel.

O ćhavo ći maj phenelas khanć; vow ʒanelas so sï les kerimasqo. Akana uśtilo maj anglal sar ći kerdăsas ćijekhvar. Le rrom vi von sutesas maj sìgo sar nijekhvar. Le rrom sas aćhawde, kerdesas but butï thaj phirdesas but anθar o gav pala' xamos thaj pimos.

Kam karing le deśuduj la rătăqo baśle le baśne, pala' so o Bakro uśtilo ćorăl, nakhlo telal xuluva, gelo pala' wurdon, ćumidăs pesqe grasten p-o śero, lăs le doră savença phandelas le grasten thaj durăjlo le caxrenθar. Ći dikhlăs les khonik thaj nić le ʒukle ći baśle lesθe. Anklisto anθ-e jekh kaśt pajesqo thaj umblavdăs pes la dorănça.

- *Urzìka, mo, Urzìka, av orde mo!*

Urzică veni repede spre Urda:

- Ce-i, mo, Urda, de ce m-ai chemat?

- Du-te la bulibaşa Mihai şi spune-i că am un băiat de însurat, iar el are fată de măritat. Întreabă dacă vrea să facem târgul.

Urzică s-a dus şi i-a spus bulibaşei, dar acesta nu l-a băgat în seamă. Ştia că Urda n-are aur şi fata nu era de nasul lor. I-a dat biciul şi i-a zis:

- Spune-i lui Urda că dă dracul peste el! Bice îi dau, dar fată nu-i dau! Arată-i biciul. Să tacă din gură! Să plece din şatra mea, că-l bat, îl omor, şi pe el şi pe fiul lui, şi pe mă-sa! Auzi, *mo*, Urzică?

- Aud, aud, bulibaşo, mânca-ţi-aş gura ta, aud - zise Urzică.

Intră în cort unde erau Urda şi Luba şi le arătă biciul bulibaşei, apoi plecă zicând:

- Vă omoară, bă, bulibaşa! Bagă *benga*-n voi. Tăceţi şi plecaţi, că vă omoară bulibaşa!

- *Mo*, Urda, - zise femeia - să plecăm din şatra bulibaşei, auzi, *mo*?

- Plecăm, fă, plecăm, zise Urda supărat.

Bacro se întorsese cu caii de la iarbă şi s-a dus la mama lui şi i-a zis supărat:

- I-ai zis, mamă, bulibaşei?

- Taci din gură, că te leagă bulibaşa de căruţă şi te bate de-ţi sar capacele de la cap! A zis să plecăm din şatra lui, că ne omoară pe toţi trei, auzi?

- Bine mamă, bine, fie ca tine şi ca bulibaşa şi voi rămâneţi cu şatra şi legea voastră, că eu ştiu ce-am de făcut.

- Să nu te atingi de fată, *mo*, că şi cai şi căruţe o să vindem şi tot n-o să avem cu ce plăti ruşinea şatrei şi a bulibaşei, auzi, *mo*, auzi? - îi zise Luba tulburată.

Băiatul tăcea şi nu mai spunea nimic. Tăcea, pentru că ştia el acum ce are de făcut. Se culcă mai devreme acum, cum nu făcuse niciodată. Şi şatra se culcase mai devreme. Era obosită, căci se lucrase mult şi se umblase mult în sat după ale gurii şi după băutură.

Târziu, pe la miezul nopţii, au cântat cocoşii, apoi Bacro s-a sculat pe furiş, a trecut pe sub poalele cortului, s-a dus în spatele căruţei, şi-a mângâiat caii, i-a sărutat pe frunte, a luat lanţul de priponit caii şi s-a îndepărtat de şatră. Nu l-a văzut nimeni şi nici câinii nu l-au lătrat. S-a suit într-o salcie şi s-a spânzurat cu laţul de gât.

I răt nakhli sìgo, kerdilo dĕs. O ʒukel, o Kàrtja, sa baśelas tela-o kaśt dikhindoj karing opre kaj sas umblavdo o Bakro. I Lùba, i dej le Bakrosqi, falas kë phenelas laqe vareso laqo ilo; geli te dikhel le Bakros. Dikhlăs anθ-e pèrini, tha' o Bakro n-as. I ʒuvli dikhlăs k-o than kaj sovelas o Bakro sas śudro, śaj kë o Bakro anklistosas dë but vrjàma anθar o than. Uśtili, geli pala-o wurdon te dikhel le grasten; patălas kë o ćhavo gelosas le grastença ka-i ćar. O Bakro n-as othe. O Bakro…khanikaj. I Lùba ćhutăs pes darani anθ-i càxra thaj phendăs le Urdasqe:

- So avela, mo, Ùrda, kaj sï o Bakro, mo?

O Ùrda xutilo opre thaj khoslăs pes ka-l jakha.

- Ći ʒanav, kaθar te ʒanav me kaj phirel kadova beng ćhavesqo?

O ʒukel sa baśelas telal jekh kaśt pajesqo. Avilo ka-o Mihàj thaj baślăs dinindoj anθar i pori anglal lesθe.

- So dikhlăn, Kàrtja, so dikhlăn, mo, thaj kon daravdăs tut?

O ʒukel pale' naślo telal kodova kaśt thaj baśelas; śaj kë kamelas te phenel sa pa o Bakro thaj pa lesqo merimos. O Mihàj gelo kaj baśelas o ʒukel, dikhlăs opre thaj dikhlăs le Bakros umblavdo. Kamelas te del muj ka-l rroma, ka-o ćèri, ka-o Ùrda thaj ka-i Lùba, tha' falas pes kë vareso kidelas les koraθar. Sas xolăriko anθar o merimos le Dilodasqo thaj la Lănkaqo, tha' dikh kë akana pale' avilo aver nasulimos pe-l rroma. Lăs pes le vastença śeresθar thaj rujas.

- So sï, mo? - phenenas le rrom - avilindoj karing lesθe.

- O Bakro umblavdăs pes!

- O beng anθar o Dilòda thaj i Lănka ći mukhel amen thaj, dikh, so kerdăs!

O Bakro sas dino tele anθar o kaśt thaj nigerdo anθ-i càxra le Urdasqi. Le rrom rovenas trujal lesθe.

- Mulăn, Bakro, mulăn!!! - phendăs i Lùba pelindoj tele.

Thowdine p-e laθe śut, k-aśti te uśtăven la. Sa-i răt rovelas, tha' maj but rovelas i Màra, rovelas thaj izdralas xalindoj pesqe uśta. O Ùrda thaj i Lùba dikhle kë vi i Màra kamelas le Bakros. Pućhenas pen anθ-e lenqi godï: ''Haj, te sutino o Bakro la Maraça?! Te avilino kadja o baro Mihàj sas kë ćhindino lenqe śere. I vèstja geli anθ-e sa-l gava save sas trujal: jekh ćhavo umblavdăs pes.

Avenas le gaʒă luludănça thaj momelănça thaj thowdine len paśa-o śudro trùpo le Bakrosqo.

Noaptea a trecut repede, s-a făcut ziuă. Câinele, Cartea, lătra mereu sub salcie uitându-se mereu în sus unde Bacro era spânzurat. Luba, mama lui Bacro parcă avea o presimţire; s-a uitat în perină să vadă dacă Bacro este în aşternut, dar Bacro nu era...

Femeia văzu culcuşul rece, pesemne că băiatul îl părăsise demult. S-a sculat şi s-a dus în spatele căruţei, să vadă caii; credea că băiatul plecase cu ei la iarbă. Bacro nu era însă acolo. Bacro nu era nicăieri. Luba intră speriată-n cort şi îi zise lui Urda:

- Ce-o fi, *mo*, Urda, unde-i Bacro?

Urda sări în picioare şi se şterse la ochi.

- Nu ştiu, de unde şă ştiu eu unde umblă diavolul ăsta de băiat?

Câinele lătra mereu sub o salcie. Veni la bulibaşa şi lătră rar şi tare, dădu din coadă şi lătră din nou spre bulibaşă.

- Ce-ai văzut, Cartea, ce-ai văzut şi cine te-a speriat? - zise bulibaşa.

Câinele fugi iar sub salcie şi lătră, parcă vroia să spună totul despre Bacro şi despre moartea lui.

Bulibaşa s-a dus unde lătra câinele, s-a uitat în sus şi-l văzu pe Bacro spânzurat. Vroia să strige la şatră, să strige la cer, să strige la Urda şi la Luba, dar parcă un nod i s-a pus în gât. Era el supărat de moartea lui Diloda şi a Lencii lui şi acum, iată, altă nenorocire căzu peste şatra lui. Se luă cu mâinile de cap şi înce să plângă.

- Ce-i, *mo*, ce-i? - ziceau şătrarii ce veneau înspre el.

- Bacro s-a spânzurat!

- Diavolii din Diloda şi Leanca ne-au urmărit şi, iaca, ce au făcut!

Bacro fu coborât din salcie şi dus în cortul lui Urda. Şatra plângea în jurul lui.

- Ai murit, Bacro, ai murit!!! - striga Luba leşinând.

Au pus deîndată pe ea oţet s-o readucă în simţiri. Toată noaptea plângea, dar mai mult plângea Mara, suspina şi tremura muşcându-şi buzele. Urda şi Luba şi-au dat seama că şi fata-l iubea pe fiul lor şi se gândeau în sinea lor: "Dacă Bacro s-o fi culcat cu fata bulibaşei? Atunci, de-ar fi fost aşa, bulibaşa le-ar fi tăiat capetele."

Vestea s-a dus mai prin toate satele din jur: un băiat din şatră s-a spânzurat. Veneau femeile cu flori şi lumânări şi le aşezau pe lângă corpul rece al lui Bacro.

- I ćirikli armandini! - phendăs o Urzìkä. I ćirikli arman nikerel p-e amenθar!

- I poś te alosarel pes laqe śeresθar, te aćhel biporenqe thaj te na maj xurăl, te xal la i bari jag!

Pala' so agorisardăs o arman, i Śopïrla astardăs te rovel. Akana rovelas vi o baro Mihàj, rovenas vi le phură thaj le ćhave. Le mule le rromenqe andine dukh thaj pharimos! Le rrom andine but tämïja thaj tämïisarde laça le ćhaves. Le murśa, le phură, i ćar thaj sa so sas le rromen sas tämïisarde sar trëbul. Akana von phenenas kë skäpisarde le armajenθar la kukumăvaqe thaj pharimatenθar. Ruje le Bakros thaj le Dilodas thaj la Lănka thaj le enă baren mule; ïngroposarde le Bakros. Pala' trin dĕs gele-θar anθ-e aver gava.

Pala' but phirimos pale' amboldile anθ-o Kotośmàno, ka-o 'gor le veśesqo. Akana sas milaj thaj tato. Sìgo sas vazdine le càxre thaj le ćhave muje bareça khelenas penqe trujal le càxre. Le murśa astarde te keren butĭ le ćokanoça kerelas pes but miśto. Le manuśa avenas le kïkavença te drabaren len ori te xanosaren len. Thaj ʒanas lośale khere. I răt mukhelas pes pa-l càxre, kerde pen ël jaga thaj swàko jekh kerelas pesqe po vareso xamasqo. O ʒukel Kàrtja, baśelas karing o veś thaj karing othe maj baśena vi aver ʒukela. Pale' ćhutăs pes i dar anθ-ël rroma. O baro Mihàj dikhlăs k-o phuro Śośoj thaj phendăs xolăriko:

- Te marel les o truśul, te nikerel pes o arman amenθar!

- Kadja sï, mo, te maren les o truśul thaj i tämïja!

- Othe sï o beng, le ʒukel xatăren les! - phendăs o phuro Śośoj ćungarindoj anθ-o bërk. Te marel les o truśul!

- Te marel les!

- Te maren les o truśul thaj i tämïja! - dine muj savorre kodola save sas paśal i jag.

- O mulo avel pala' amenθe - phendăs vi i phuri Grupìna, ćungarindoj karing baśenas le ʒukela.

- Le les, Kàrtja, le les!

Gele karing o veś. O ʒukel baśelas karing i ućhalin kali le veśesqi. O baro Mihàj ʒalas anglal karing sas o ʒukel, ʒalas falas kë sas les anθ-e punre moliv, sa kadja ʒanas vi ël kol-aver save pala' lesθe. O ʒukel xutilo anθ-e xïv, pala' lesθe xutile vi ël kol-aver ʒukela. Baśenas thaj cïrdenas varesosθar, xutile savorre pe jekh manuś, savo pelosas othe daraθar lenθar.

- Pasărea blestemată! - spuse Urzică. Pasărea blestemată! Se ţine de noi blestemul!

- Praful şi pulberea să-i fie de cap şi să nu mai aibă pene şi să nu mai zboare! Glasul ei să piară, să piară în fundul iadului!

După ce a terminat Şopârla blestemul, a început să plângă. Acum plângea şi bulibaşa, plângeau şi babele şi copiii. Morţii şatrei au adus durere şi necaz!

Ştătrarii aduseră multă tămâie şi afumară cu ea copiii. Bărbaţii, babele, cortul şi tot ce era-n şatră a fost tămâiat cum se cuvine. În felul ăsta, ziceau ei acum, au scăpat de blestemul cucuvelei şi şatra n-o să mai aibă necazuri. L-au jelit pe Bacro, i-au jelit şi pe Diloda şi pe Leanca, la fel şi pe cei nouă bulibaşi morţi de curând. Îl îngropară pe Bacro. După trei zile plecară în alte sate.

După mult colindat, se întoarseră în Cotoşmanu, la marginea pădurii. Era de-acum vară şi cald. Corturile au fost ridicate îndată şi copiii, gălăgioşi, se jucau în jurul şatrei. Bărbaţii au început să bată arama cu ciocanul; se lucra de zor. Oamenii veneau cu căldările la reparat ori la spoit în şatră şi plecau acasă mulţumiţi de lucrul făcut de rromii ştătrari. Noaptea se lăsă peste şatră. S-au făcut focurile şi fiecare îşi pregătea câte ceva de mâncare. Câinele Cartea lătra înspre pădure şi tot într-acolo mai lătrau şi alţi câini ai şatrei. Lătrau fără încetare. Iarăşi intră groază mare în şatră. Bulibaşa se uită la moş Şoşoi şi zise supărat:

- Ucigă-l toaca, se ţine după noi blestemul!

- Aşa-i, *mo*, bată-l crucea şi tămâia!

Acolo-i diavolul, câinii îl simt! - zise moş Şoşoi scuipându-şi în sân. Ucigă-l toaca!

- Ucigă-l!

- Ucigă-l toaca şi tămâia! - a strigat mulţimea de pe lângă foc.

- Mortul ne urmăreşte, zise şi baba Grupina, scuipând spre locul de unde se auzea lătratul câinilor.

- Le les, Kàrtja, le les!

Merseră înspre pădure. Câinele lătra spre umbra-ntunecoasă a pădurii. Bulibaşa mergea înspre câine cu paşi de plumb; acelaşi lucru făcea şi şatra în urma lui. Câinele sări în groapă. Săriră şi ceilalţi câini. Lătrau şi trăgeau de ceva, îngrămădindu-se pe un om ce căzuse acolo de frica câinilor.

Mo, le ʒukela sas sa pe lesθe thaj cïrdenas lesθar sar d-aśtinas.

- Aźutin man, aźutin-ma', merav, merav! - aśundăs pes jekh muj but darano.

O baro Mihàj thaj le kol-aver rroma dine muj: ''Mukh les, mukh les, Kàrtja!''

O ʒukel cïrdelas le punresθar la katanaqo, o rat tato thaj guglo kerdindoj le Kartjas vi maj bengajlo thaj cïrdelas les bengajles sar jekh dïrza ćhindi. O Mihàj areslo othe o anglutno.

- Amaro Mihàj, so sï othe, manuś or ćoxano? - denas muj darane-l kolaveer rroma.

- Mukh les Kàrtja! - dăs muj zurales o Mihàj.

O ʒukel mukhlăs la katana thaj mălas kë kamel te phenel vareso le Mihajesqe: kë kerdăs miśto pesqi butĩ thaj delas anθar i pori angla' pesqo manuś. O Mihàj mordăs les lośalo pe-l zëja.

- Mo, Kàrtja, mo, mukh les!

Aresle-l kol-aver paśal i xïv. O Mihàj lăs la katana telal, thowdăs les p-o dumo thaj andăs les p-o màlo. I kätàna phurdelas lokhorres, ma' n-as les ći jekh zor…

- Mo, gaʒe!a, mo, xav tiro muj, tu san katana, kaθar san, kaj ʒas?

O gaʒo ći maj phenelas khanć, sas xalo ʒungales le ʒukelesθar, o rat ʒalas sar o paj.

- Sï xalo - phendăs o phuro Śośoj, kerdindoj pesqe mìla le gaʒesθar.

- Len les thaj nigeren les anθ-e càxra, kë sï xalo le ʒuklesθar, akana n-aśtisaras te ankalavas jekh vòrba anθar lesqo muj.

Line la katana thaj nigerde la anθ-i càxra. Sas răt, marelas lokhorres i braval, baśelas anθ-o Del, tha' o briśind ći dăsas pes drom. I phuri Śopïrla, xalawdăs i dukh la katanaqi pajeça, ćhordăs duvano anθ-e laθe thaj phanglăs les le dikhleça ka-o śero. I Lăna, i bori le Urzikasqi, avili jekha perinaça anθ-e angali thowdăs lesqe la telal o śerand thaj phendăs:

- Bari pomàna, bari pomàna kadale manuśeça, avela vi vow bokhalo thaj truśalo.

I Śopïrla andăs lesqe jekh piri pajeça, thaj phendăs lesqe:

- Le, pi thaj te les vareso te xas, mo raklé!a, ke-i bokh ći jertil khanikas!

Câinii tăbărâseră pe el şi trăgeau care mai de care de el.

- Ajutor, ajutor, ajutor, mor, ajutor! - se auziră ţipete de groază.

Bulibaşa şi şătrarii strigară: *Mukh les, mukh les, Kàrtja!*

Câinele trăgea din pulpa ostaşului, sângele cald şi dulce făcându-l pe Kàrtja şi mai fioros, tăvălindu-l pe ostaş ca pe o cârpă ruptă. Bulibaşa ajunse primul în groapă.

- Bulibaşă, ce-i acolo, om sau strigoi? - striga mulţimea speriată.

- *Mukh les, Kàrtja!* - se răsti bulibaşa la câine.

Câinele îl lăsă pe ostaş şi parcă vru să-i spună ceva stăpânului său: că-şi făcuse datoria şi mârâia la ostaş, dând din coadă. Bulibaşa-l bătu încet cu palma pe spate şi se linişti.

- *Mo*, *Kàrtja*, *mo*, lasă-l în pace!

Ajunse şi şatra lângă groapă. Bulibaşa luă ostaşul din groapă, punându-l pe umerii săi, şi-l aduse pe mal. Ostaşul răsufla încet şi părea sleit de putere.

- Bă, rumâne, bă, mânca-ţi-aş, tu eşti militar, mă, unde te duci, de unde eşti?

Ostaşul nu mai mişca şi nu mai vorbea. Era rănit rău, rana-i sângera.

- E rănit şi istovit, *mo*, bulibaşă! - zise moş Şoşoi, făcându-i-se milă de el.

- Luaţi-l şi duceţi-l în şatră, că e muşcat de câine; acum nu putem scoate o vorbă din gura lui.

Îl luară pe ostaş şi-l duseră în şatră. Era întuneric, adia un vânt rece, tuna, dar ploaia nu sosise încă în şatră. Baba Şopârla spălă rana ostaşului cu apă, turnă în rană tutun şi legă rana cu baticul de cap.

Leana, nora lui Urzică, veni cu o pernă de fulgi în braţe, i-o puse sub cap şi zise:

- Pomană mare, pomană mare cu omu' ăsta, o fi şi el flămând şi însetat.

Şopârla îi aduse o cană cu apă şi-i zise:

- Ia, potoleşte-ţi setea şi să iei ceva de-ale gurii, mă băiete, că foamea nu iartă pe nimeni!

I kätàna pilăs anθar jekhvar sa o paj, xalăs nesave kotora xävicaqe, xalas thaj cïrdelas phares anθa' o dĭ. Astardăs te rovel. Ruje vi ël rroma anθar lesθe, tha' ći ʒanenas sosθar rovelas.

I kätàna sutăs anθ-jekh càxra lenqi, tha' kana uśtilo le rrom pućhle les:

- Manuśé!a, so rodes kathal? - phendăs lesqe o baro Mihàj, tha' o manuś ći dăs lesqe anglal.

- San xolăriko, raklé!a? Hàjda, de dùma amença, kë o Del aźutila tut; nùma' vow ʒanel sar… - phendăs o Śośoj.

- Sïm laćho manuś, na daran, naślem anθar i armàta thaj sïm krisinisardo ka-o merimos.

- So tu kerdăn?

- Mule mïnre dada anθar o drab, dine ma' telegràma kaθar o baro kher le gavesqo; ći dine ma' drom te ʒav manqe khere, me naślem, thaj von dine ma' sar kë naślem lenθar.

- So keres, mo, xav tiro muj, kë rodel tut o merimos - phendăs lesqe o baro Mihàj.

- Ći ʒanav, sï nasul manθar, beślem vi anθ-o veś tha' vi anθ-o veś sï manuśa… Aśundem varekas savo phenelas:

''- Arakhlăn kodoles kaj naślăs?''

''- Ći arakhlăm les, raj!a kolonel!o, ći arakhas les nić anθ-e xïv le sapesqi!''

Tha' me sïmas anθ-ël bòźi, paśa' lenθe, tha' von ći dikhle man.

- Te das les te xal thaj te ʒal-θar! - phendăs i Śopïrla darani. Aven le xarkumară thaj arakhen les amenθe…

- Tu, amaro Mihàj, so phenes? Phen vi tu vareso, kë anθar tiro vareso thaj anθar amaro vareso kerel pes vareso laćho - phendăs o Śośoj.

- Tume so phenen, mo, sosθar ći maj phenen khanć?

- Baré!a, te keras anθar lesθe jekh rrom amaresθar, jekh rrom thaj jekh amal amaresθar - phendăs o Śośoj asaindoj.

- Aven să, aven să, saven sï tumen lùnʒi bala thaj kale ćhora.

- Te keras les sar sam ame, balença lùnʒi thaj kale ćhorença, thaj te roden les le gaʒe sode kamena kë sa ći arakhena les - phendăs o Mihàj.

Asajas o Mihàj, asajle să, asajas vi o gaʒo.

Avile but kale balença thaj kale ćhoreça thaj kerde les kë solaxasas kë sï rrom. Phabarde lesqe gada thaj xurăwde les gadença rromane, kerde lesqe càxra. Dine les wurdon thaj grast thaj telărde leça gavenθe.

Ostaşul bău cu lăcomie apa şi luă câteva bucăţi de mămăligă. Mânca şi ofta. Începu să plângă. A plâns şi şatra de mila lui, dar nu ştiau de ce el plânge.

Îl culcară pe ostaş într-unul din corturile lor şi de dimineaţă, când s-au sculat şătrarii, l-au întrebat:

- Omule, ce vânt şi ce gând te-au adus pe aici? - zise bulibaşa -, dar ostaşul nu zise o vorbă.

- Eşti necăjit, băiete? Hai, stai de vorbă cu noi, că Dumnezeu te va ajuta, cum şi-n ce fel numai el ştie... zise blând Şoşoi.

- Sunt un om bun, nu vă faceţi griji, sunt dat dezertor şi sunt condamnat la moarte de tribunalul militar.

- O!! Ce-ai făcut, băiete, câţi ai omorât?

- De omorât nu am omorât, de furat n-am furat. Am fugit din armată. Mi-au murit părinţii otrăviţi. Am primit telegramă de la primărie şi cei de la armată nu mi-au dat drumul ca să vin acasă şi eu am fugit, apoi ei m-au dat dezertor.

- Cum faci, mă, mânca-ţi-aş, cum te descurci, că moartea e pe urma ta! - zise bulibaşa.

- Nu ştiu, e greu; am stat în pădure, dar şi-n pădure e lume... Am auzit un glas care zicea:

- "L-aţi găsit pe dezertor?"

- "Nu domnule colonel, nu dăm de el nici în gaură de şarpe!" Eu eram însă în tufiş, la câţiva paşi de ei, dar nu m-au văzut.

- Să-i dăm de-ale gurii şi să plece! - zise Şopârla speriată. Vin oamenii legii şi-l vor găsi la noi!

- Bulibaşă, ce zici, *mo*, ce zici? Zi şi tu ceva, că din ceva al tău şi din ceva al meu treabă bună se va face - zise Şoşoi.

- Voi ce ziceţi, *mo*, voi ce ziceţi, nu mai ziceţi nimic?

- Bulibaşă, să facem din el un pui de-al nostru, un rrom şi un prieten al şatrei - a zis Şoşoi râzând.

- Veniţi toţi, veniţi toţi, cei care aveţi păr lung şi barbă neagră!

- Să-l facem cum suntem noi, cu păr şi barbă neagră, să fie un rrom adevărat şi atunci să tot îl caute rumânii, că tot nu-l vor găsi! - a zis bulibaşa.

Râse bulibaşa, râse şi şatra, râse şi ostaşul.

Veniră mulţi cu păr negru şi cu barbă neagră şi-l făcură de jurai că-i de-al lor. Îi arseră hainele militare şi-l îmbrăcară cu haine de şatră. I-au făcut cort, i-au dat şi căruţă şi cai şi au plecat cu el prin sate.

- Sar bućhos, mo, gaʒé!a?

- Väkàru Kostìkä - phendăs i kätàna.

- Akana ći maj bućhos kadja, d'akanara san o Tomìca o Vïlćăno. Kadja phendăs lesqe o baro Mihàj.

- Baré!a, baré!a, des ame' te pias, kë akana barile tire rroma jekhe ʒeneça.

- Ćaćes sï, xasardăm le Bakros, tha' avilăs amenqe o Tomìca o Vïlćăno - phendăs lośaça, o Mihàj. Anen xamos thaj pimos, kë me pokinav - maj phendăs o Mihàj.

- Te trail o baro Mihàj, te trail vow thaj lesqe rroma!

Xale, pile thaj ćajlile. O Tomìca matilo thaj gilabalas jekh gili anθa' pesqo gav:

''O kalo por kurungaqo,
le jakha śukar le tërnesqe
aśun sar baśel o koko,
patrin zèleno veśesqi!''

O baro Mihàj aśundăs thaj anθ-e lesqe jakha dikhŏlas pes i loś anθar o Tomìca.

''Gaʒe!a, so sanas arakhlo
kotorra masesqe ćhinde,
murro ʒukel arakhlăs tut,
murro ʒukel arakhlăs tut.''

O Mihàj lośajlo, tha' maj but lośajli i Lăna, i ćhej le Urzikasqi; voj sas phivli, n-as la rrom, mulosas laqe anθar jekh ʒungalo nasvalimos, anθar i ćuja. La Lăna sas la duj ćhave, patălas kë o Tomìcă sï laćho anθar laθe. Andăs lesqe xamos thaj paj śudro. O Tomìca xalawdăs pes p-o muj, pe-l vast, ʒi ka-o maśkar, pala' so thowdăs pes te xal. Voj andăsas lesqe mas thulo balesqo, purum thaj lon, jekh kotor xävic thaj jekh piri molăça.

- Le, le thaj xa, Tomìcä, xa te sikaves tut amença, akana ame sam tire nămură!

O Tomìca dikhelas p-e laθe asaindoj thaj, pala' so xalăs, phendăs laqe:

- Ćumidav tiro vast kë dăn ma' te xav, tha-i Lăna phendăs lesqe:

- Amenθe ka-l rroma ći ćumidel pes o vast, amenθe del pes patĭv, Tomìcä - phendăs i Lăna lośali.

- So sï tumenθe patĭv?

- Patĭv sï lośalo thaj śukar traisardo.

- Cum te numeşti, mă rumâne, care ţi-e numele?

- Văcaru Costică - zise ostaşul.

- Acum nu te mai numeşti aşa, de-acum te vei numi Tomiţă Vâlceanu! Aşa şi-l boteză bulibaşa Mihai.

- Bulibaşă, dai de băut! Dai de băut c-ai câştigat un om în şatră!

- Adevărat, l-am pierdut pe Bacro, dar l-am câştigat pe Tomiţă Vâlceanu - zise bulibaşa vesel. Aduceţi de băut şi de mâncat, pentru că eu, bulibaşa, plătesc!

- Auzirăm, bulibaşă! Auzim. Să trăiască Tomiţă!

- Să trăiască! - ziseră alţii.

- Să trăiască bulibaşa împreună cu şatra lui!

Au mâncat şi au băut şi s-au săturat. Tomiţă se îmbătă şi cânta un cântec din satul lui.

''Pana, pana corbului,
Ochi frumoşi ai badelui,
Auzi glasul cucului,
Frunză verde-a codrului!''

Bulibaşa ascultă şi ochii lui erau plini de bucurie pentru Tomiţă:

''Rumâne, ce-ai fost găsit
Bucăţi de carne rupt,
Câinele meu te-a găsit,
Câinele meu te-a găsit.''

Bulibaşa s-a bucurat, dar mai tare decât bulibaşa s-a bucurat Leana, fata lui Urzică. Ea era văduvă, nu avea bărbat, îi murise de-o boală rea, holeră. Leana avea doi copii, credea că Tomiţă ar fi bun pentru ea. I-a adus mâncare şi apă proaspătă. Tomiţă s-a spălat pe faţă, s-a spălat pe mâini, s-a spălat până în brâu, apoi a trecut la masă. Ea îi aduse şuncă grasă de porc, ceapă şi sare, o bucată de mămăligă şi o cană cu vin.

- Ia, ia şi mănâncă, Tomiţă, ia şi mănâncă să te-n-veţi cu noi, că acum noi suntem neamurile tale!

Tomiţă se uită la ea, îi zâmbi şi, după ce mâncă, îi zise:

- Sărut mâna pentru masă! Leana însă îi zise:

- La noi în şatră nu se sărută mâna! La noi se dă respect, Tomiţă - zise Leana veselă.

- Ce înseamnă la voi respect?

- Respect este mulţumit şi trăit.

- Amenθe, phenel pes ćumidav vast, sïm lośalo thaj dav tut patĭv.

- Sï miśto vi tumenθe, tha' sï miśto vi amenθe - phendăs i ʒuvli lośali.

Maj palal, ći maj phende khanć thaj dine penqe o vast - phendidoj pesqe: baxt te del o Del! Palal kodja, i ʒuvli geli ka pesqi càxra, ka-laqe duj ćhave, ka-laqi sasuj, thaj o Tomìca aćhilo kòrkorrro. Gïndilas pes ka-lesqo gav, ka-lesqo khelimos thaj ka-i loś lesqe gavesqi; gïndilas pes ka-lesqi amalin, jekh tërni dë deśuśove berśenθe, balença gàlbi, jakhença kale thaj lungone balença. Sas jekh rakhli savi sas la anθ-e laθe but loś thaj sas but devlikani. ʒalas ka-i khangeri pentikostalikani anθar o gav Däbulèni - Oltènia. Ćhudăs pes pe-i zèleno ćar thaj astardăs jekh thuvali kerdi lesθar anθar jekh gazèta.

- I Marìa, phenelas pesqe vow, sas murro tràjo, akana xasardem la, vi la, xasardem vi murro gav, tha' sï miśto kë traisarav! O baro Mihàj sï laćho, sï maj laćho sar jekh amal; vow skäpisardăs man merimasθar, sode traisarava phenava lesqe: ''Tu san mïrri baxt, murro tërnimos''. Traisarav thaj kadja sï butĭ laćhi, sïm ʒuvindo, ći sïm phanglo, sïm le bare Mihajeça thaj le phure Urzikaça.

I Màra xaladăs pes p-o śero thaj xurăwdăsas pes jekha neve rotĭaça luludănça lole thaj galbenone. Orikana kamelas te avel maj śukar sar le kol-aver ćheja. O baro Mihàj dăs muj pe laθe thaj i ćhej avili sìgo.

- So sï, mo, dad!e, so sï?

- ʒa ka-o bìrto thaj kin jekh bari rakìa, te piav le Tomicaça kathe p-i ćar. O baro Mihàj dikhlăs bilośalo le Tomicas anθ-e kodova dĕs. Le ʒuvlă gelesas anθ-ël gava te mangen ori te drabaren. I ćhej avili sìgo thaj dăs i rakìa pesqe dadesqe; kamelas te ʒal-θar, tha' laqo dad phendăs laqe:

- Akhar le ćhejan ka-o khelimos, ka-i loś, te aven kathe! Te aven kathe paśa' manθe thaj paśa-o Tomìca; te aven sa-l tërnorre kathe - phendăs o baro Mihàj, dinindoj le vasteça anθ-i phuv. Te aven kathe!

- Aven orde, mo, aven kathe!

Vi ël ćhave vi ël tiknorre, vi ël ćheja avile trujal o Mihàj: sas lośale thaj pherde tràjo. Gilabanas, marenas anθ-ël vast thaj khelenas. O baro Mihàj delas pes baro lença. Kana thaj kana maj delas len po jekh muj rakìa. Pile, khelde thaj o Mihàj matilo, matilo vi o Tomìca. Thaj vi o phuro Śośoj.

- La noi se zice "sărut mâna", adică sunt mulţumit şi te respect.

- E bine şi la voi, dar e bine şi la noi, - zise femeia bucuroasă.

Au bătut mâna şi au zis: *baxt te del o Del!* Apoi, femeia a plecat la cortul ei, la cei doi copii, la soacra ei, iar Tomiţă a rămas singur. Se gândea la satul lui, la horele şi la bucuria satului lui. Se gândea la prietena lui, Maria, o fetiţă de şaisprezece ani, blondă, cu ochii negri şi părul lung. Era o fată veselă şi credincioasă. Mergea la adunarea creştinilor din satul Dăbuleni - Oltenia. Se trânti pe iarba verde şi-şi aprinse o ţigară făcută de el, din ziar.

- "Maria - îşi zicea el - era viaţa mea; acum am pierdut şi satul meu natal, în schimb mi-am câştigat viaţa! Bulibaşa e bun, e mai bun decât un prieten; el m-a scăpat de moarte şi de primejdie. Cât timp voi trăi îi voi spune că el a fost norocul meu, tinereţea mea!".Trăiesc şi asta e bine, sunt viu, sunt liber! Sunt aici cu şatra, sunt cu bulibaşa Mihai, cu moş Urzică...cu toţi."

Mara se spălase pe cap şi se îmbrăcase cu o rochie albă imprimată cu floricele roşii şi galbene. Întotdeauna îi plăcea să fie cât mai frumos îmbrăcată decât celelalte fete din şatră. Bulibaşa Mihai o strigă şi fata veni îndată.

- *So sii mo, dadea, so si?*

- Du-te la birt şi cumpără o ţuică tare, să beau cu Tomiţă aici pe iarba verde.

Bulibaşa-l văzuse trist pe Tomiţă în ziua aceea. Femeile plecaseră prin sate la cerşit şi la ghicit. Fata se întoarse repede şi-i dădu ţuica tatălui său. Vru să plece, dar bulibaşa îi zise:

- Cheamă fetele la jucat, la veselie, să vină aici! Să vină aici, lângă mine şi lângă Tomiţă! Să vină toată copilărimea aici, - zise bulibaşa, dând cu pumnul în pământ. Să vină aici!

- *Aven orde, mo, aven kathe!*

Şi copiii - şi băieţii şi fetele - veniră în jurul lui Mihai; erau veseli şi plini de viaţă. Băteau din palme, când cântau şi jucau. Bulibaşa se bucura de ei, căci erau mândria şatrei. Din când în când, le mai dădea câte o gură de rachiu. Au băut, au jucat, iar bulibaşa s-a îmbătat. S-a îmbătat şi Tomiţă, s-a îmbătat şi moş Şoşoi.

I răt mukhlăs pes lokhorres pa-l càxre. Le gaʒe avenas kaθar o kïmpo le guruvnănça thaj le lunoça p-o dumo. Le phură avile vi von khere anθar o gav thaj arakhle le bare Mihajes mato; mate sas vi o Tomìca thaj o Śośoj. Să trin sas mate. Mule thaj denas dùma kòrkorre. Le phură lośajle anθar lenqi loś thaj akharde le murśen te xan:

- Xamos, mo, pimos, mo! Aven kathe, sï pimasqo thaj xamasqo, ʒi kana pharola tumaro për! - phendăs i Soròka, i ʒuvli le Mihajesqi.

O baro Mihàj avilo sar d-aśtisardăs, maj gelindoj pe duj riga, ba ambraldindoj pes thaj thowdăs pes ka-i skafìdi. I Soròka asajas, asajas vi i Màra, tha' maj but asajas o Mihàj; asalas tha' ći ʒanelas sosθar.

- Tomìcä, mo, av orde, xa, mo, kathe!

O Tomìca avilo, tha' nùma' vov ʒanglăs sar avilo, palal kodja thowdăs pes te xal. Avilo vi o phuro Śośoj, avili vi i Lìra, vi i Lăna thaj xale, thaj ćajlile.

- Lir!o, phen, ćhe, jekh gili thaj ame te lośaras amen! - phendăs lośalo o Mihàj. I Lìra lăs jekh muj rakìa anθar i valin thaj o Mihàj gilabalas thaj marelas anθ-ël vasta.

- Hàjda, dikh, haj dikh-θar, dikh!

- Haj dikh, haj dikh, dikh

Ʒi kana uśtăva xancï

O baro Mihàj khelel!

O khelimos le Mihajesqo lośardăs savorren thaj astarde te khelen savorrença; khelelas vi o Tomìca, vi i Sorìka, i rromni le Mihajesqi. Anθ-ël càxre aśundesas pen muja lośaqe.

''- Haj dikh, dikh, haj dikh-θar, dikh…

Le rrom khelen xancï!

Akana khelen le kïkavără,

Khelen akana vi ël magără!

Khelde, gilabaje, lośajle, pala' so gele te soven anθ-ël càxre. Le rrom sovenas, nùma' o Tomìca ći sovelas, gïndilas pes ka-i Màra thaj barŏlas lesqo ilo anθ-e pesθe kana phenelas.

- Lava la dë rromni, so maj trëbul ma'? Te thovava o vast pe laθe thaj kherav la ʒuvli, o baro Mihàj del manqe la bilovenqo, bigalbenenqo thaj i Màra avela mïrri! Thowdăs pesqe anθ-e godï: kana o Mihàj ʒala anθ-o gav, te kerel la Mara ʒuvli.

Amurgul serii se lăsa încetişor peste şatră. Oamenii se întorceau de la câmp cu vitele şi cu coasele pe umăr. Babele au venit şi ele la şatră şi l-au găsit pe bulibaşa beat, la fel pe Tomiţă şi pe moş Şoşoi. Toţi trei erau beţi criţă şi bombăneau singuri. Babele se bucurară de veselia lor şi-şi chemară bărbaţii la masă.

- *Xamos, mo, pimos, mo*! Veniţi aici, că e de băut şi de mâncat, până v-o crăpa burta-n voi! - zise Soroca, femeia bulibaşei Mihai.

Bulibaşa veni cum a putut veni, mai clătinându-se, mai împleticindu-se, şi se aşeză la masă. Soroca râse, râse şi Mara, dar mai mult râse bulibaşa; râdea dar nu ştia nici el de ce râdea.

- *Tomìcä, av, si amen xamos kathe!*

Tomiţă veni şi el dar numai el ştiu cum veni, apoi se aşeză la masă. Veni şi moş Şoşoi, veni şi Lira şi Leana şi mâncară pe săturate.

- Liro, zi, fă, o sârbă, să joace şi lingurile pe masă şi noi să ne veselim! - zise Mihai vesel.

Lira bău o gură de ţuică din sticlă şi bulibaşa cânta şi bătea din palme.

- Haj dikh, dikh, haj dikh-θar, dikh,
Haj, dikh, haj dikh, dikh!
(- Până m-oi trezi un pic
Bulibaşa joacă-un pic).

Jocul bulibaşei înveseli toată şatra şi, astfel, începură cu toţii să joace. Juca şi Tomiţă şi Soroca, nevasta bulibaşei. În şatră se auzeau strigătele de bucurie ale şătrarilor.

- Haj dikh, dikh, haj, dikh-θa', dikh!
În şatră se joac-un pic!
Acum joacă căldărarii,
Joacă-n şatră şi măgarii!

Au jucat, au cântat, s-au bucurat, apoi s-au dus la culcare în dunele de fulgi.

Şatra dormea toată, numai Tomiţă nu dormea; se gândea la Mara şi se bucura zicând:

- Am s-o iau de nevastă, ce-mi mai trebuie? Dacă pun mâna pe ea şi o fac femeie, bulibaşa mi-o dă fără galbeni, fără bani şi Mara va fi a mea! Şi-şi puse în gând că atunci când bulibaşa va pleca în sat, o s-o facă pe Mara femeie.

I lìndri lăs les sìgo. Sutăs śukar thaj kerdăs pes dĕs. O kham vazdăsas pes opre, tha' vow ći uśtilosas anθar o than. I Màrta avili lesθe thaj phendăs lesqe:

- Tu ći gelăn anθ-o gav mïrri dej thaj murro dad dă but vrjàma gele-θar… O Tomìcä but lośajlo thaj phendăs la ćhejaqe:

- Ʒa, Mar!e, ka-i ćar thaj kide manqe jekh angali ćar thaj de la ka-mïrre grasta, kë dukhal ma' o śero dë kajti pimos, sïm nasvalo…

I ćhej kandăs lesqe dùme thaj geli te kidel ćar anθar o kurùzo. Le kurùzură sas maj dur le caxrenθar, i ćhej ćhutăs pes anθ-e kurùzură thaj ći maj dikhlăs pes. O tërno uśtilo, dikhlăs trujal, dikhlăs kë na-i khonik trujal, lăs la karing geli i ćhej thaj ćhutăs pes anθ-kurùzură. Sas lesqe phares te arakhel la Mara, sas lesqe phares, tha' arakhlăs la. Xutilo pala' laqe zëja, perawdăs la ka-i phuv thaj thowdăs laqe o vast ka-o muj. I Màra cïrdelas pe telal, marelas pes leça anθar sa laqi zor thaj ćhutăs pesqe ùnźi anθ-e lesqo muj, dăs muj sode d-aśtisardăs, tha' ći aśundăs pes dur, anθa' kodja k-o tërno thowdăs laqe o vast p-o muj mukhlăs pesqe kàlci tele thaj aćhawdo mukhlăs pes kovles p-o trùpo la ćhejaqo. I ćhej n-aśti maj dăs dùma dukhaθar thaj ći maj ʒanglăs pesθar; pe-l punre la Maraqe dikhlăs pes kotororra ratesqe.

- San mïrri, Màra, san mïrri!

- Gaʒo maxrime, so kerdăn manqe? Mudaren tut le rrom, mudarel tut murro dad, mudarel tut mïrri dej!

- San mïrri rromni, ći maj mukhav tut! - phendăs o Tomìca xasavindoj.

- Des bule tirre deja thaj tirre dades, so kerdăn manqe? - phendăs i ćhej dikhindoj pe pesqe punre. Mudarel tut o baro Mihàj! - phendăs lesqe i ćhej naśavindoj anθar lesqi angali.

Gelăs xancï, pala' so phendăs lesqe:

- Te na phenes khanikasqe kë phabaren tut le rrom sar le hïrcos!

- Ći phenav, ći phenav - phendăs laqe o tërno, phanglindoj pesqe kàlci.

I ćhej geli karing le càxre thaj pala' laθe avelas o Tomìca la ćarăça anθ-e angali, ćar so sas kidini la Marăθar anθar o kurùzo. I ćhej lăs jekh bradĭ pajesqi thaj geli ka-i xaing. Pherdăs i bradĭ pajeça, xalawdăs pes pe-l punre thaj p-o muj thaj avili la bradăça anθ-e càxra. Sa kodova dĕs sas jekh dĕs kerko anθar laθe.

Somnul îl luă repede. Adormi liniştit şi se făcu de ziuă. Soarele se înălţase sus, dar el nu se ridicase din pat încă. Mara veni pe la el şi-i zise:

- Tu n-ai plecat în sat? Că mama şi tata au plecat de mult.

Tomiţă s-a bucurat mult şi-i zise fetei:

- Du-te, Mara, la iarbă şi strânge-mi un braţ de iarbă şi aruncă-l şi la caii mei, că mă doare capul de la băutură, sunt bolnav rău.

Fata îl ascultă şi plecă să strângă iarbă din porumbişte, ce era ceva mai departe de corturi; fata intră în porumbişte şi nu se mai văzu. Băiatul se sculă, se uită împrejur, văzu că nu e nimeni prin preajmă şi o luă pe urma fetei. Intră, aşadar, şi el în porumbişte. Îi fuse greu s-o găsească pe Mara, i-a fost greu ...dar o găsi. Sări prin spatele ei, o trânti la pământ şi îi puse mâna la gură. Mara se tăvăli pe jos, se luptă din răsputeri şi-l zgârâi pe faţă. Ţipă cât putu, dar ecoul nu s-a dus departe, pentru că băiatul îi puse mâna la gură. Îşi trase pantalonii jos şi se lăsă moale pe corpul fetei. Fata n-a mai putut vorbi, căzuse în leşin; pe picioarele Marei se iviră nişte picături de sânge.

- Eşti a mea Mara, eşti a mea!

- Rumânule spurcat, ce mi-ai făcut? Te omoară şatra, te omoară tata, te omoară mama!

- Eşti nevasta mea, nu te mai las! - zise Tomiţă cu glas înecăcios.

- Faci la mă-ta şi la tatăl tău, ce mi-ai făcut? - zise fata uitându-se pe picioarele ei. Te omoară bulibaşa! - i-a mai zis fata fugind din braţele lui.

Făcu vreo câţiva paşi, apoi îi zise:

- Să nu spui nimănui, că te arde şatra de viu ca pe şobolan!

- Nu spun, nu spun, zise băiatul, legându-şi pantalonii.

Fata plecă spre corturi şi în urma ei venea Tomiţă cu iarba-n braţe, iarbă ce fusese strânsă din porumbişte. Fata luă cofa de apă şi plecă la fântână. Umplu cofa cu apă, se spălă pe picioare şi pe faţă şi veni cu cofa-n cort. Toată ziua aceea fu o amărăciune pentru ea.

Avilo o baro Mihàj anθar o gav. O baro gaʒo le gavesqo phendăs lesqe te ʒal-θar anθar lesqo gav, anθar kodja kë-l grasta xale să-l ćară le gaʒenqe. Kidine sa so sas len anθ-ël wurdona thaj gele-θar. Maladile aver caxrença anθ-o le Sarosqo veś. Vazdine-l càxre thaj gele savorre ka-o bìrto. O bìrto sas paśa-l càxre. Le tërne, le tërnă, le ćhave khelenas, nùma' i Màra sas xolăriko. Vi o Tomìca sas xolăriko. Dăs pesqi godĭ kë kerdăs jekh butĭ ʒungali thaj laʒaí anθar le rrom. Le rrom matile, gilabaje ka-o bìrto thaj khelden, ći marde pen, ći akuśle pen. Vi ël ʒuvlă matilesas, tha' beśenas ka pesqo than. Amboldile savorre kaθar o bìrto, nesave khelenas, aver gilabanas. Trëbunas te kiden pen sa-l caxrença p-o kïmpo baro la Krajovaqo, anθar o dĕs e prandizmasqo. Kana kerdilo dĕs, le rrom gele karing i Krajòva. O Tomìca gïndilas pes vi vow ka-i Màra:

- Śaj kerela ma' o baro Mihàj lesqo ʒamutro, tha' kaθar gàlbi, kaθar love? Soça te kinav manqe love? Aresle anθ-o baro kïmpo la Krajovaqo. Vazdine le càxre thaj dine drom le grasten' ka-i ćar. Rătăθe, pale' kerde bare jaga thaj aśunelas pes zurales lenqo muj; von beśenas paśal i jag. Anθ-o maśkar le caxrenqo sas jekh jag bari; othe avenas nùma' kodola saven sas len te prandizaren penqe ćhaven. O baro Mihàj aźukerelas te aven lesqe ʒene save te mangen sar bori lesqe ćheja, la Mara, tha' kon d-aśtilas te puterel pesqo muj, kon d-aśtilas te mangel la? Anθar ël but uśtilo telal jekh murś tikno thaj thulo, kadova sas o Zdrălă.

- Baré!a Mihàj, te avel tiri ćhej śuźi, sï man ćhavo prandizmasqo thaj tu ćhej prandizmasqi!

Ïntïnzosardăs o vast anθ-o savo sas les jekh valin molăça thaj phendăs lesqe:

- Keras o fòro, sode kames, mo?

- Deś kìle sumnakaj, kotora bare! - phendăs o Mihàj, lośalo kë avilăs lesqe jekh manuś ka-pesqi ćhej, jekh manuś laćho thaj bravalo.

- Dav efta, mo, efta kìle sumnakaj, bare kotora!

- Na, na, sï xanci anθar mïrri ćhej, mïrri ćhej sï śukar sar o sumnakaj!

- Dav me oxto oka gàlbi - phendăs o Joniśòro, jekh rrom bravalo anθar o Tïrgu Źìu.

O Zdrălă uśtilo anθ-e punrenθe thaj dăs muj:

- Mo, Joniśòro, sosθar pharaves murro fòro le bare Mihajeça? Pala' kadja dăs pes la bulăça anθ-e phuv thaj phendăs:

A venit bulibaşa din sat. Primarul i-a zis să plece din satul lui, fiindcă, zicea el, caii au distrus recolta oamenilor. Au strâns toate în căruţe şi au plecat. S-au întâlnit cu alte şatre în pădurea Sarului. Au ridicat corturile şi au mers cu toţii la birt. Birtul era aproape de corturi. Fetele, băieţii jucau, numai Mara era tristă. Tomiţă era şi el trist. Îşi dăduse seama că a făcut un lucru rău şi ruşinos pentru şatră. Ştrarii s-au îmbătat, au cântat la birt şi au jucat, dar de bătut nu s-au bătut, nu s-au ocărât. Şi femeile erau bete, dar erau liniştite. S-au întors cu toţii de la birt, unii cântând, alţii jucând. Trebuiau să se adune cu toate şatrele pe câmpia cea mare a Craiovei, pentru ziua de împerechere. În zorii zilei şatrele au plecat spre Craiova. Tomiţă se gândea şi el la Mara:

- Poate mă face bulibaşa ginere, dar de unde galbeni, de unde bani? Cu ce să-mi cumpăr fata?

Ajunseră în câmpia mare a Craiovei. Au ridicat corturile şi au dat drumul cailor să pască iarbă. Seara, ca de obicei, focuri multe şi gălăgie mare pe lângă foc.

În mijlocul corturilor era un foc mare la care veneau numai cei ce aveau de însurat şi de măritat. Bulibaşa aştepta şi el peţitori pentru Mara, dar cine avea curajul să deschidă o vorbă, cine putea să vină la ea?

Din mulţime se ridică în picioare un bărbat scund şi gras. Era Zdrălea.

- Bulibaşă Mihai, să-ţi fie fata curată, am băiat de însurat şi tu fată de măritat!

Întinse mâna în care avea o sticlă de vin şi îi zise:

- Batem palma, zi, *mo*, batem palma, cât vrei *mo*?

- Zece kilograme de aur, ducaţi mari ! - zise bulibaşa vesel pentru că i-a venit un peţitor bun şi bogat.

- Dau şapte, *mo*, şapte kilograme de aur, ducaţi mari!

- Nu, nu, e puţin pentru fata mea, e fată frumoasă ca aurul!

- Dau eu opt kilograme de aur - zise Ionişor, un rrom bogat din Târgu Jiu.

Zdrălea se ridică-n picoare şi zise:

- *Mo*, Ionişor, de ce-mi spargi târgul cu bulibaşa Mihai? Apoi, se trânti cu fundul de pământ şi zise:

- Dav enă oka gàlbi, thaj te train le tërne!

- Dav deś oka gàlbi! - dăs muj o Joniśòro xolăriko, rodindoj te pharavel o fòro le Zdrelăsqo le Mihajeça. Le rrom kaśtunisajle, ći maj phenenas khanć.

- Dav deś oka gàlbi thaj kerav abăw baro! Dav pimasqo thaj xamasqo, te merel mïrri dej! - phendăs o Parojlă, o maj bravalo anθar sa-l rroma save kidinesas pen p-o kïmpo la Krajovaqo; vow sas năмosqo baro thaj khonik ći phenelas jekh vòrba angla' lesθe.

- Kon maj kamel te lel la Mara? - phendăs o baro Mihàj lośalo anθar o dinimos savo avilo anθ-e lesqe vast.

Aćhilo mosqo o Zdrälă, ći maj phendăs khanć nici o Joniśòro, ći maj phende khanć, anθa' kodja kë sas but gàlbi thaj o abăv xalas but love.

- Tiri te avel, Parojlă! - phendăs o baro Mihàj, paruvdindoj pesqi stadĭ la stadăça le Parojlesqi. Le rrom astarde te gilaban thaj te khelen tha' baśelas o baro kïmpo la Krajovaqo.

- Sï amen xamasqo thaj pimasqo te phutŏl o për.

Geli i vèstja anθ-e sa-l rroma. Le Parojlăs sas les gàlbi maj but desar le Mihajes, tha' lesqo ćhavo sas ʒungalo thaj i Màra rovelas anθ-i càxra. Rovelas kë mudarela la-l rroma anθar so kerdăs le Tomicaça thaj kë o ćhavo le Parojlăsqo sas koro jekhe jakhaθar; kadja butĭ kerelas la vi maj but te rovel. Thowdine-l grast ka-o wurdon thaj telărde te kinen so trëbulas anθar o abăv: bale, bakră, mol thaj rakìa. I rakìa thaj i mol sas i loś le rromenqi.

- Dau nouă kilograme de aur, să-ţi trăiască fata şi mie băiatul!

- Dau zece kilograme de aur! - zise Ionişor supărat, vrând să-i strice târgul lui Zdrălea cu Mihai.

Şatra înlemnise, nimeni nu mai scotea o vorbă.

- Dau zece şi fac nuntă mare, dau de mâncat şi de băut, să moară mama! - zise Paroilea, cel mai bogat din toată şatra. El era de neam mare şi nimeni nu scotea o vorbă.

- Cine mai vrea s-o ia pe Mara? - zise bulibaşa Mihai mulţumit de darul picat.

Tăcu Zdrălea, tăcu şi Ionişor. Tăcură pentru că preţul era mare şi nunta costa foarte mult, asta însemna mulţi bani.

- A ta să fie, Paroilea! - zise bulibaşa Mihai, schimbându-şi pălăria cu a lui Paroilea. Şi Soroca-şi schimbă baticul cu cel al nevestei lui Paroilea. Şatra începu să cânte şi să joace de răsuna câmpia mare a Craiovei.

- De băut şi de mâncat avem, *mo*, să dea burta-n draci! - strigau şătrarii.

S-a dus vestea în toată şatra. Paroilea avea galbeni mai mulţi decât bulibaşa Mihai, dar băiatul era urât şi Mara plângea în cort. Plângea că şatra o va omorî şi pentru că băiatul lui Paroilea era chior de-un ochi; asta o făcea şi mai mult să plângă. Au pus caii la căruţă şi au plecat să cumpere ce trebuia de cumpărat pentru nuntă: porci, oi, vin şi ţuică. Ţuica şi vinul erau bucuria şatrei.

Ći lăs lenqe but vrjàma te kinen kadala bută, anθa' kodja k-o fòro sas paśe. Le wurdona amboldile pherde bale, bakră, mol, rakìa thaj manre.

Sas jekh abăv baro sar nijekhvar. Sa-l rroma ʒanenas la Mara tha' le Parojlăs khonik ći prinʒanelas les. Xale, pile, khelde trin dĕs thaj trin ră tă. I Màra rovelas, gïndilas pes kë o Tomìca sas anθar laθe jekh arman thaj delas armaja o dĕs kana kerdili phenelas pesqe:

''- So kerava ma' me kana-l rroma dikhena kë ći sïm ćhej - luludĭ; so avela atùnć mança, sar d-aśtiva te xav i dukh thaj o laʒav, so kerava? Te phabarel les i jag le maxrime gaʒes, xalăs mïrri loś! ''So dĕs ʒungalo sas kodova?'' ''Sas o dĕs le laʒavesqo thaj mïrre merimasqo.''

Le ćheja avenas laθe, ćumidenas la thaj phenenas:

- San tërni bori, san lośali tu ʒas-θar amenθar thaj avesa baxtali, avesa rromni!

- Ʒa Devleça, te avel tut baxt bari! - phenenas le ćheja ćumidindoj la. Tha' voj ći phenelas khanć.

O Tomìca avilo vi vow laθe. Dikhlăs la rovindoj, rujas vi vow, tha' ći ankalawdăs jekh vòrba anθar pesqo muj. Aźukerelas vi vow o agor, kana dikhela pes kë i Màra sï rromni. Khonik ći ʒanelas anθar kadova baro dilimos. Phenelas pesqe:

- So kerava kana phenela ma' - i ćhej, kon ankalavela ma' anθar o baro pharimos, kon?

Kerde pen xamata pala' xamata: mas peko, zumă thaj sarme. Le rrom xale thaj pile pe ćajlimasθe. Sas ră t, o ćhonuto dudărelas p-o ćèri; o muj le rromenqo aśunelas pes anθ-e sa-l riga. Xalas pes, pelas pes thaj o khelimos sas lesθe khere. I Màra nakhli telal-l xuluva la caxraqe thaj geli ka-o Tomìca. O Tomìca sovelas anθ-ël bare pèrini. Uśtăwdăs les lokhorres thaj nakhli leça vastesθar maj dur le caxrenθar. Laqo dad sas mato, mati sas vi laqi dej, i Soròka, sovenas jekh paśa-o kol-aver thaj phurdenas phares anθ-e lìndri. Sas but phage thaj o matimos pharărdăs lenqo śero. O Tomìca thaj i Màra durăjle but le caxrenθar thaj ćhute pen anθ-e jekh veśorro. I ćhej lăs les anθ-e angali thaj phendăs lesqe rovindoj:

- So keras, mo, Tomìcä, mo? Mudaren amen-l rrom, phabaren amen p-i gomìla kaśtenqi!

N-a durat mult asta, pentru că oraşul era aproape. Căruţele s-au întors încărcate de porci, oi, vin, ţuică şi pâine.

A fost nuntă mare ca niciodată. Toată lumea o ştia pe Mara, dar pe băiatul lui Paroilea mai nimeni nu-l cunoştea. Au mâncat, au băut, au jucat trei zile şi trei nopţi. Mara în schimb plângea, se gândea că Tomiţă a fost pentru ea un blestem şi-şi blestema ziua când s-a născut. Îşi spunea:

‘‘- Ce-oi face eu când şatra va afla că nu sunt fată curată? Ce va fi atunci cu mine, cum o să pot răbda bătaia şi ruşinea, arde-l-ar focul de rumân spurcat, arde-l-ar focul de om stricat, cum de mi-a stricat bucuria mea? ‘‘Ce zi a fost ziua aceea?’’ ‘‘A fost ziua ruşinii şi a morţii mele.’’

Fetele veneau la ea, o pupau şi îi ziceau:

- Eşti mireasă, eşti fericită, tu pleci dintre noi şi vei fi muiere!

- Du-te cu Dumnezeu, să ai mare noroc! - ziceau fetele sărutând-o. Dar ea nu scotea o vorbă.

Tomiţă veni şi el la ea. O văzu plângând, a plâns şi el, dar nu a scos o vorbă. Aştepta şi el rezultatul când fata nu va fi fată mare. Nimeni nu ştia de marea lor prostie. Îşi zicea:

- Ce-oi face dacă fata mă va spune, cine mă va scăpa de beleaua asta mare?

S-au făcut fripturi, ciorbe şi sarmale. Şatra a băut şi a mâncat. Era noapte, luna lumina pe cer; în şatră era multă gălăgie. Se bea, se cânta şi se juca. Mara fugi pe sub poalele cortului şi se duse în cortul lui Tomiţă. El era culcat în duna de fulgi. L-a sculat încet şi fugi cu el de mână mai departe de şatră. Bulibaşa era beat, beată era şi mama ei, Soroca; dormeau unul lângă celălalt şi sforăiau. Erau prea obosiţi şi băutura le îngreunase capul. Tomiţă şi Mara s-au îndepărtat mult de şatră şi au intrat într-un lăstăriş de salcâmi. Fata l-a luat în braţe şi i-a spus plângând:

- Ce facem, *mo*, Tomiţă, *mo*?! Ne omoară şatra pe amândoi, ne arde de vii pe grămezi de lemne!

- Na dara, Mar!e, kë ći meras dujvar; jekhvar meras, jekhvar, khonik ći trail sode sï i phuv p-i lùmja!

- Mo, Tomìcä, mo, kodova sï koro thaj ʒungalo thaj sa ʒanen les kë sï ʒungalo, desar jekh ʒungalo thaj koro maj miśto xamos ka-l kerme! - phendăs i ćhej rovindoj.

- Te na phenes khanć, te phandes tiro muj sar i phuv, aśunes man?

- Aśunav tut, aśunav tut, o Del te aźutil tut!

- Mar!e, dikh sode ćexraja sï p-o ćèri kajti kamimos te avel ame amen anθ-o tràjo!

I ćhej astardăs te asal lesθar, ʒanelas kë texàra merela thaj na-i sar te maj trail.

- Dikh, mo, gaʒé!a, sode baro ćhonuto sï p-o ćèri!

- Dikhav, Mara, dikhav - phendăs vi vow aźukerindoj te dikhel so phenel i ćhej.

- Kadja aćhesa tu, mo, bi manqo, me texàra ći maj avava, mudaren man-l rroma!

I ćhej phendăs lesqe kë ka-l rroma na-i sar ka-l gaʒe. Le ćheja ći den dùma le ćhavença anglal o prandimos. Thaj kana-l rroma astaren len, liduj sï mudarde.

- Hàjda te ʒas-θar, kë śaj kë roden man mïnre dada! O Tomìca lăs la ćheja anθ-e angali, ćumidăs la thaj phendăs laqe:

- Te na phenes man', Mar!o, te na phenes man'!

- Na, ći phenav tut, mo, gaʒé!a, tha' tu san dilivano, kerdăn man rromni, so kerava me texàra? Kidine penqe vasta thaj gele-θar karing le càxre. I ćhej lăs la anglal thaj o ćhavo avelas maj lokhorres pala' laθe. I răt nakhli sìgo thaj le rrom gele maj dur le abăveça. Le ćheja gilabenas:

''Le, bori!e, so sï tiro,
Kë avilo o ćàso baro kaθar o Del.
Le akana tire rromes,
Ʒa te soves leça,
Na fal tut nasul!''

I ćhej beśelas anθ-o muj la càxraqo thaj trujal laθe sas le bare ćheja. Trëbunas te ʒan-θar laça ka-o tërno khere. Gilabalas pes bare mujeça:

- Eeee, dikh la ćhej!a, ćhavé!a.

Kë sï ćhej sar sï o thud!

Ćhej bari sar rrajnŏrri!

- Nu te speria, Mara, că nu murim de două ori! Murim o dată şi gata, nimeni nu trăieşte cât pământul!

- *Mo*, Tomiţă, *mo*, ăla e chior şi urât şi toată şatra îl ştie că e urât; decât un urât şi-un chior mai bine mâncare la viermi şi gata! - zise fata plângând.

- Să nu spui nimic, nimic, să taci ca pământul şi să fii tare ca fierul, auzi tu, Mară, auzi?

- Aud, aud, Dumnezeu să mă ajute!

- Mara, uite câte stele sunt pe cer, atâta dragoste să avem noi în viaţă!

Fata începu să râdă de el; ştia că mâine va muri şi nu va mai trăi.

- Uite, *mo*, rumâne cât de mare este luna pe cer!

- Văd, Mara, văd, spuse şi el, aşteptând să vadă ce-o să zică fata.

- Aşa vei rămâne tu singur fără mine, *mo*, eu mâine nu mai sunt, mă omoară şatra.

Fata îi spuse că la şatră nu-i ca la români. Fetele nu umblă cu băieţii înainte de căsătorie, iar dacă sunt prinşi de şatră cei doi sunt omorâţi. Zise:

- Hai să plecăm, că poate mă caută tata şi mama!

Tomiţă o luă pe fată în braţe, o sărută şi îi zise:

- Să nu mă spui tu, Mara, să nu mă spui!

- Nu, măi, rumâne, nu te spun, dar tu eşti prostănac, m-ai făcut femeie, ce-oi face eu mâine seară?

Şi-au strâns mâna şi au plecat spre corturi. Fata a luat-o înainte şi băiatul venea mai încetişor pe urma ei. Noaptea trecu repede, iar şatra îşi continuă petrecerea. Fetele cântau:

"*Ia-ţi mireasă ce e al tău,*
C-a venit şi ceasul tău,
Ce e de la Dumnezeu,
Ia-ţi acuma omul tău,
Mergi la pat, nu-ţi pare rău!"

Fata sta în uşa cortului şi era înconjurată de fetele cele mari. Trebuiau să plece cu ea la băiat. Se cânta chiuind:

- *Ehe-he, iată fata, mă, băiete!*
Căci e fată precum spuma!
Fată mare-i, precum zâna!

Astardăs te gilaben thaj te khelen savorre.

I ćhej trëbulas te khelel le mujeça karing i càxra laqi thaj ʒalas le zëjança karing i càxra le tërnesqi, butĭ so kamel te phenel kë voj ći maj amboldol pes ka-pesqe dada thaj ći maj mukhel pesqe rromes. Kana i tërni bori areselas ka-i càxra le tërnesqi, voj trëbulas te kerel jekh solaxaimos, te solaxal p-o dòpo, p-o ćokàno thaj p-i kat.

Pekelas pes jekh manro londo p-i jag, anenas pen duj tiără anθ-e save thonas pen purum, lon, mas thulo thaj mol. Jekh tiàri sas thowdino pe-l ćanga le tërnesqe thaj o kol-aver tiàri pe-l ćanga la tërnăqe.

Liduj xanas: i ćhej lelas manro, mas thulo thaj sa so sas anθ-o tiàri le tërnesqo thaj o tërno lelas anθar o tiàri la ćhejaqo. Pala' so xanas, avelas lenqo prandizmaqo solaxaimos. I ćhej sas rodini la dejaθar le tërnesqi thaj o tërno sas rodino la dejaθar la ćhejaqi, k-aśti te na aven rangle ori i ćhej te avel ka-o ćhon, ka pesqe podĭ. Trëbulas te avel dikhli i luludĭ la tërnăqi. O tërno sas sikawdo, sar te sovel la tërnăça, le tërnenθar prandizme. Trëbunas te kamen pen angl-ël rroma. Kana o ćhavo ori i ćhej ći kamenas te kerel so trëbulas sas marde thaj thowdine te ankalaven paj kaθar i xaing sa-o dĕs thaj sa-l rroma asanas kodolaθar ori kodolesθar.

I Màra sas xurăwdi anθ-i parni bori, thaj o tërno anθ-e parne sostă. Thowdăs pes telal' lenθe jekh poxtan parno. O tërno kerdăs sìgo pesqi butĭ thaj i rotĭa n-as makhli.

Le tërne prandizme thowdine o vast p-o ćhavo thaj marde les, pućhindoj les kaj sï i patĭv la ćhejaqi. O tërno rovelas:

- Kerdem, mo, kerdem!

- Kerdăn, bre, so kerdăn? Kaj sï i patĭv la ćhejaqi?

- Te maj kerel pale' la ćhejaça! - phende ël phure pherde xoli.

Pale' kerdăs thaj dikhle kë i Màra sas ʒuvli, na sas ćhej bari.

Laqo dad sas but xolăriko, tha' but maj xolăriko sas laqi dej, i Soròka.

- So kerdăn, Mar!e, so kerdăn? - phendăs laqe laqi dej, cirdindoj pesqe bala anθar o śero.

I Màra merelas daraθar anθar ël rroma, izdralas thaj rovelas. O Parojlă lăs jekh ćokàno baro thaj xutilo leça karing o baro Mihàj; dăs les jekh le ćokanoça thaj pelo tele. Tele ćhordăs pes but rat. Le ʒuvlă xutile pe Soroka thaj astarde te cïrden la balenθar.

A început să cânte şi să joace toată şatra.

Fata trebuia să joace cu faţa spre cortul ei, mergând cu spatele spre cortul băiatului, ca semn că ea nu se mai întoarce la părinţii ei şi nu se mai desparte de bărbatul ei. Când mireasa ajungea la cortul mirelui, ea trebuia să facă un jurământ, să jure pe nicovală, pe ciocan şi foarfecă.

Se făcea o pâine sărată pe vatră, se aduceau două farfurii în care se puneau ceapă, sare, şuncă de porc şi vin. O farfurie era pusă pe genunchiul fetei, iar alta pe cel al băiatului.

Amândoi mâncau: fata lua pâine, şuncă şi toate cele din farfuria băiatului şi băiatul din farfuria fetei. După ce mâncau, urma jurământul lor de căsătorie. Fata era controlată de mama băiatului, iar băiatul era controlat de mama fetei, ca nu cumva să fie zgâriaţi ori fata să fie la sorocul ei. Trebuia să se vadă cinstea miresei. Băiatul era învăţat ce să facă, de tinerii căsătoriţi ai şatrei lor, iar fata de femeile tinere căsătorite. Trebuiau să se culce sub observarea şatrei. Dacă fata sau băiatul nu făcea ce trebuia să facă erau bătuţi şi erau puşi să scoată apa de la fântână toată ziua şi toată şatra râdea de tânărul sau de tânăra aceea.

Mara era îmbrăcată în rochiţă albă de mireasă şi băiatul în izmene albe. S-a pus sub ei un cearceaf alb. Mirele a făcut repede treaba şi rochia nu era pătată.

Tinerii căsătoriţi au pus mâna pe băiat şi l-au bătut, întrebându-l unde este cinstea fetei. Băiatul plângea şi zicea:

- Am făcut, mă, am făcut!

- Ce-ai făcut mă, ce-ai făcut? Unde-i cinstea fetei?

- Să mai facă încă odată! - ziseră bătrânii revoltaţi.

Au făcut din nou şi au văzut că Mara era femeie, nu fată mare.

Bulibaşa era tare supărat, dar mai supărată era mama ei, Soroca.

- Ce-ai făcut, Mara, ce-ai făcut? - zise mama ei, smulgându-şi părul din cap.

Mara era pierdută, era moartă de frica şatrei, tremura şi plângea. Paroilea luă un ciocan mare şi se repezi cu el înspre bulibaşa; îi trase una cu ciocanul şi bulibaşa căzu la pământ. Jos se făcu o băltoacă de sânge. Femeile tăbărâră pe Soroca şi-ncepură s-o tragă de păr.

- Sosθar, ćhe, sosθar ći dikhlăn tire ćhejaθar? Dikh so marimos andăn amenqe! Maxrisardăn amen!

Le murśa thowdine o vast pe-l rovlă thaj dine drom ka-o mardimos. O Tomìcă delas jekhe kileça anθ-e lenθe sar anθ-o śax. Vow delas anθ-e să, ći ʒanelas anθ-e kasθe delas, kë vow kamelas te mudaren savorren te skäpil la Mara. Sas vi vow malawdo palal jekhe lungone sastreça, thaj lesqo baro trùpo pelo ka-i phuv sar jekh kaśt ćhindo. But rat ćhordilo, kerdăsas pes dĕs thaj le ʒuvlă thaj le murśa paślŏnas tele sar le barra. Le Tomicas sas les o śero porawdo thaj o vast phago. Le bare Mihajes sas les but pusavimata ćhurăqe anθ-e zëja. La Soroka sas la o śero phago anθ-e trin riga. Le phură avenas thaj phandenas len dïrzaça; o duvano sas lenqo drab. O kham vazdăsas pes opre thaj von sa maj paślŏnas telal.

- Ći maj san tu, mo, amaro baro, ći maj san baro anθar amenθe. Tiri ćhej maxrisardăs amen! - phendăs o Urzìkä.

- Kadja sï - phendăs vi o phuro Śośoj. Pala' kadja, maj phende sa kadja vi o Joniśòro, vi o Parojlă thaj… maj să-l rroma.

O Mihàj uśtilo kaθar i jag thaj gelo palal o wurdon. Ćumidăs pesqe grastorren thaj phendăs lenqe jasvinănça anθ-e jakhă.

- Te phiraven d-akanara mïnre ćhaven thaj mïnre rromnă maj angle, kë me ći maj avava tumença…

Thowdăs o vast p-e pesqo kolin o baro thaj balalo te dikhel kaj marel o ilo maj zurales, ankalawdăs i ćhuri i bari savăça ćhinelas le balen thaj phendăs:

- Kathe marel, tha' ći maj marela anθar ël rroma!

Dăs la dukhumaça anθ-o vastàri thaj i ćhuri chutăs pes anθ-e lesqo ilo thaj pelo maśkar pesqe grast. Mulosas le jakhança puterde.

I Soròka uśtili te dikhel kaj sï o Mihàj, thaj kana dikhlăs les palal o wurdon dăs muj zurales:

- Uśten, mo, kë mulo tumaro baro!

Laqo muj pherdăs sa-l càxre.

- Mulo o Mihàj o baro, ma na-i amen baro! - phendăs i Soròka cirdindoj o baro thaj o zuralo trùpo le Mihajesqo. Akana le rromen ma' n-as len lèʒa, mulisas lenqi lèʒa. Le phure, o Śośoj, o Urzìkä thaj o Joniśòro, phende:

- Mo, kana mulo o Mihàj, atùnć sam mule savorre!

- De ce, fă? De ce nu ai avut grijă de fata ta? Iată ce spurcăciune ai adus în şatră! Ne-ai spurcat şatra!

Bărbaţii au pus mâna pe ciomege şi au început bătaia. Tomiţă lovea cu un par de salcâm în ei ca-n varză. El lovea-n toţi, nu ştia în cine dădea, că el dorea să omoare toată şatra s-o scape pe Mara. A fost şi el lovit pe la spate cu o rangă de fier şi trupul lui mare căzu la pământ ca un copac tăiat. Mult sânge s-a vărsat în şatră.

Se făcuse ziuă: şi femeile şi bărbaţii zăceau pe pământ ca bolovanii. Tomiţă avea capul spart şi mâna stângă ruptă. Bulibaşa avea multe înţepături de cuţit în spate. Soroca avea capul spart în trei locuri. Babele veneau şi le legau rănile. Tutunul era medicamentul lor. Soarele se ridicase sus şi ei încă mai zăceau pe jos.

- Nu mai eşti bulibaşă, mă, nu mai eşti tu bulibaşă pentru noi! Fata ta a spurcat şatra noastră! - zise Urzică.

- Aşa-i, zise şi moş Şoşoi. Apoi ziseră şi Ionişor şi Paroilea şi... mai toată şatra.

Mihai se sculă de la foc şi se duse-n spatele căruţei. Îşi sărută catârii şi le zise cu lacrimi în ochi:

- Să-mi purtaţi copiii şi nevasta mai departe, că eu n-o să mai fiu cu voi ...

Puse mâna pe pieptul său mare şi păros să vadă unde bate inima mai tare, scoase *şuriul* lui de tăiat porcii şi zise:

- Aici bate, dar n-o să mai bată pentru şatră!

Dădu cu pumnul în mâner, cuţitul intră în inima lui şi căzu între catârii săi. Muri cu ochii deschişi.

Soroca se sculă să vadă unde este Mihai şi când îl văzu căzut în spatele căruţei strigă tare:

- Sculaţi, că nu mai aveţi bulibaşă!

Ţipătul ei cuprinse toată şatra.

- A murit bulibaşa, nu mai avem bulibaşă! - zise Soroca trăgând de trupul mare şi înţepenit al bulibaşei Mihai. Şătrarii au venit şi au văzut ce făcuse Mihai. Acum şatra nu mai avea lege, murise legea lor. Bătrânii Şoşoi, Urzică şi Ionişor au zis:

- *Mo*, dacă muri Mihai, atunci suntem cu toţii morţi!

- Te dikhas so kerasa la ćhejaça lesqi savi andăs amenqe marimos anθ-e amare càxre! Voj andăs o maxrimos!

- Te merel anθar amaro maśkar! - dine muj le ʒuvlă pherde xoli.

- Te thovas la te ankalavel paj jekhe kantaça pharawdi, kë ći nikerdăs śuźi pesqi piri! - phendăs o phuro Śośoj.

- Te phabol laqi piri maxrime!

- Te phabol dë ʒuvindi kë anθar laθe mulo o Mihàj!

- Huo, huo, huooo, te phabol laqi mortĭ maxrime! Tikni maj sanas, tha' kon athawdăs tut, kon pharawdăs tut, ćhe?

- I poś pala' tuθe, ćhe! - phenenas le ʒuvlă cirdindoj la balenθar ʒi ka-i xaing.

Le kol-aver ćheja marenas la le rovlănça thaj ćungarenas la. Xurăwde la jekhe parne gadeça jekhe xïvaça bari anθ-e zëja thaj thowdine la te phenel:

- Kon maj kerel sar manθe, sar manθe te aresel!

Le tërne thaj le ternă ćungarenas la thaj denas la armaja thaj ʒanas-θar. Pala' so ankalavelas paj kana perelas o kham, le rrom trëbunas te maren la le harapnikoça. Akharde le Tomicas te marel la, te marel la k-aśti te phenel kaça traisardăs thaj te ʒanel pes kon trëbul te pokinel sa kadova laʒav. O Tomìca sas o aźutòro le Mihajesqo; vow marelas kodolen save xolărenas le bare Mihajes.

- Să vedem ce-om face cu spurcata de Mara! Ea este paguba noastră!

- Să piară dintre noi, să piară din şatră!

- Să piară, să piară! - strigară femeile supărate.

- S-o punem să scoată apă într-o găleată fără fund, că nu şi-a păstrat ulcica curată! - zise moş Şoşoi.

- Să ardă ulcica ei blestemată fraţilor!

- Să ardă de vie, că Mihai a murit din cauza ei!

- Huo, huo, huooo! Să crape pielea ta spurcată, că mică erai, dar cine te-a înşelat, cine te-a spart, fă?

- Praful şi ţărâna pe urma ta, făă! - ziceau femeile, târând-o de păr până la fântână.

Fetele celelalte o băteau cu bâtele şi o scuipau. Au îmbrăcat-o cu o cămaşă albă cu o gaură mare în spate, să vadă toată şatra ruşinea ei. Mara scotea apă şi o turna într-o căldare fără fund zicând:

- Cine mai face ca mine, ca mine să păţească!

Băieţii şi fetele şatrei veneau şi o scuipau şi o blestemau şi plecau. După ce scotea apă, la asfinţitul soarelui, ştrarii trebuiau s-o bată cu harapnicul, adică un bici noduros. L-au chemat pe Tomiţă să o bată, ca să spună cu cine a trăit şi cine plăteşte toată această ruşine. Tomiţă era ajutorul lui Mihai, bulibaşa; el avea dreptul şă bată pe cei pedepsiţi de şatră.

- Mar la, Tomìcä, mar la, te pharol laqi mortĭ, kë n-as xarani, dikh so laʒav kerdăs amenqe!

Le jakha le Tomicasqe pherdile jasva, dikhlăs p-e Mara thaj phendăs:

- Phen les, Mar!e, phen les, te merel vi vow tuça, sosθar te maj trail?

- De, mo, so maj des vi tu anθar o muj! - phende ël ʒuvlă.

- Le, le, le! - phendăs o Tomìca, maladindoj la pe-l zëja. Laqi tërni mortĭ phadili thaj i ćhej ći maj ʒanglăs pesθar. Ćhorde jekh kànta pajeça pe laθe thaj i ćhej uśtili. O phuro Śośoj avilo jekha parne ćhurăça, astardăs pesqe śuke thaj kokalutne vastença i ćući la Marăqi, palal kodja ćhutăs i ćhuri anθ-e laθe. Pherdile pen lesqe vast rat thaj pala' kodova thowdăs lon kaj ćhindăs la ćhurăça. I ćhej pale' peli tele sar muli, pelo vi o Tomìca paśa' laθe.

- Gaʒé!a, tu kana ći keres so phenas ame, ći maj avesa amaro aźutòro!.

- Ba, dav, kako Śośoj, tha' sïm kovlo ilesqo thaj avilăs manqe nasul - phendăs o Tomìca uśtindoj telal. Palal kodja, dăs drom te marel la Mara le harapnikoça.

- Phen, Mar!e, o ćaćimos, phen!

- So te phenav, mo, gaʒé!a? So te phenav, dilé!a, so te phenav, gaʒé!a?

- Phenav me, kana tu ći phenes!

- Tu na-i tut so te phenes, kë ći ʒanes khanć pa' manθe, me phenava o ćaćimos akana.

- Phen, Mar!e - phendăs o Urzìkä.

- Te aven kathe o phuro Urzìkä thaj o Śośoj, te aven kathe, kë von ʒanen sa o ćaćimos.

- So ʒanas ame, ćhe', dini!e arman, kë me mudarav tut mïrre vasteça! - phende laqe-l phure.

- Kako Urzìkä, tu ʒanes, mo, tu ʒanes kë o Bakro mulo umblavdo anθar manθe. Vow asajas manθar thaj umblavdăs pes.

-Kadja sï mo, phralá!len, kadja sï. Ame ʒanas miśto kë kadja sï!

- Me sïmas ka o baro Mihàj thaj vow ći kamlăs te kerel fòro le Urdaça; pala' kodoja o Bakro, o ćhavo le Urdasqo, mudardăs pes.

- O Ùrda te pokinel sa, te na kaj beśen lesqe punre othe beśela lesqo śero!

- Bate-o, Tomiţă, bate-o, să-i crape pielea că n-a fost cuminte, uite ce ruşine ne-a făcut!

Tomiţă lăcrimă, se uită la Mara şi zise:

- Spune-l Mară, spune-l, să moară şi el odată cu tine, de ce să mai trăiască?

- Dă-i, mă, ce mai bombăni şi tu! - ziseră femeile.

- Na, na, na! - zise Tomiţă, lovind-o peste spinare.

Pielea ei fragedă se rupse şi fata căzu în leşin. Turnară o găleată cu apă pe ea şi fata-şi reveni. Moş Şoşoi veni cu un şuriu cu lamă albă, prinse cu mâinile lui osoase şi uscate sânul fetei, apoi trase cu lama cuţitului. Sângele îi umplu mâinile şi apoi dădu cu sare în rană. Fata căzu în leşin, căzu şi Tomiţă lângă ea.

- Gajeule, tu dacă nu faci ce zice şatra, n-o să mai fii ajutorul şatrei.

- Ba dau, nene Şoşoi, dar sunt slab de inimă şi mi-a venit rău, zise Tomiţă ridicându-se în picioare. Apoi începu s-o bată pe Mara cu biciul.

- Spune, Mara, adevărul, hai, spune!

- Ce să spun, mă, rumâne, ce să spun prostule, ce să spun, rumâne?

- Spun eu, dacă tu nu spui!

- Tu n-ai ce zice, că tu nu ştii nimic despre mine! O să spun adevărul acum ...

- Spune, Maro! - zise Urzică.

- Să vină aici moş Urzică şi Şoşoi, să vină aici, că ei ştiu tot adevărul!

- Ce ştim noi, fă, blestemato? Fă, noi te omorâm acum cu mâna noastră! - ziseră Urzică şi Şoşoi supăraţi.

- Nene Urzică, tu ştii, *mo*, tu ştii că Bacro s-a spânzurat din cauza mea. El şi-a bătut joc de mine şi s-a spânzurat.

- Aşa este *mo*, fraţilor, aşa este. Noi suntem martori că aşa este!

- Eu am fost la bulibaşă şi el m-a refuzat când i-am zis că Urda vrea să facă *fòro* cu el. Şi apoi fiul lui Urda, Bacro, s-a spânzurat.

- Urda să plătească tot, dacă nu unde-i stau picioarele îi va sta şi capul!

- Ùrda, kaj san, mo?

- Pokinav sa, vi o laʒav, sa pokinav - phendăs o Ùrda, ʒanglindoj kë lesqo ćhavo sas dośalo.

I Lùba kidăs le gàlbi anθ-e katrìnci thaj phendăs le rromenqe:

- Len, len, keren so kamen lença! O Bakro sï o dośalo, thaj me ʒanav vi me kadja butĭ!

- Pokindăs pes o laʒav savo sas amenqe kerdo, thaj pokindăs pes le trajoça le Mihajesqo! - phendăs o phuro Śośoj.

- Akana sa agorisardăs pes, te phabol i ćhej pe-i gomìla kaśtenqi, k-aśti te ʒal-θar o marimos anθar amare càxre!

I Màra sas thowdini pe-i gomìla kaśtenqi thaj le rrom dine muj:

- Te phabol, te phabol, te phabol!

- Huo, huo, huo! Te phabol laqi ćirikli, savi xurăjli maśkar laqe punre!

Le rrom asanas, asanas vi ël phură.

- Mo - phende ël phure - ame achilăm bi le bare Mihajesqo thaj o Tomìca na-i uźo rrom te avel amaro baro, i ćhej sï thowdini pe-l kaśt te phabol, tha' ame gïndisajlăm kadja: kon lel la pa-i gomìla kaśtenqi te avel lesqi rromni, kodova te avel amaro baro, k-aśti te na xasarel pes o baro năмo le Mihajesqo.

- Kon te lel la, mo, kë sï maxrime, kon te lel la dë rromni?

- Ame ći las la dä rromni vi te kerena amen ïmpäràtură! - phenenas le tërne.

- Atùnć trëbul te phabol! - phende ël phure.

Thaj, kana o Śośoj sas gätime te del jag ka-l kaśt, o Tomìca phendăs:

- Urda unde eşti, *mo*, Urda, unde eşti, *mo*?

- Plătesc tot! Plătesc şi ruşinea şi plătesc şi cât costă - zise Urda, ştiind că fiul lui era vinovat.

Luba adună aurul în poală şi zise către şatră:

- Lauţi-i, faceţi ce vreţi cu ei, *Bakro* e vinovat şi eu ştiu că e vinovat!

- S-a plătit ruşinea şatrei, ruşinea băiatului şi s-a plătit cu viaţa lui Mihai! - zise moş *Śośoj*.

- Acum s-a terminat! Să ardă fata pe grămada de lemne uscate, să scape şatra de spurcăciune şi gata!

Mara a fost pusă pe grămada de lemne şi şatra striga:

- Să ardă, să ardă, să ardă!

- Huo, huo, huo! Să-i ardă păsărica, care i-a zburat de sub picioare!

Şatra râdea, râdeau şi babele.

- *Moo* - ziseră bătrânii - noi am rămas fără bulibaşă, iar Tomiţă nu e rrom curat să fie bulibaşă! Fata este pusă pe lemne să ardă, dar ne-am gândit noi aşa: cine-o ia de pe grămada de lemne o ia de nevastă, ca să nu piară neamul lui Mihai, bulibaşa cel mare! Cine o ia acela va fi bulibaşă!

- Cine s-o ia, *mo*, că e spurcată, cine s-o ia, cine dintre noi s-o ia de nevastă?

- Noi n-o luăm de nevastă, chiar de ne-ar face împăraţi! - ziceau tinerii şatrei.

- Atunci trebuie să ardă - ziseră bătrânii şatrei.

Şi când Şoşoi fu gata să dea foc lemnelor, Tomiţă zise:

- Lav la me, mo, k-aśti te avel tumen sämïnca le Mihajesθar, lav la me kadja maxrime sar si!

- Le la Tomìcä, le la, te trail tuqe, te avel tiri thaj te avel tut but ćhave laça thaj te butăres amare năмos!

O Tomìca lăs la Mara anθ-e angali thaj gelo laça anθ-e pesqi càxra.

- Mar!e, trais! Vi me traisarav, li duj traisaras, o Del sas amença, traisaras li duj!

- Khonik ći maj durărel amen jekh averesθar, khonik! Le rrom sï amare!

- Khonik ći maj durărel amen, o Del skäpisardăs amen merimasθar! O kham ći maj durărel amen!

- Tomìcä, skäpisajlem anθar ël vasta le Koresqe, skäpisajlem jagaθar thaj sïm ʒuvindi! - phendăs i Màra!

- Tha, Mar!e, vi me ći mulem, tu thaj o Del skäpisardăn man!

- Naistisarav le Devlesqe savo sï opre, sam meste, sam li duj jekh anθ-e angali le kol-averesqi!

Le rrom gätisajle te telăren anθ-e gava thaj fòrură prinʒande. I Màra sas anθ-o wurdon paśa-o Tomìca. Akana, o Tomìca sas o baro le rromenqo.

- O iau eu, *mo*, o iau eu, să aveţi sămânţă de la bulibaşa Mihai, o iau eu aşa spurcată cum e!

- Ia-o Tomiţă, ia-o, să-ţi trăiască şi să ai parte de ea, să ai copii mulţi şi să ne măreşti şatra!

Tomiţă a luat-o pe Mara-n braţe şi se duse cu ea spre cortul lui.

- Mară, trăieşti, şi eu trăiesc, amândoi trăim! Dumnezeu a fost cu noi, trăim amândoi!

- Nu ne mai desparte nimeni, nimeni! Şatra e a noastră!

- Nimeni nu ne mai desparte, Dumnezeu ne-a scăpat de moarte şi de necaz! Soarele nu ne mai desparte!

- Tomiţă, am scăpat din braţele lui Chioru şi am scăpat şi de foc şi de moarte! - zise Mara.

- Apoi, Mara, şi eu am scăpat de moarte datorită ţie şi lui Dumnezeu!

- Mulţumesc Domnului de sus, suntem liberi, suntem împreună!

Şatra se pregăti să plece prin satele şi oraşele cunoscute. Mara era în căruţă lângă Tomiţă. Acum, Tomiţă era bulibaşa, *o baro* al şatrei.

Postfaţă

Lucrarea este o *paramìć rromani,* o "poveste" cu tâlc a unei întîmplări tragice dintr-o comunitate de rromi nomazi. Atributele oralităţii, chiar şi atunci când nu este vorba de dialog, sunt deosebit de elocvente. Am spune că nu este scrisă, ci "povestită", eventual lângă focul înalt din mijlocul unei şatre, povestită pentru a servi drept punct de plecare pentru tragerea de învăţăminte: ce trebuie şi ce nu trebuie să se întâmple în cadrele *Rromanipen-ului,* legea sacră a rromilor, şi care sunt consecinţele nerespectării normelor tradiţionale de viaţă.

Firul povestirii este simplu, timpul liniar, acţiunea se desfăşoară în cadrele unei cronologii fireşti, întrerupte de un singur episod de flash-back: amintirea unui necaz mare care s-a abătut asupra şatrei, când rromii au fost alungaţi de primar din sat în plină iarnă şi au ajuns de şi-au mâncat câinii de foame, şi-au ars căruţele de frig, când mulţi dintre ai lor au murit de frig şi de foame. Dincolo de semnificaţia acestui moment, în care se subliniază excluderea şi ura rasială cărora sunt supuşi rromii, se remarcă şi sensul de semn rău, aducător de necaz, al acestei amintiri negative.

De altfel, întreaga povestire se află sub semnul blestemului: încă de la începutul derulării acţiunii, apare *cântecul cucuvelei,* considerat un implacabil semn de nenorocire, care va reveni pe parcursul textului pentru a întări ideea de blestem. Sunt descrise practicile de purificare şi de alungare a blestemului, între care: punerea pe foc a cortului pe care cântase cucuveaua, precum şi a căruţei, a calului şi a tuturor lucrurilor proprietarului respectivului cort; rostirea unui descântec cu rol purificator şi apotropaic: *Dau un ou pentru un bou! / Dau o ceapă pentru o vacă! / Dau un usturoi pentru o şatră!*; tămâierea bucatelor şi a corturilor; dăruirea celui păgubit cu un cort nou şi cu toate cele necesare traiului (căruţă, cal, câine, perini, dune, pături, haine, mălai) şi binecuvântarea acestui cort nou: i se face praznic să nu mai vină nimic rău asupra lui, se sacrifică un berbec şi se dau copiii pe faţă cu sângele berbecului, în semn de noroc.

Cu toate acestea, un alt semn rău întăreşte teama de nenorocire:

într-un potop care se abate asupra şatrei, încercând să salveze un copil, este gata să moară moş Diloda, cel mai bătrân bărbat din comunitate. Din fericire însă, atât bătrânul, cât şi copilul sunt salvaţi.

Povestirea continuă cu un episod clasic al epicului rrom: *Bakro*, un băiat sărac, o iubeşte pe Mara, fiica bulibaşei Mihai, şi fata îi spune să o ceară de la tatăl ei, după legea rromilor. Deşi nu au bani suficienţi pentru rangul ei, văzând suferinţa fiului lor, părinţii lui *Bakro* trimit peţitor la bulibaşă. Supărat de îndrăzneala lor, bulibaşa le transmite să plece din şatră. De durere, *Bakro* se spânzură. Încă un necaz pus pe seama cucuvelei blestemate.

Nenorocirile continuă cu o încălcare gravă a legilor şatrei. Norma nescrisă a comunităţii spune că bătrânul care ajunge la o sută de ani poate să schimbe legea şatrei, poate cere socoteală bulibaşei, poate să-l judece dacă a făcut bine şatrei sau nu. Moş Diloda, care a împlinit o sută de ani, hotărăşte ca şatrele să se unească într-una singură şi, în fruntea acesteia, să fie pus cel mai bogat şi mai puternic dintre bulibaşi. Supăraţi că li se ştirbeşte autoritatea, bulibaşii îl biciuiesc, încălcând grav legile rrome de respectare a deciziei bătrânilor. În apărarea bătrînului sar toţi ceilalţi, femeile îşi ridică fustele pentru a potoli conflictul: gestul semnifică spurcarea adunării. Cei zece bulibaşi se bat şi nouă dintre ei mor; cel rămas în viaţă, Mihai, devine bulibaşa tuturor şatrelor.

O dată legea şatrei schimbată, Moş Diloda poate muri liniştit şi, o dată cu el, moare şi femeia lui, Leanca. Datorită păcatului săvârşit împotriva bătrânului, şatra va trăi cu frica de strigoii celor doi morţi. Posibila prezenţă a strigoilor este un nou semn rău. Răzbunarea bătrânului pare a plana asupra şatrei.

Dezastrul atinge un moment culminant cînd rromii găsesc un soldat român fugit din armată şi, în bunătatea lor desăvârşită, îl adăpostesc în şatră să nu-l găsească potera. Îl botează Tomiţă şi îl fac ajutorul bulibaşei. Drept "răsplată" pentru generozitatea şatrei, românul cade în păcat şi o dezonorează pe Mara, fata bulibaşei, poate şi cu gândul că ar putea-o astfel lua de nevastă şi şi-ar întări statutul în comunitate. Între timp, bulibaşa se înţelesese cu Paroilea să se încuscrească, nevestele făcând schimb de baticuri, semn că erau *hanamika* (cuscre).

Are loc nunta. Văzând că fata nu este virgină, tatăl mirelui îl ia la bătaie pe tatăl fetei, iese bătaie mare în toată şatra, se consideră că s-a spurcat şatra şi oamenii vor să-l alunge pe bulibaşă. De ruşine şi durere,

bulibaşa se sinucide. Mara este bătută şi pusă să scoată apă din fântână cu o găleată cu fundul spart, semn al oprobriului public. Tomiţă, ca ajutor al bulibaşei, este pus şi el să o bată. Mara nu vrea să-l dea de gol pe român şi spune că *Bakro* a necinstit-o. Tatăl lui *Bakro* plăteşte ruşinea şatrei şi fata este pusă pe o grămadă de lemne să fie arsă. Mai marii şatrei hotărăsc, în cele din urmă, să fie bulibaşă cine o va scăpa pe Mara de foc şi o va lua de nevastă, aşa spurcată cum este.

Lucrarea se remarcă prin acurateţea descrierii cutumelor rrome şi a valorilor culturii tradiţionale: comensualitatea, ca simbol al *phralipen*-ului (fraternităţii); respectul pentru bătrâni; semnificaţia lui "*des patîv*" (dai respect): încredere, respect, împăcare, credinţă, cinste; credinţa în soartă şi în semne de bine şi de rău; obiceiurile de Paşte: haine noi, împăcarea tuturor celor certaţi, că e păcat să vă prindă Paştele supăraţi sau certaţi, se mănâncă pe la alte corturi, se fac urări de bine: *Sode bal si p-o śero / Kajti love anθ-o gono!* (Cât păr pe cap / Atâţia bani în sac!), *Gàlbeni but, grasta zurale!* (Mulţi bani, cai puternici!), femeia aduce pe farfurie aurul familiei, inclusiv salbele, se toarnă vin în farfurie si peste mâinile femeii şi bărbatului ei, semn de noroc, se udă cu vin cortul, căruţa şi caii, semn de prosperitate.

Un loc aparte în economia lucrării îl ocupă descrierea nunţii tradiţionale. Fata merge cu spatele spre cortul băiatului, semn că nu se mai întoarce la părinţii ei şi că nu se va despărţi de bărbat; se desfăşoară jurământul miresei pe nicovală, ciocan şi foarfecă, semn că se va include între valorile bărbatului ei; fata mănâncă carne şi pâine din farfuria mirelui şi el din farfuria miresei, simbol al mesei împărtăşite, de tip eucharistic; puritatea fetei este controlată de mama băiatului şi a băiatului de către mama fetei, ambii miri trebuind să fie curaţi la căsătorie: nu se admite în şatră dragoste în afara căsătoriei. Mamele deţin responsabilitatea în formarea copiilor lor în spiritul legii rrome. Începând cu verificarea purităţii mirilor, părinţii au un rol foarte important în susţinerea căsătoriei. De pildă, ei pot interveni în certurile dintre soţi în scopul împăcării acestora, acesta fiind unul dintre faptele care explică durabilitatea căsătoriei tradiţionale rrome.

În concluzie, considerăm că publicarea lucrării de faţă reprezintă un fapt pozitiv în dezvoltarea literaturii rrome contemporane din România şi că stilul acestui tip de proză merită continuat.

lect. dr. Delia Grigore

Valorile literelor rrome:

Rromani	Română
ä	ă
ï	î
ë	ă (variantă fonetică pentru voc. *e)*
ă	ia, ea
ĭ	ii
ĕ	ie
ŏ	io
c	ţ
ć	ce, ci
ćh	ce, ci (aici: *ş*)
ge	ghe
gi	ghi
x	h
j	i
k	c
ś	ş
ź	j
ʒ	ge, gi (aici, ca un *j* românesc)
q	"c", iar după *n*, ca un "g"
ç	"s", iar după *n*, ca un "ţ"
θ	"t", iar după *n*, ca un "d"

Glosar
cu expresiile şi termenii rromi evidenţiaţi în operă

bengalo - drăcos
Si miśto! - Este bine!
Haj dan, mo, kathe! - Hai, mă, aici!
Haj, mo, xa vi tu! - Hai, mă, mănâncă şi tu!
Si miśto - Este frumos!, Este bine!
khulale - căcăcioşi
mo - mă, bă
Śunes, mo, Diloda? - Mă auzi, mă, Diloda?
Śopïrla - nume ("Şopârla")
more, mo! - mă, măi, ăsta!
Śośoj - nume ("Iepure")
Le, mo, tu thaj i Śopïrla! - Ia, măi, tu şi Şopârla!
Te train but berśa! - Să trăiţi mulţi ani!
ćući - ţâţă
uśti! - Scoală! Ridică-te!
Bakro - nume ("berbec"; "miel")
I maj śukar sas i Lănka - Cea mai frumoasă era Leanca
Te trais, Lire, te trais! - Să trăieşti, Lira, să trăieşti!
Beng - Diavol
dili - proastă; nebună
Aćhen moça! - Tăceţi!
pelalo - coios
"*Wurdona, càxre, wurdona, / Căruţe, corturi, căruţe,*
Xasajle amare bută / Lucrurile ni-s pierdute
Hàjda, Devla, anθ-e càxre !/ Hai în şatră, Doamne, iute!

pelalealen, mo! - coioşilor, mă!
So kerdăn, mo, so kerdăn? - Ce ai făcut, mă, ce-ai făcut?

"*P-o kodo plaj, o zèleno, / Pe cel deal, cel înverzit,*
Śukar khelimo' rromano! / Frumos joc rrom s-a încins
Athadilem thaj kheldem / De-am jucat - m-am păcălit
Maj baro laʒav' kerdem!"/ De ruşine m-am făcut!
Baxt, but baxt, love, ćhavalen! - Noroc, mult noroc, bani, flăcăilor!
Sode bal sï p-o śero / Câte fire sunt pe cap
Kajti love anθ-o gono! / Atâţia bani şi în sac!

Gàlbeni but, grasta zurale! - Bani mulţi, cai mulţi!
dilo - prost; nebun
baro - mare
bengalea - drăcosule!
Le les, le les Kàrtja! - Ia-l, muşcă-l Cartea!
Urzică, mo, Urzică, av orde, mo! - Urzică, mă, Urzică, vino încoa', mă!
Mukh les, mukh les, Kàrtja! - Lasă-l, Cartea, lasă-l!
Baxt te del o Del! - Noroc să dea Dumnezeu!
S*o si, mo, dadea, so sï?* - Ce este, mă, tată, ce este?
Aven, mo, aven kathe! - Veniţi, mă, veniţi aici!
Xamos, mo, pimos, mo! - Mâncare, mă, băutură, mă!
Tomìcä, av, si amen xamos kathe! - Tomiţă, vino, avem mâncare aici!

- Haj dikh, dikh, haj dikh-θar, dikh, / Hai, uite, uite, uite, uite
- Haj, dikh, haj dikh, dikh! / Hai, uite, uite, uite ...

şuriul v. lb. rr. *ćhuri* "cuţit"
fòro v. lb. rr. *fòro(s)* "târg"

Cuprins

Notă asupra ediţiei 3

Legile şatrei 7

Postfaţă 115

Valorile literelor rrome 118

Glosar cu expresiile şi termenii rromi evidenţiaţi în operă 119

Editura: **VANEMONDE**
Tel./Fax: 021-331 02 00